

ՄԱՍՆ Բ.

ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

(Ընտրության նիստերը շարժա-
ցանած՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան Պե-
րաժի Դարասի Մանկրեան Ազ-
գանց Սարք. Նախակրթարանի
Բ. Դասարանի ծրագրին):

Ն. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Առաջիկ Մանկավարժութեան
հա.

հասցեականագրութեան համապատասխանութեամբ:

ՄԱՏՆԱԳՐԱՆ

ԿՆԻՑՈՐ Գ. ՄԱՐԵԱՆԻ

ԱՆՆՅԱՆ - Հ. Լ. Գ. - Գ. Ս. Ս. Ս.

ԳԻՏ ՀԱ ԵՐԱ 10

1940 —

Uditi pramitit qbrunymitit

20-85-1000 1897 4000 1897
 1897 1897 1897
 1897 1897 1897
 1897 1897 1897

ՀԱՄԱՌՕՏ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

7.11.0 11.

ԿՐԹՈՒԹՒՒՆ՝ ՆԱԽԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ԴԱՐԱՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՆ

Նրեք զլիաւոր հարցումները, ինչը, ինչպէս եւ ինչուն, ինչպէս մեր ներկայ օրերու մանկավարժութեան՝ նմանապէս և հին նախապատմական դարաշրջաններու կրթութեան զլիաւոր հարցումները եղած են։ Ի՞նչը սորվեցնել, ի՞նչպէս սորվեցնել եւ ինչո՞ւ սորվեցնել։

Ինչպէս մեր ներկայ օրերու կիսավայրենի ժողովուրդներու մօտ, նմանապէս և նախապատմական դարաշրջաններու, այսինքն որսորդական, խաշնարածութեան և երկրագործական շրջանի ժողովուրդներու մօտ կրթութեան հիմնական խնդիրը կը կայանայ մարդուն ֆիզիքական գոյութիւնը պահպանելուն մէջ, սնունդի բնակարանի և հագուստի հայթայթումին մէջ և տպարարձ հոգեկան վայելքներու մէջ:

Ռ. Կերպարեան գործնական եղանակը

Յորչափ կեանքը ապրումստի այս պարզ ձևերէն
զուրս չէր եկած, պէտք չկար որ մանուկ սերունդը
որսորդութեան համար յատուկ զպրոց մը երթար: Անոր
բնական զպրոցը մեծերու հետ որսի երթալն էր, մին-
չև որ հասակի անձամբ հետ՝ անէր և որսորդական փոր-

ձառութիւնը ու ըլլար որսորդ, այսինքն ձեռք բերէր մեծերու կեանքի վարժութիւնը: Ի՞նչը որսալ, ի՞նչ պէս որսալ եւ ինչո՞ւ որսալ: Որսորդական շրջանի տը-
ղան պէտք չունէր տեսական ծանօթութեան և ոչ ալ
պէտք ունէր սորվեցնելու տեսակ տեսակ մեթոտներ և
ձեւեր՝ բացի այն բնական ձեւէն, գործնականէն, որ
ԸՆՆԵԼՈՎ սորվեցնելու մեթոտն է:

Սորվեցնելու այս բնական մեթոտը՝ կ'իշխէր և՛
խաշնարածութեան և՛ երկրագործութեան դարաշրջան-
ներուն երբ աղան կ'ընկերանար հօրը աշխատանքե-
րուն և աղջիկը՝ մօր աշխատանքներուն մինչև որ մե-
ծերու կեանքի փորձառութիւն ձեռք բերէին ու պը-
սակուէին: Տեսնել Խրիմեան Հայրիկի «Պապիկն և
Թոռնիկը»:

Դարեր շարունակ, թէև քաղաքակրթութիւնը իր
ձեւերը փոխեց՝ քարի դարաշրջանէն անցաւ մետաղի
դարաշրջաններուն՝ բայց կրթութեան կերպերը մնացին
նոյն, գրեթէ առանց փոփոխութեան, մինչև որ երեւ-
ւան եկան դարգացած ու մեծ քաղաքներ, դիր-գրա-
կանութիւն, արհեստներ և փիլիսոփայութիւն:

Ձ. Կրօնքեան տեսականը եւ կամ

փիլիսոփայութեան ծագումը

Նախապատմական մարդը իր առօրեայ գործնա-
կան աշխատանքներով ընթացքին չէր դադրած մտա-
ծելէ, երեւակայելէ և երազելէ: Կեանքն ու բնական
երեւոյթները մարդուն զլխաւոր տարկաններ դարձած
էին, ի՞նչ կ'ըլլայ մարդ երբ կը մեռնի, ի՞նչ բան է մահը,
երազը, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ մարդը քնացած միջոցին,
մարմինը կը պահէ իր տեղը իսկ անծը կը ճամբորդէ:
Արդեօք մահը տեղի կ'ունենայ որովհետեւ անձը իր
ճամբորդութիւնէն չի՞ վերադառնար: Ահա երկնութիւն
մը որ կ'ըրազեցնէր մարդուն միտքը՝ ստեղծելով իրեն
համար տեսական խնդիրներ: Մարդուն ներքնաշխարհը

և բնական երեւոյթները՝ իր ինչուներու նիւթը կը կազմէին, որոնք ծնունդ առին փիլիսոփայութեան և գիտութեան:

Պէտք է խոստովանիլ որ հին դարերու մարդու միաքը, անոր երեւակայութիւնը, զգացումները թոյլ և ակար չեն եղած: Մովսէսի գրքերը որոնք Ք.է 1300-1500 տարի առաջ գրուած են՝ մարդկային միաքի մեծագոյն գործերը կը հանդիսանան, նոյնը կրնանք ըսել և Դաւիթի Սաղմոսներու, Սողոմոնի գրքերու և Հոմերոսի եղեական և ոգիսիական գիւցաղներգութեանց մասին, Ք.է 900-1000 տարի առաջ գրուած:

Տեսական խնդիրներու, ինչուներու պատասխանները հասարակ ժողովուրդը չէր կրնար տալ: Բացադրութիւններ տալու պահանջը առաջ բերաւ յատուկ դասակարգ, քուրմերու դասակարգը, և կամ քահանաներու մարգարէներ որոնք ժամանակի իմաստունները կը համարուէին ժողովուրդին մէջ, որոնք ոչ միայն ոգիներու հետ կը յարաբերէին, աստուածներու կամքը կը յայտնէին այլ և բժշկութիւն կ'ընէին, գրականութեամբ կը պարապէին, և երազներու մէկնութիւն կուտային, և կամ թէ ճշմարիտ Աստուծոյն միաքը կը յայտնէին:

Այս չրջաններուն՝ կազմակերպուած զպրոցական կեանքի չենք հանդիպում այլ կը հանդիպենք անհատներու՝ որոնք վարպետներու կողքին, քուրմերու մօտ և կամ զինուորականներու հետ գործնականօրէն անոնց գիտութիւնը, արհեստները կը սորվէին և իրենց անհատական չրջանակին մէջ կը զարգացնէին իրենց ունեցած գազտնիքները՝ սորվեցնելով իրենց որդիներուն և կամ աշակերտներուն:

3. Ընթերցում՝ Ն.Յ.-ի «Մանկապարտեզ» աշխատութեան էջ 5-9, «Մանուկներու մտնակցութիւնը հասակակրներու աշխատանքինէն: Նիւթը քաղուած Ճօրէլի «Մարդու դաս-

տխարակութիւնն դրժեն:

- ա) Տիպ. Բանասերի դասակ,
- բ) » Պարտիզպանի տղան,
- գ) » Անտառապանի որդին,
- դ) » Երկաթագործին տղան,
- ե) » Նպարաշահաւորի դասակ,
- շ) » Զուլհակի որդին,
- է) » Ներկարարի տղան,
- ը) » Մետաղներու վաճառականի տղան,
- թ) » Զկնարսի դասակ եռային:

Ա. Հարցաւորում.— ա) Նախապատմական շրջանի ժողովուրդներու մաս կրթութիւնը ինչ բանի մէջ կը կայանար:

բ) Ի՞նչ են այն երեք հարցումները որոնք թէ հին եւ թէ նոր շրջանի դաստիարակութեան մէջ գլխաւոր տեղ կը դրուան:

գ) Ո՞րն էր այն գլխաւոր մետոթը, որ ի դարձ կը գնէին գործնական կեանքի խնդիրները սորվելու տուն:

դ) Ո՞ր հարցումը ձեռնդ տուած է գիտութեան եւ փիլիսոփայութեան:

ե) Կարգացէք Խրիմեան Հայրիկի ճապիկն ու Թոռնիկը եւ այն բազմաաւթեան դրէք նախապատմական եւ հին դարաշրջաններու կրթութեան կերպերուն հետ:

շ) Ի՞նչ միակողմանիութիւն եւ տարբերութիւն կը տեսնէք հին ժամանակներու եւ մեր արդի կրթութեան միջեւ:

է) Ի՞նչ հետեւութիւն կընաք հանել սթանդանդներու մասնակցութիւնը հասակաւորներու աշխատանքին շնորհիւ:

ԴԱՍ Բ.

ԵՐՐԱՅԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ԱՆՈՐ ԴՐՈՒԹԻՒՆՆ

Մանկավարժութեան պատմութեան մէջ, տարօնինակ զուգադիպութեամբ՝ տեղ չէ տրուած երրայական կրթութեան պատմութեանը, թէեւ ան լուազոյն սկըզբունքներ եւ ուսուցման ձեւեր բովանդակէ իր մէջ: Իրողութիւնը այն է որ հին թէ նոր ժամանակներու

Քրիստոնէական դաստիարակութեան սկզբունքները առնուած են երրայական գոյրոյցէն :

Ընդհանրապէս երրայական մոլորութիւններն աւելցը քաղաքակրթութեան՝ համարուած է բարձրագոյն կրօնը, Մովսէսականութիւնն ու Քրիստոնէութիւնը և քիչեր փորձած են դաստիարակութեան սկզբունքներ և ձեւերն ալ ուսումնասիրել երրայական գրականութեան և պատմութեան մէջ :

Անտարակոյս, երրայական դաստիարակութեան սկզբունքները կը նոյնանան երրայական կրօնի սկըզբունքներուն հետ :

Ձ. Ի՞նչ բան կը կազմեն երրայական կրօնի ինչպէս նաեւ դաստիարակութեան հիմունքները

1) Ճանչնալ զԱստուած որպէս Արարիչ երկնի և երկրի ու վախճալ անկէ :

2) Գիտնալ որ Ան է ստեղծած մեզ ու ոչ թէ մենք :

3) Վախճալ Աստուծմէ ու հնազանդիլ Անոր օրէնքներուն :

4) Անոր օրէնքները տաան են ու անոնք յաւիտեանական ճշմարտութիւններ են :

5) Աստուծոյ պատուիրանքները պահողը սրտի իմաստութիւն ու մտքի հանճար կ'ստանայ :

6) Նըջանիկ ըլլալու համար պէտք է որ մարդը իր սիրտը տայ իմաստութեան (դաստիարակութեան) և հանճարին (կրթութեան) :

7) Կրթէ ազան երբ դեռ անիկա մանուկ է :

8) Իմաստութիւնը երկնային պարգև մըն է ու վերէն Աստուծմէ կուգայ, զայն չենք կրնար գտնել երկրի վրայ և ոչ ալ երկրի ամէնաթանկագին մետաղներով կարելի է այն ձեռք բերել :

9) Չմեղանչելու համար Աստուծոյ օրէնքները միշտ աչքերուդ տողեւը պահէ, որովհետեւ անոնք են որ՝

ռաքերուն ճրագ և շաւիղներուն լոյսն են, եւայլն :

2. Սողոմոն որպէս մեծագոյն հոգեբան-մանկավարժը

Երբայական զաստիարակութեան մէջ Սողոմոն կը հանդիսանայ մեծագոյն հոգեբան — մանկավարժը, և անոր Գիրք Առակացը՝ անտարակոյս, մեծագոյն գիրքն է որ այնքան ճիշտ կերպով կը սահմանէ զաստիարակութեան սկզբունքները՝ պահելով իր գերազանցութիւնը մանկավարժական գրականութեանը մէջ :

Ո՞վ էր Սողոմոն :

— Սողոմոնը եղած է Իսրայելի մեծանուն թագաւորներէն մէկը, Ք. Ա. 1015, և անոր մասին պատմութիւնը մեզ կը սորվեցնէ որ ան, Եգիպտոսի և արեւելքի բոլոր իմաստուններէն ամէնաիմաստունն էր : Աստուած անոր տուած էր իմաստութիւն և խիստ շատ հանճար և մաքի լայնութիւն ծովու եզերքի աւազին չափ : Նա ամէն մարդէն իմաստուն էր և անոր իմաստութեան համբաւը տարածուած էր բոլոր ազգերու մէջ : Սողոմոն գրած է երեք հազար առակ, հազար և հինգ երգ և խօսած է ծառերու վրայ, Լիբանանի եղեւնիէն մինչեւ պատի վրայ բուսնող զոպան : Ան խօսած է նաև կենդանիներու, թռչուններու, միջատներու և ձրկաներու վրայ : Սողոմոնի կեանքի և մեծութեան մասին կարգացէք գիրք Գ. Թագաւորաց Գ. գլուխ :

3. Սողոմոն որպէս մանկավարժ և ամբողջ առակաց գիրքը որպէս մանկավարժութեան ձեռնարկ :

Սողոմոնէն առաջ և Սողոմոնէն յետոյ չկան մանկավարժներ որոնք նոր բան ըսած ըլլան քան այն ինչ որ Սողոմոն գրած է իր գիրք Առակացին մէջ :

ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ «ԱՌԱԿԱՅ» ԳՐԲԷՆ

1. Իմաստութեան սկիզբը Տէրովը վախն է, միայն

յիմարներն են որ իմաստութիւնն ու խրատը կ'անար-
դեն: Առակ. Ա. 7:

2. Ամէն բանին սկիզբը իմաստութիւն է՝ իմաս-
տութիւն ստացիր, և ամէն ստացածդ բաներուդ հետ
հանճար (գիտութիւն) ստացիր:

3. Երանի՛ այն մարդուն որ իմաստութիւն կը
զանէ ու այն մարդուն որ հանճար կը զանայ: Վասնզի
անոր շահը արծաթի շահէն աղէկ է և անոր արդիւնքը
մաքուր ոսկիէն: Անիկա դոհարներէն պատաւական է
ու քու բոյս՝ ր ցանկալի բաներդ չեն կրնար անոր հա-
ւասարիլ: Անոր աջ ձեռքին մէջ օրերու երկայնութիւն
կայ ու ձախ ձեռքին մէջ հարստութիւն ու փառք: Ա-
նոր ճամբաները հաճելի ճամբաներ են և անոր բոլոր
շաւիղները խաղաղութիւն են: Անիկայ իրեն յարող-
ներուն կենաց ծառ է ու զինք բռնողները երջանիկ
կ'ըլլան:

4. Իմաստութիւն ստացիր, խոհեմութիւն ստացիր,
մի՛ մոռնար ու իմ բերնիս խօսքերէն մի՛ խոտորիր:
Զանիկա մի՛ թողուր ու անիկա քեզ պիտի պահէ:
Զանիկա սիրէ ու անիկա քեզ պիտի պաշտպանէ: Զա-
նիկա մեծարէ ու անիկա քեզ պիտի բարձրացնէ: Ա-
նիկա քու գլխուդ շնորհաց զարդ պիտի տայ, քեզի
փառաց պսակ պիտի պարգևէ: Առակ. Դ. 5-9:

5. Կրթէ մանուկը իր ճամբան սկսած ատենը որ-
պէսզի իր ձերութեան ատենն ալ անկէ չխոտորիր:

6. Մանուկի սրտին մէջ յիմարութիւն կայ կապ-
ւած. խրատի դաւաղան միայն կրնայ այն հետացնել:

7. Տղայէն խրատ մի կտրեր, եթէ անիկա զա-
ւաղանով ծնեաւ չ'մեռնիր, բայց անոր հոգին դժոխքէն
կ'ազատես:

8. Խրատի տղան քանի դեռ յոյս կայ ու անոր
մահուան կամակից մի՛ ըլլար, և ուշ մի՛ դարձներ ա-
նոր ազադակին:

9. Խրատը լաւ է և կրթութիւն ընդունէ որ վեր-
ջըդ իմաստութիւնով ըլլայ:

10. Ձգիր այն խրատը որ քեզ իմաստութեան խօս-
քերէն հետու կը պահէ:

11. Տղու վարքին մաքրութիւնն և ուղղութիւնը իր
գործերէն կը հասկցուի:

12. Երիտասարդներուն զարգը իրեց ոյժն է:

13. Մի՛ ըսեր թէ այն մարդը ինձի ինչպէս ըրաւ
ես ալ անոր այնպէս ընեմ: Այլ ըսէ. այն մարդուն իր
գործին համեմատ հատուցում պիտի ընեմ:

14. Ձիուն խարազան իշուն սանձ, բայց յիմար-
ներուն կռնակին զաւազան պէտք է:

Ու այսպէս անվերջանալի են իմաստունին խօս-
քերը: Կ'արժէ որ խրաքանչիւր դաստիարակը ուշի
ուշով այս գիրքը ուսումնասիրէ ու հետեւի Սողոմոնին
դաստիարակչական խրատներուն:

4. Երբայական կրօնքեան դուրսիւնը կը բաժնուի

ա) Նահապետական շրջանի կրթութիւն: Արրահա-
մի, Իսահակի և Յակոբի օրերուն:

բ) Ազգային դաստիարակութեան շրջան: Երբ Մով-
սէս Իսրայել ժողովուրդը Եգիպտոսէն անապատի ճամ-
բով Գանան առաջնորդեց:

Այս թէ առաջին և թէ երկրորդ շրջաններուն դաս-
տիարակութեան մէջ կ'իշխէր ԸՆՆԼՈՎ սորվեցնելու
գործնական մեթոտը ինչ որ տեսանք և նախապատ-
մական շրջանի ժողովուրդներուն մօտ:

գ) Մարգարէական դպրոցներ: Մարգարէական դըպ-
րոցներուն հիմնադիրը եղած է Սամուէլը:

Մարգարէական դպրոցներուն սկզբունքներն և
ուսման ծրագիրը կը կայանար.

1) Սրբազան գրքերու ուսումնասիրութիւնը, այ-
սինքն, Մովսէսի հընգամատեանն և տասը օրէնքները:

2) Սրբազան պատմութիւնը, այսինքն, Խորայել ժողովուրդի ազատագրութիւնն և հզօրութիւնը:

3) Գեղարուեստական գրականութիւն:

4) Սրբազան երաժշտութիւն:

5) Սրբազան գրութիւններ:

6) Մարմնական դաստիարակութիւն:

7) Զեռային աշխատանքներ — արհեստներ: Ամէն Սրբայեցի պէտք էր որ արհեստներ սորվէր:

8) Եւ ապա կարգ մը երկրորդական առարկաներ.

ա) Դրելու արուեստը:

բ) Կարգալու վարժութիւն և հսկողութիւն:

գ) Թուարանութիւն, հաշուեղիտութիւն, եւայլն:

Ե. Սրբայեցիներու փիլիսոփայութիւնը

Փիլիսոփայութիւնը յունական ասացուածք ըլլալով կը նշանակէ գիտութիւն սիրողներ:

Սրբայական գրականութեան մէջ գիտութիւն սիրող փիլիսոփաները կոչուած են քահանաներ, մարգարէներ, տեսանողներ եւ իմաստուն մարդիկ:

Սրբայական գրականութեան մէջ փիլիսոփայական գրուածքները կը համարուին Յօրի Դիրք, Դիրք Առակաց եւ Դիրք Ժողովողի:

Զ. Որո՞նք են այն հարցումները որոնցմով փիլիսոփայութիւնը կ'զբաղի:

ա) Ի՞նչ բան է տարածութիւն (միջոց), ժամանակ, խորհուրդ (միտք), նիւթ և պատճառ:

բ) Ի՞նչ յարաբերութիւն և կապ կրնայ գոյութիւն ունենալ վերոյիշեալներուն միջեւ:

գ) Այլ աւելի որոշ անիկա կուզէ գիտնալ.

1) Ի՞նչ է գիտութիւն:

2) Ի՞նչ կապ կայ գիտութեան և գիտակցութեան միջեւ:

3) Գիտակցութիւնը ի՞նչպէս կրնայ մեզ գիտցնել իրականութիւնը:

4) Մեր անձերէն դուրս եղած իրականութիւններ ի՞նչպէս կ'ըմբռնենք:

5) Այս մեր տեսած բաները ճշմարտապէս իրականութիւնե՞ր են թէ՛ երեւակայութիւն:

6) Արդեօք միտք և նիւթ միեւնոյն բանե՞ր են:

7) Ի՞նչ է կեանք:

8) Ի՞նչ է Աստուած և ի՞նչ է չարն ու բարին:

9) Ի՞նչ ենք մենք:

10) Ի՞նչ բանէ առաջ եկած են այս բոլորը և ի՞նչ ըլլալու է այս բոլորին վախճանը:

Հի՛ն ժողովուրդներու մէջ ոչ մէկ ժողովուրդ նոյնքան հանդգնութեամբ կրցած է պատասխանել փիլիսոփայական այս հարցումներուն որքան Ներայեցիները:

Գ. Ներայեցիները կը պատասխանեն

1) Ամէն բանին սկիզբը Աստուած:

2) Ամէն բան Աստուածն է ստեղծեր իր խօսքի զօրութիւնով:

3) Մարդը ստեղծուած է և ան ստեղծուած է Աստուծոյ պատկերին և նմանութեանը պէս:

4) Կեանքը Աստուծմէ է և առանց Անոր կեանքը կը մեռնի: Կեանքի Ակն-Աղբիւրը՝ Աստուածն է:

5) Զարութիւնը նախանձի արդիւնք է և մարդը, որ երբեմն էր կատարեալ, անկում կունենայ իր անհրճապանդութեան պատճառաւ:

6) Անհնազանդութեան կամ մեղքի վարձքը մահ է:

7) Անմահութիւն մի՛միայն Աստուծոյ յատուկ է և մարդը անմահութիւն կրնայ ձեռք բերել երբ կը հպատակի փրկութեան ծրագրին ու կը քալէ Աստուծոյ սահմանած օրէնքներուն համաձայն:

8) Ներայեցիները ընդունելով իրենց Սուրբ Գիր-

քերը Աստուծո՛վ տրուած, իրենց մարգարէներուն և սուրբերու ձեռքով, փխլխոփայութեան բոլոր հարցումներուն պատասխանները անոնց մէջ կը փնտռեն և անոնց միջոցով կուտան իրենց պատասխանները:

Երբ որ ամէն բանի սկիզբն ու վերջը կը մնայ Աստուծո՛վ, Անոր խօսքի զօրութիւն և Անոր հոգիին շնորհները, այլևս դժուար չէ բոլոր խնդիրներու փոխյարարելութիւնը որոշել ու բացատրել բոլոր ինչուններուն պատճառականութիւնը:

Յ. Հարցաբան.— 1. Որո՞նք են Երբայեցիները և ի՞նչ տուած են մարդկութեան:

2. Երբայեցի ա՞ր հեղինակը ամէնէն աւելի գրութիւններունի գաստարակութեան մասին:

3. Քանի՞ իմաստուն համարներ կրնաք յիշել Սաղմոսի Առակաց Դիւքէն: Կրնա՞ք ասոնց գաղափարն ալ ըսել:

4. Ի՞նչ գաղացական սխառեմներ ունեցեր են Երբայեցիները:

5. Ի՞նչ առարկաներ կուսուցանեն մարգարէական գաղացներուն մէջ:

6. Որո՞նք են փխլխոփայութեան տուած հարցումները:

7 Որո՞նք են Երբայական փխլխոփայութեան պատասխանները:

ԴԱՍ Դ.

ԶԻՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՈՐ ԿԵՐՊԵՐ

Արեւելքի ոչ մէկ ժողովուրդ, իր սովորութիւններով և գաստարակութեան կերպերով այնքան հարազատօրէն Արեւելք կը ներկայացնէ (արեւելեան է) որքան Զինացիները:

Զինական քաղաքակրթութիւնը եղիպտականին չափ հին է և գրեթէ ունի այն միեւնոյն յատկանիշերը ինչ որ Դետային քաղաքակրթութեան է յատուկ. պարսպապատ քաղաքներ, ջրանցքներ, կաւազործութիւն,

արհեստներ — նշանագրերու արհեստ, աստուած — պետական գրութիւն, եւայլն։

Այն ժամանակ երբ Արրահամ Ուր քաղաքը կը թողուր խոստացուած երկիրը երթալու համար Զինատան կ'ապրէր իր հօր կայսրութիւններէն մէկը եւ ունեւր կրթութեան գրութիւն մը որ իր գոյութիւնը կը պահէ նոյնիսկ մեր օրերուն։

Զինական դաստիարակութեան սկզբունքները, ինչպէս հին բոլոր ժողովուրդներունը՝ հաստատուած ըլլալով իրենց կրօնական համոզումներուն վրայ, (հակըցիր նաեւ փիլիսոփայութիւն), անոնք սկիզբը կը դաւանէին երկինքը։

ապա երկիրը կամ բնութիւնը,

Յետոյ մարդը,

Ապա մարդուն պարտականութիւնները եւ ապա ապարտականութեանց վարժութեան կերպերը։

Մեր հետաքրքրութեան շրջանակը Զինական դաստիարակութիւնն ըլլալով վերջի երկու կէտերն են միայն, այսինքն մարդուն պարտականութիւնները եւ ապա պարտականութեանց վարժութեան կերպերը, որոնք մեր ուսումնասիրութեան նիւթը պէտք է կազմեն։

1. Զինական դաստիարակութիւն եւ Կոմիւնիզիոս

Զինական դաստիարակութեան սկզբունքները թէև շատ հին են, բայց այս սկզբունքները եւ մեթոտները աւելի դասաւորուած կը գտնենք Կոմիւնիզիոսի ինը զբոյրներու մէջ. բաժանուած երկու մասի. առաջին ԶՈՐՍ ԳՐԻՖԵՐԸ եւ երկրորդ հինգ դասականները. որոնք կը կազմեն Զինական դաստիարակութեան ձեռնարկը. դաստիարակութեան սկզբունքներու ուսման ծրագիր եւ մեթոտներ։ — Այս զբոյրն են որոնք կը պատուիրեն թէ Զինացի մանուկը, պատանին եւ երիտասարդը ԻՆՉ պէտք է սորվին։

Ծանօթ.— Կոմիտիէի տը Զինացի մեծադոյն իմաստասէր-
ներէն եւ համանուն կրօնի հիմնադիրը, ապրած է Ն. Ք. 551-478:
Կոմիտիէի տը մարդու պարտականութիւնները բաժնած
է հինգ դրութիւններու.

ա)	Պարտականութիւններ՝ կայսեր եւ իր հպատակներուն:
բ)	» ծնողքի եւ զաւակներուն:
գ)	» ամուսնու եւ կնոջ միջեւ:
դ)	» եղբայր՝ եղբոր հանդէպ:
ե)	» բարեկամ՝ բարեկամին հանդէպ:

Այս գլխաւոր հինգէն զատ տակաւին կան բազմաթիւ ուրիշ
հինգեր ալ, որոնք ազգականութեան մէջ, ազգականներու
իրարու հետ ունեցած պարտականութիւնները կը հշտէ եւ
ընկերական կեանքի եւ գործի առպարէզի մէջ ալ՝ մարդոց
փոխ յարաբերութիւններն ու պարտականութիւնները կը ու-
րոշէ. եւ անխոփոխելի սովորութեանց օրէնքիմ տակը կ'առնէ:

Կոմիտիէի տը այս պարտականութիւնները զրի ա-
ռած է իրենց բոլոր մանրամասնութեանց մէջ, եւ որ-
պէս նմոյշ կ'արտագրենք միայն մէկը զաղափար մը
կազմելու համար միւսներու մասին.

1) Կայսեր պարտականութեանց մասին խօսելով
կը պատուիրէ որ ան իր հրահանգները պէտք է լսելի
դարձնէ իր բոլոր հպատակներուն:

2) Զաւակներու պարտականութեանց մասին խօ-
սելով կը պատուիրէ. որ

«Տղան պէտք է ծառայէ իր ծնողքին: Աբաղադի ա-
ռաջին կանչին հետ պէտք է ելլէ, լուայ իր ձեռքերը,
բերանը, սանարէ մազերը, ծածկէ զանոնք մէտաքսեայ
զլխանոցով, հաստատէ զնդասեղով մը, մազերու փուն-
ջը արմատէն ամուր մը պէտք է կապէ, փոշին պէտք
է մաքրէ զլխարկը զնելի առաջ՝ Թողնելով որ ծոպերը
աղաւտօրէն վար կախուին: Յետոյ պէտք է հագնի իր
սեւ ե քառակուսի վերարկուն (ժաքէթը) եւ տափառը:
Պինդ կապէ զօտին որուն աջ ու ձախ կողմերէն պէտք
է կախել իրեն պէտք եղած բոլոր գործիքները: Զախ
կողքին պէտք է պահէ փոշեկալն ու Թաշկինակը, զա-

նակն և յետանաքարը՝ փոքր սեպը և մետաղեայ հայկ-
լին արեւէն կրակ ստանալու համար։ Աջ կողմի վրայ
պէտք է կրէ, բթամատին մատնոցը և բաղկապը, զբը-
շամանը իր զործիքներով (զուրիթ), դանակին պատեանը,
և մեծ սեպը և ծակիչը փայտէ կրակ ստանալու
համար։ Կոշիկին կապերը պէտք է ամուր կապուին ու
երևին կոկիկ։

Կոմիիւկիոսականութիւն կամ Զինական դաստիարա-
կութիւնը ինչպէս կերելի ամարդու պարտականութիւն-
ներէն։ Հիմնուած է ընտանեկան զրութեանը վրայ։ Զի-
նական բարոյագիտութիւնը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ըն-
տանիքի մէջ զոյութիւն ունեցող պարտականութիւն-
ներ և փոխ յարաբերութիւնները։ Անոնց կրօնն ալ հիմ-
նըւած ըլլալով իրենց նախահայրերու ոգիներու պաշ-
տամունքին վրայ, որդիներուն որդիական պարտակա-
նութիւնները կը բռնեն ամէնէն բարձր տեղ։ Զէ՛ որ
կեանքի մէջ թէ՛ չարն և թէ՛ բարին որ պիտի գայ
ընտանիքին վրայ զայն կրողը որդիներն պիտի ըլլան։
Կարծէք թէ հրէական սկզբունքն է որ կը կրկնուի
Զինական կեանքին մէջ։ Շհայրերուն անօրէնութիւնը
ինչպէս նաեւ սղորմութիւնը որդիներուն վրայ։... սե-
րունքներով։

Կոմիիւկիոս խօսելով առաքինութեանց մասին կը
գրէ. «Ինչպէս որ զոյութիւն ունին հինգ զգայարանք-
ները, հինգ տարրերը, հինգ մուրակները, հինգ երա-
ժըշտական ձայները, հինգ համերը, կողմնացոյցին հինգ
կողմերը, այնպէս ալ կան հինգ առաքինութիւններ և
առաքելն բարերարութիւն, արդարութիւն, կարգապա-
հութիւն (հնազանդութիւն), խոհականութիւն (ուշիմու-
թիւն) եւ հաւատարմութիւն (ուղղամտութիւն)։

Կոմիիւկիոսը կը խորշի ծայրահեղութենէ և մե-
ծագոյն առաքինութիւններէն մէկն ալ կը համարէ՝ չա-
փաւորութիւն-ժուժկալութիւն ամէն բանի մէջ։

**2. Դպրոցական կազմակերպութիւն-
ներ և ամենց ուսման ծրագրեր**

Զինաստանը եղած է միաձեւութեան ամենատիպիկ երկիրը: Երկրին քաբացած սովորութիւնները այս ժողովուրդէն վերցուցած են ազատօրէն մտածելու, զգալու և գործելու պատենութիւններ:

Միաձեւութեան այս քաբացած վիճակը իր արտայայտութիւն գտած է և այս երկրի դպրոցական կազմակերպութեանց ալ մէջ:

Զինաստան իր դպրոցական դրութեամբ կը բաժնրի երեք մասի կամ աստիճանի՝ տարրական, միջին և բարձրագոյն վարժարաններու:

1. Տարրական դպրոցներուն մէջ Զինացի մանուկը կը սորվի գոց ընել Կոմիւիկիտի ինը գրքերը առանց զանոնք հասկնալու: Անոնք կը սորվին մեքենական վարժութեամբ անընդհատ և բարձրաձայն կըրկնելով մինչև որ իրենց տրուած պարտականութիւնը մեքենայօրէն՝ կոնակը ուսուցչին դարձուցած՝ կրնան արտասանել: Տղան տարրական դպրոցը կ'աւարտէ երբ այս ինը գրքերը, որոնք մեր Աստուածաշունչի ծաւալըն ունին, կրնայ ծայրէ ծայր գոց ըսել:

2. Միջնակարգ դպրոցին դասընթացքն է այս ինը գրքերուն ԿԱՄԻԱԼԸ: Դարեր առաջ թէև ժողովուրդին խօսած Զինարէնը բոլորովին կը տարբերի Կոմիւիկիտի գրքերու լեզուէն, բայց Զինացին այն է որ կը սորվի և իր ամբողջ ուղեղը այդ գրքերուն վրայ կը մաշեցընէ:

Զին դպրոցներուն մէջ ուրիշ առարկաներ, ինչպէս օրինակ թուարանութիւն-բնագիտութիւն գեղագիտական առարկաներ, եւայլն, չեն ընդունուած: Զինացու համար թուարանութիւնը հաշուեգիտութիւն է, կապուած մարդկային կեանքի գործառնութեանց հետ որ իւրաքանչիւր անհատը փորձառարար պէտք է ձեռք

բերէ: Իսկ աւելի բարձր հաշուեղիտութիւնը, որ պէտք կուգայ առեւտրական գրասենեակներուն մէջ, անհատական գործ մըն է անիկա, որ իւրաքանչիւրը պէտք է անհատորէն ձեռք բերէ մէկ ուրիշ վարպետէն սորվելով:

Եթէ տարրական դպրոցներուն մէջ ինը գրքերուն գոց ընելը անտանելի դժուարութեան մը հետ կապուած է, ոչ պակաս դժուարութիւն է և միջնակարգ դպրոցին դասընդացքը որ միայն ԿԱՐԴԱԼ Է, ԴԻՐԻՆ ԶԻՆԱՐԷՆ կարգալը: Զինացիներ այրուքէն - ի փոխարէն ունին նշանագրեր, խորհուրդներ արտայայտող, որոնց թիւը կ'անցնի 25,000, երկրորդականներուն հետ միասին աւելի քան 260,000 նշանագիր-բառեր: Կամփիւկիոսի այս ինը գրքերուն մէջ ուսանողներ պարտին ճանշնալ ու կարգալ աւելի քան 5,000 նշանագրեր:

3. Բարձրագոյն դպրոցներ: Բարձրագոյն դպրոցներուն մէջ Զինացի երիտասարդութիւնը կը սորվի գեղագրութիւն և շարագրութիւն: Այս վերջինները, ըստ երեւոյթին աւելի պակաս դժուարութիւններ ունին իրենց մէջ, սակայն երբ նկատի ունենանք որ շարագրութիւնները պիտի կատարուին մեղմ լեզուով մը, որ զայն չգիտցողը բնաւ բան մը չի հասկնար, կը դառնայ անտանելի և տաժանելի աշխատանք մը:

Զինական դպրոցական սխառեմին մէջ վկայականներ կը տրուին միմիայն բարձրագոյն դպրոց աւարտողներուն և միլիտանտներուն մէջէն շատ քիչ յաջողողներ կընան գանուիլ: Այսպէս 1903ի քննութեանց մասնակցող 960,000էն միայն կը յաջողին 1839 անձ:

Զինաստանի մէջ տարրական դպրոցները ամէն տեղ են, ամէնավերջին գիւղէն սկսեալ մինջև բանուկ շուկաները, իրենց սրբազայր եկեղեցիներուն կից և կամ առանձին դպրոցներուն մէջ՝ չինուած Կամփիւկիոսի օրերէն, որոնք կը պահուին սրբազայրերուն հասոյթներով:

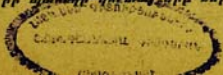
Այսպէս չեն միջնակարգ դպրոցները որոնք համեմատաբար քիչ են. իսկ բարձրագոյնները ամբողջ երկրին մէջ 252ի կը հասնին, պայմանաւ որ ամբողջ երկրին մէջ միայն մէկ կեդրոն ըլլայ առաջին կարգի բարձրագոյն վկայականի համար:

Ձինական կրթութեան այս սխեմմը, ամբողջ մեռած լեզու մը զոց ընկը այբուբէն—ի փոխարէն՝ հազարաւոր նշանագրեր սորվիլ և ինքզինքը վարժեցնել մեռած լեզուի շարագրութիւն գրել Ձինացին դարձուցած է աշխարհի ամենահամբերող և տոկուն ժողովուրդը. սովորամոյ և յետադէմ, այն աստիճան՝ որ իր շուրջը ոչ միայն իրական պարիսպ է քաշեր այլ և յառաջագիմութեան գէմ ամէն տեսակի յետադիմական պարսպներ ալ շիներ է:

Ձինաստանի մասին խօսքը փակելէ առաջ ըսենք որ, Ձինացին իր խորքին մէջ կը մնայ տեսական խնդիրներու փիլիսոփայ ժողովուրդ մը, բարոյախօս, բայց շնորհիւ իր քարացած վիճակին, կանգ առած յառաջագիմութիւն՝ մեռած ժողովուրդ մըն էր մինչև այս մեր վերջին օրերուն, երբ Ձինական յեղափոխութիւններ իրենց ալ հին կուռքերը փշրեցին ու Ձինացու միտքը ազատեցին հնգատանեակ մը դարերու խոր քունէն:

Ձինական դաստիարակութիւնը, տեսակ մը հաւատամքի պէս՝ կրթութեան ըմբռնումները, սկզբունքներ, սովորութիւն ունէր գրելու դասագրքերու ճակատին՝ որոնց թարգմանութիւնն է.

- 1) Մարդը ի ծնէ ոչ բարի է և ոչ ալ չար:
- 2) Մարդիկ թէև ծննդեամբ նման, բայց կրթութեամբ մեծապէս կը տարբերին մէկը միւսէն:
- 3) Մարդը չ'զատախարակուելով, անոր ունեցած բնական հակումները՝ զինք գէշին կ'առաջնորդեն:
- 4) Դասընթացք մը իր պատճառով զրկուած կըրէր ներկայ է ուղադրութիւնը:

5) Շատ հիշ ժամանակներէն, Մանքուին մայրը՝
իրեն բնակարան մը հաստատեց, բայց երբ տեսաւ
որ աղան չկրցաւ սորվիլ՝ իր հիւսուածքին թելը կտրեց:

6) Վատ է այն հայրը որ կրթութեան փոխարէն
մի միայն սնունդ կուտայ իր աղային:

7) Դատարարակութիւն առանց պատմի ուսուցչի
մը անկարողութեանը նշանն է:

8) Երբ աղայք չեն սորվիր մեծագոյն չարութիւնն
է որ կը գործեն:

9) Որովհետեւ, երբ աղայք իրենց մանկութեան
չկրթուին ինչ պիտի ընեն երբ ծերանան:

10) Ինչպէս որ աղամանղը առանց տաշուելու,
յղկուելու բանի չի ծառայեր, այնպէս ալ անդատարակ
մարդը չի կրնար չարն ու բարին զանազանել և առա-
քինի բլաւ:

Զինական կրթութեան սիսդեմին մէջ աղջիկներու
կրթութիւն նկատի չէ առնուած:

Հարցարան.— 1. Ինչ են այն զլխաւոր սկզբունքները
որոնք Զինական որդական դրքերու մէջ տեղ բռնած են զառ-
տիարակութեան տեսակէտէ:

2. Ինչ կը որոշեցնէ Զինական կրթութիւնը:

3. Ինչպիսի մեթոտներու վրայ հաստատուած էր անոնց
ուսուցման կերպերը:

4. Ե՞րբ Զինացի աղան կրնար շրջանաւարտ ըլլալ:

5. Ինչ սկզբունքներ Զին-գասազրքերու հակառակորդը կը
դարդարէին: Այս սկզբունքներէն որո՞նք ուղիղ եւ անճիշտ
կը դանէք:

6. Աղջիկներու կրթութիւնը տեղ կը բռնէ՞ր կրթութեան
մէջ:

7. Կրնա՞ք բաղդատութիւն մը ընել Երբայական եւ Զի-
նական կրթութեան միջեւ:

8. Որո՞նք էին Զինացի փիլիսոփաներ, Կոմփիւկիտս,
Տայոն եւ Մանչուս:

Գաղափական անցներ	Ռամասեղծներ Օւէնգէմեր	Փիլիսոփաներ Մարգարէներ Գանասմներ	Մանկավարժակ. գրուածներ	Կրթական անցներ
Շանկի կայսրութիւնը 2ի- նաստանի մէջ 1750	Մովսէս 1571	Մովսէս 1571	Մովսէսի Գիրք Յոբա եւ Հնգա- մատեան 1450	Սամուէլի մար- գարէական զըպ- րոցները 1140
Ելքը Խալաթի՝ եգիպտո- սէ 1491		Սամուէլ 1165	Գիրք Առակաց եւ Գիրք Ժողո- վողի 1000	Հածէի դպրոց- ները 1125
Սկիզբը Դատաւորաց 1435	Դաւիթ 1056	Սողոմոն 1015	Կոմսիւկիտի՝ Զորս գիրքերը եւ հինգ դասա- կանները 540	Կոմսիւկիտի եռաստիճան դպրոցները 560
Վերջը 2 1084				
Սկիզբը Քաղաւորաց 1095	Հածէ 1125	Հածէ 1125		
Խալաթի Քաղաւորութիւնը կը բաժնուի երկուքի 975	Կոմսիւկիտ 560	Կոմսիւկիտ 560		
Զօի կայսրութ. շրջան 1125				
Կոմսիւկիտի շրջան 560				
Տասը ցերերու գերութիւն 678				
Յուդայի գերութիւն 586				
Գերիններու վերադարձը 536		Դանիէլ 590		

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յայն ժողովուրդը և Յունական դաստիարակութեան առաջն-
մայակութիւնները

Պատմութիւն Յոյները ճանցած է որպէս աշխոյժ,
գործունեայ, խելացի, անվախ և արուեստագէտ ժողո-
վուրդ մը:

Հին ժողովուրդներուն մէջ ոչ մէկը այնչափ շեշտ
գրած է անհատական ազատութեանը վրայ որչափ
Յոյները: Յունական ռամկավարական սկզբունքները,
ժողովրդական կարգերը, անոնց օրէնքներն ու սովո-
րութիւնները հիմնուած են իրենց այս անհատական ա-
զատութեանը վրայ: Արեւելքի բռնապետական կար-
գերն և բացարձակապետութիւնը չենք տեսներ Յոյնե-
րուն մօտ: Ընդհակառակն՝ ազատ քաղաքներու իշխա-
նութիւնը, անոնց ժողովրդային ժողովը, Մերակոյտը,
Արիսպագոսը և Արիստոններու Խորհուրդը այն հիմնա-
կան սկզբունքներն էին՝ որոնք կ'ապահովէին իրենց
անհատական իրաւունքները և ազատութիւնները: Նոյն-
իսկ Սպարտան, իր Թագաւորական ձեւին տակ՝ բնաւ
չ'մղուեցաւ բռնապետութեան: Թագաւորը՝ Սպարտա-
յի մէջ, Լեկուրգոսի օրէնքով, զինուորական հրամա-
նատար մըն էր, օրէնք գործադրողը այլ ոչ բացարձակ
տէր և իշխողը:

Յունական այս անհատական ազատասիրութիւնը
իր գրօշմը գրած է ոչ միայն Յոյն քաղաքական կեան-
քին վրայ՝ անոր կրօնական ըմբռնումներու, փիլիսո-
փայութեան, գործնական կեանքի և իր զեղարուես-
տական ստեղծագործութեանց վրայ, այլ և անոր դաս-
տիարակութեան ալ վրայ:

Աւելի որոշ խօսելով յունական դաստիարակութեան վրայ անոր բնորոշ առանձնայատկութիւնները կը կազմէին .

ա) Անհատի անձնական ընդունակութեանց ազատ զարգացումը: Դաստիարակութիւնը կազապար մը չէ, անոնք կ'ըսէին, որուն մէջ կարելի ըլլայ կազապարել բոլոր անհատականութիւնները, այլ դաստիարակութիւնը արհեստ մըն է որու գործն է զարգացնել անհատի մէջ գոյութիւն ունեցող ընդունակութիւնները:

բ) Հելլէն միտքը չեշտ զնելով ազուն անհատական դաստիարակութեան վրայ, առաջին անգամ ըլլալով, պահանջած է ազուն հոգու եւ մարմնի ներդաշնակ զարգացումը:

գ) Այս ներդաշնակ զարգացումը պէտք է աղաջացընէ գեղեցկօրէն երջանիկ կեանքի մը վայելքներուն ապրումը:

դ) Դաստիարակութեան նպատակն ըլլալով պետութեան համար քաղաքացիներ պատրաստելու հոգսը, հետեւաբար, քաղաքացու մարմնի եւ հոգու դաստիարակութիւնն ալ անոր թէ՛ պարտականութիւն եւ թէ՛ իրաւունքն է:

ե) Եւ որպէս այսպիսին՝ պետութեանը կ'իյնայ ոչ միայն դաստիարակութեան վրայ հակելու հոգսը՝ այլեւ կրթութեան ծրագիր պատրաստելու պարտականութիւնը: Դաստիարակութիւն մը, որ հիմնուած ըլլայ տղուն անհատական կարողութեանց վրայ՝ պատրաստելով զայն ըլլալու պետական լաւագոյն քաղաքացի:

Պերեկլէս խօսելով քաղաքացու իրաւանց եւ պարտականութեանց մասին կ'ըսէ, չայն քաղաքացին որ չի հետաքրքրուիր հասարակական խնդիրներով, անիկա ոչ միայն ֆեասակար քաղաքացի է այլեւ անպէտք մարդ, որպէս նկարագիր: Եթէ մեզմէ քիչեր հեղինակութեան տէր անհատներ ենք, բայց զոնէ կրնանք ըսել, որպէս

քաղաքացիներ առողջ կը մտածենք :

ԱՄեր կարծիքով չէ՛ք սէ Պերեկլէս, ոչ այնքան վիճարանութիւններ՝ որքան այդ վիճարանութիւններէն ծնունդ առնող խորհուրդներն են՝ որոնք գործեր ուղիղ ճամբուն մէջ կը դնեն : Զէ՛ որ մեր միաքն ալ գործողութիւն մը կատարելէ առաջ նախ կը մտածէ : Անանկ ալ է վիճարանութիւններ և խորհրդակցութիւններ որոնք նախապայմանն են որեւէ գործի մը յաջողութեան, այլապէս ինքնահաւան և տղէտ մարդիկ կոթնած յանձնապատասխանութեան վրայ՝ ինքզինքնուն պիտի նետէին արկածախնդրութեանց ու չարիք պիտի բերէին հասարակութեան գլխուն :

Որպէս եզրակացութիւն՝

Կրնանք ըսել, Յոյներ առաջինն եղան որոնք մտածեցին դաստիարակութեան միջոցով մարդը օժտել ըլլալու լաւագոյն քաղաքացի ապահովելու համար աշխարհային բոլոր բարիքները գեղեցկօրէն վայելելու կեանքի մը համար : Տղուն մէջ եղած թագուն բոլոր ընդունակութիւնները, մարմնական թէ իմացական՝ այն աստիճան զարգացնել մինչեւ որ այն բարձրանայ աստըւածներու աստիճանին, կատարելութեան :

Յունական դաստիարակութիւնը բաժանած օրջաններու

Յունական դաստիարակութիւնը կրնանք բաժնել չորս շրջաններու .

- ա) Հոմերական կամ հին շրջան :
- բ) Սպարտական - Աթէնական կամ միջին շրջան :
- գ) Պերեկլիսիան կամ նոր շրջան :
- դ) Մակեդոնական կամ փոխանցման շրջան :

ա) Հոմերական օրջանի դաստիարակութիւն

Հոմերական շրջանի դաստիարակութեան գործնական կողմը ոչ մէկ աչքառու տարբերութիւնը կը ներկայացնէր միւս փոփոխութիւններու նահապետական շրջա-

նէն։ Ասկայն, տեսականին մէջ ան կը տարբերէր քանի որ իր մէջ կը բովանդակէր գրեթէ յունական բարձրագոյն դաստիարակութեան բոլոր սաղմերը։

Հոմերական շրջանի դաստիարակութեան որպէս տիպիկ օրինակները կարելի է ներկայացնել երկու հերոսները՝ Ագիլլէս և Ողիսեւս։

Ագիլլէս՝ վարժ երաժշտութեան, բժշկութեան, ճարտասանութեան և մարմնամարզութեան մէջ։

Իսկ Ողիսեւս՝ որ օժտուած էր կրկնակ կարողութիւններով, մտքի իմաստութիւն միացած ծնոքի նարտարութեանը հետ։

Բայց շատ աւելի ուղիղ կ'ըլլայ եթէ ըսենք որ հոմերական շրջանի դաստիարակութիւնը կը կայանար Հոմերոսի «Իլիական» և «Ողիսիական» բովանդակութեանը մէջ։

Դպրոցական աղայքը ան էր որ կը սորվէին և դոց կ'ընէին, հետեւելով այս երկու գրքերու հերոսներու օրինակին։

Նմանապէս աստուածներու պաշտօնեաները «Իլիական» և «Ողիսիական»-էն կը վերցնէին այն բոլոր աղօթքներ և ճարտասանական ձևեր իրենց աստուածներուն մօտենալու և անոնց պաշտամունք մատուցանելու համար։

Բարոյագէտ-փիլիսոփաներ նոյնպէս այս գրքերուն կը դիմէին իրենց սկզբունքները ճշտելու և յարմարեցնելու համար կեանքին։

Պետական, քաղաքական մարդիկ նմանապէս այս գրքերուն կը դիմէին իրենց փաստարկութիւններ և ճարտասանական ձևեր փոխ առնելու համար։

Նոյնիսկ Ազատ Քաղաքներ իրենց վէճերը հարթելու համար Հոմերոսի գրքերուն միջնորդութեանը կը դիմէին և ազնուական տունները իրենց ծագումն և համբաւը ապացուցանելու համար այս գրքերուն կը դիմէին։

բ) Միջին կամ Սպարաակամ եւ Արեմական օրջան

Յունաստանի բոլոր ազատ քաղաքներու մէջէն Սպարտան եւ Աթէնքը կրցան զերակայութիւն ձեռք բերել եւ յունական հանճարը ցուցադրել իւրաքանչիւրը իր ուղղութեամբ. մէկը, Սպարտան՝ զինուորական ասպարէզին վրայ իսկ միւսը, Աթէնք, իմացական, քաղաքական եւ զեղարուեստական ասպարէզներուն մէջ։

Հռմերական նահապետական շրջանէն վերջ, որ առանձն ժողովուրդին գլխաւոր դրաղումը երկրագործութիւնն էր, քաղաքներու ծաղկման շրջանին, երբ յոյն նաւագնացները զրեթէ տիրապետող առեւտրականները կը հանդիսանան արեւելեան միջերկրականի մէջ, աշխատանքի ձեւեր եւ անտեսական փոխ-յարաբերութիւնը իր դրոշմը կը դնեն յունական հասարակական կեանքի փոխ-յարաբերութեանց վրայ ու առաջ կուգայ նոր մտայնութիւն մը, թէ Ո՛վ է ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ եւ Ո՛վ ԿՐՆԱՅ ՔԱՂԱՔԱՅԻ ԸԼԼԱԼ. ծագման եւ աստիճանի խնդիրները, որոնք ծնունդ կուտան յունական ազնուական դասակարգին։

Սակայն, հակառակ այս փորձութեան, բացի Սպարտայէն, յունական աղատամտութիւնը թոյլ չտուաւ որ ստեղծուին քարացած դասակարգեր-կաստաներ։ Ընդհակարակն, ազնուականութիւնն եւ քաղաքացիութիւնն կապուեցան անհատի առաքինութեանց, նախածնունդութեան, իմացական եւ նիւթական կարողութեանց հետ։

բ) Սպարաակ

Դորիական ցեղին պատկանող այս յոյները՝ Պելիպոնէսի մէջ հաստատուած, ստիպուած էին զիրենք շրջապատող քաղաքներուն հետ անընդհատ կռիւներու մէջ ըլլալ։ Սպարտացի ինը հազար ընտանիքներ ստիպուած էին զիրենք շրջապատող երկու հարիւր յիսուն հազար ընտանիքներուն դէմ կռիւ մղել, պահելու

համար իրենց անկախութիւնը, ազատութիւնը ու տիրապետութիւնը: Պելեպոնէսի միւս քաղաքներուն վրայ իր դերադանցութիւնը պահելու համար Սպարտան ինքզինքը վերածեց զինուորական ճամբարակի մը շնորհիւ իր մեծ օրէնսդիր Լեկուրգոսի, որու գրած օրէնքները Սպարտան դարձուցին հիշն աշխարհի ամենաօրինակելի զինուորական կազմակերպութիւն ներկայացնող ժողովուրդ:

Հետեւաբար խօսիլ Սպարտայի դաստիարակութեան մասին կը նշանակէ խօսիլ անոր զինուորական դաստիարակութեանը մասին:

Սպարտայի դաստիարակութեան նպատակը

Սպարտայի դաստիարակութեան նպատակն էր՝ պետութեանը համար ՔԱՋ եւ ՃԱՐՏԱՐ զինուորականներ պատրաստել, մարմնապէս առողջ, օրինաց հնազանդ եւ քաջութեամբ անպարտելի:

Սպարտական կրթութիւն

Սպարտայի կրթութիւնը իր մէջ կը բովանդակէ երեսուն տարիներու ժամանակամիջոց մը, որոնք կը բաժնուէին երեք շրջաններու:

Ա. Մանկութեան շրջան. մինչև եօթը տարին՝ երբ դաստիարակութիւնը յանձնուած էր իր մօրը:

Բ. Տղայութեան շրջան. ութէ տասներկու տարին՝ երբ տղան եօթը տարին լրացուցած կ'առնուէր սկստութեանը խնամքին յանձնուած տուներուն մէջ ու հոն կ'ստանար տղայութեան յատուկ շարքաշ կրթութիւն մը: Տղայոց կրթութեան վրայ կը հսկէին հասուն քաղաքացի զինուորական հրահանգիչներ, որոնք տղայք փոքր խմբակներու բաժնած անոնց հսկողութեանը յանձնուած էին քիչ մ'աւելի հասակաւոր տղոց: Դեկավար քաղաքացին իր հրահանգները տալէ յետոյ կը

հսկէր անոնց գործադրութեանը վրայ՝ յանձնուած կարգապետ ազոց։ Անոնք էին որ կը պատժէին և կամ կը վարձատրէին, քաղաքացի իրէնը (գինուորական հսկիչը) երբ տեսնէր որ կարգապետը չափը կ'անցնէր հրահանգ կուտար որ պատժոյ չափը բարեփոխէ։

Գ. Պատանեկուսութեան շրջան. 13—18 տարիներ՝ երբ աղայք բացի ֆիզիքական ճարտարութիւնէն և բնաւորութեան ու նկարագրի դաստիարակութիւնէն (աղայութեան շրջանի դաստիարակութեան կերպերը) պէտք էր ձեռք բերէին գինուորական կրթութիւն և անոր հետ կապուած վարժութիւնները և ապա։

Դ. Երիտասարդութեան շրջան. 18—30 տարին՝ երբ երիտասարդը որպէս գինուոր ձեռք պիտի բերէր գինուորականի լման պատրաստութիւն, պիտի ըլլար էֆէպի, զատէզ։

Երեսուն տարեկանէ վերջ ալիւս Սպարտացին կ'ըլլար քաղաքացի ու կրնար ամուսնանալ ու կազմել տուն, առանց սակայն զօրանոցային կեանքէն հեռու մնալու։ Եթէ տարեկանէ սկսեալ Սպարտացիները կ'ապրէին հասարակաց տուններու մէջ, կը ճաշէին նոյն սեղանէն ու մինչև վաթսուն տարին անոնք պարտադիր գինուորական օրէնքներու տակ կ'ապրէին։

Ի՞նչ կը սորվէր Սպարտացին

Եթէ երեսուն տարեկան Սպարտացին կը սորվէր՝ վազել, ցատկել, նետուիլ, ծանրոց նետել, նիզակ նետել, կուխամարտիլ, գինուորական մարզանք կատարել, գինուորական խմբերգի վարժութիւն ընել և որ գլխաւորն էր՝ ըմբռնամարտիլ ծաւի և տանջանքի դիմանալու համար մարակի հարուածներն կուտային ազոց. բարձր լեռներէն մագլցելու մրցումներ կը կատարէին, ոտքով երկար արշաւանքներ և ուրիշ տեսակ փորձեր կը կատարէին։ Սպարտայի մէջ աղայ թէ աղջիկ զրեթէ

միևնոյն կրթութիւն կ'ստանային: Սպարտացի տղուն համար ոչ տուն կար և ոչ ալ ընտանիք, անոնց համար մէկ բան գոյութիւն ունէր և այն ալ Սպարտան էր:

Սպարտացիք բացի այս զինուորական վարժութիւններէն ուշադրութիւն չդարձուցին ոչ արհեստի, ոչ ձեռագործի, ոչ զեղարուեստի և ոչ ալ վաճառականութեան վրայ: Իրենց համար եթէ ապահովեցին զինուորական փառք մը բայց ոչ այն փառքը՝ որ պահուած էր Աթէնքին՝ ըլլալու մարդկութեան ուսուցիչը ՄՏՔԻՆԻ ԴԵՂԱՐՈՒՆՍՏԻ ասպարէզներուն մէջ:

Արեւակաւ կրօնքիւն

Հին դարերու ամենադարգացած քաղաք եղած է Աթէնք: Աթէնացիները ոչ միայն զինուորական այլ մանաւանդ ուշադրութիւն կը դարձնէին մտաւոր ու բարոյական դաստիարակութեան վրայ: Անոնք քաջաւերեցին արուեստները, վաճառականութիւնն և գրականութիւնը: Աթէնացիները ամէն բանէ աւելի կը սիրէին աշխատանք: Ով որ ծոյլ և անգործ մնար կը դառնար կասկածելի ու յարգանք չեր վայելէր: Ամէն ծնողք պարտաւոր էր իր զաւկին արհեստ մը սորվեցնել, որպէսզի ձերութեանը ժամանակ օգտակար ըլլար իրեն:

Ազգիկէի թերակղզիին վրայ հաստատուած Աթէնք, Սպարտայի հակառակ՝ աւելի խաղաղ կեանք մը ապրեց և այս պատճառաւ ալ ինքզինքը նուիրեց աւելի մշակոյթային (կուլտուրական) աշխատանքներու: Աթէնական ազատ միտքն ու փիլիսոփայութիւնը, առաջին անգամ ըլլալով առաջ բերին դաստիարակութեան հասուկ սիսդէմ մը, որու համաձայն անհատի ազատ անհատականութիւնը դարձաւ առաջին գործոն՝ տղուն դաստիարակութեանը մէջ: Աթէնական ազատ միտքը կը տրամաբանէր, որ դաստիարակութեան յաջողութիւնը կը կայանայ անհատի անձնական ընդու-

նակութեանց ազատ զարգացման մէջ։ Ան կ'ըսէր. կարելի չէ որ ըլլոր անհատներ մէկ կաղապարի բերել, եթէ կ'ուզենք որ մատաղ սերունդը ըլլայ լաւ զինուորական, պէտք է որ ան նախ ըլլայ լաւ քաղաքացի։ Այսպէս, Աթէնական դաստիարակութիւնը շեշտ դնելով աղան անհատականութեան ազատ զարգացման վրայ, առաջադրեց, դաստիարակութեան որպէս նպատակ մաքի և մարմնի ներդաշնակ զարգացումը՝ բանաձեւելով, «ԱՌՈՂՋ ՄԻՏԲ ԱՌՈՂՋ ՄԱՐՄՆԻ ՄԷՋ», նշանաւոր ասութիւնը։

Աթէնական կրթութիւնը կը բաժնուէր երեք շերջանի, մանկութեան, պատանեկութեան եւ երիտասարդութեան։

Մանկութեան շրջանը կը կազմէին առաջին եօթը տարին, երբ աղան իր կրթութիւնը կ'ստանար իր մօրը և կամ դայեակին խնամքին տակ։

Պատանեկութեան շրջանը կ'սկսէր եօթէ մինչև տասնըդեց տարին, որ առեն թէև աղան նորէն կը շարունակէր մնալ ծնողքի և մանկավարժի—Pedagogue — հսկողութեանը տակ բայց և պատեհութիւն ունէր յաճախելու պետական զարոցները, որոնք երկու տիպի էին։ Մէկուն մէջ կը սորվէին զիր և գրականութիւն, իսկ միւսին՝ մէջ մարզանքներ և երաժշտութիւն։

Ապա երիտասարդութեան շրջանը, որ ընդհանրապէս երկու տարուայ շրջան մըն էր 17-18 տարեկան ներու, երբ երիտասարդը կը յաճախէր Աթէնքի նշանաւոր Դիմադիոնները, մէկը, Ակադիմեան, յատկացուած՝ ազլէթիք մարզանքներու իսկ միւսը — Մովային Լոգարաններ՝ լողալու մարզանքներու համար։ Զուգընթաց այս ֆիզիքական մարզանքներուն՝ այս երկու տարուայ մէջ, մեծ ուշադրութիւն կը դարձուէր երիտասարդներու քաղաքացիական կրթութեանը վրայ։

Երիտասարդներու թէ կրթութեան այլ մանաւանդ

վարք ու բարքի վրայ կը հակէին յատուկ հակիչներ ու
բռնք կը կոչուէին սէնատորներ :

Մեթոտի տեսակէտէ պէտք է ըսել, թէև Աթէնա-
ցիներու նպատակն էր քաղաքացիներ պատրաստելը,
բայց անոնց անհատական ազատութեան սկզբունքը
զանազն չ'առաջնորդեց դաստիարակութեան մէջ քարա-
ցած միաձեւութեան : Աթէնացիներու ազատ անհա-
տականութիւնը կ'ըմբոստանար միօրինակ ձեւերու դէմ
ու կը նախնարէր կտրգտպահութիւն մը՝ ազատ կամե-
ցուղութեան սկզբունքներուն վրայ հաստատուած :

Դաստիարակութեան մէջ Աթէնական մեթոտն էր՝
ամէն ինչ լ'ընել ընդհանրական մեթոտները ոչ թէ
կը կաշկանդէին Աթէնացու անհատականութիւնը այլ
ընդհակառակն կը նպաստէին որ աշխոյժ և եռանդուն
Աթէնացին՝ ոչ թէ նմանի ԱնԱՍՈՒՆԻ այլ ԱՍՈՒՆԻ.
նկարագրով եւ մարմնով առողջ : Մեթոտներու գործն
էր որ բնութիւնէն ազուն տրուած բարի ունակութիւն-
ները զարգանան մինչև չարի խափանումը :

Արէնական դաստիարակութեան արդիւնքը

Անտարակոյս Աթէնական քաղաքացին իր փորձա-
ռութեամբ մեղի չի հաւասարիր, մանաւանդ նիւթա-
կան մշակոյթի մէջ, բայց ինչ որ կը վերաբերի հոգե-
ւոր մշակոյթին՝ շատ քիչ զարոցներ տուած են մտքի
այն հանճարները՝ քան էսքիլէսի զարոցը որու շա-
րունակողները եղան Սոկրատես ու Պլատոն :

Պերիկլէսի և կամ սոկրատեսի օրջան

Յոյն միտքը իր ծաղկման գագաթնակէտին հասաւ
այս շրջանին : Այս անօրինակ յառաջագիմութեան զբւ-
խաւոր ազգակներն էին :

1) Աթէնքի տնտեսական հզօրութիւնը, որ շնոր-
հիւ Տելեան դաշնակցութեան, հետեւանք Մարերու

պարտութեան, յունական բոլոր ազատ քաղաքները մտած այս դաշնակցութեան մէջ՝ նպաստած էին որ հարստութեան կուտակում տեղի ունենայ Աթէնքի մէջ և այն զարգարուի գեղեցկագոյն շէնքերով ու հասարակական հաստատութիւններով:

Տնտեսական լայն միջոցները ամենալայն հնարու-ւորութիւններ տուին որ միտքն ալ իր էագոյն պատուը տայ:

Չ) Քաղաքական դրութիւնը. Սօլոնի զրամ օրէնք-ները (509 Ն. Ք.) որոնք զասակարգեր ստեղծեւ էին հիմք ունենալով հարստութիւն, այժմ անոր կը փոխարինէր Գլեադիւնէսի օրէնքները՝ որ կը ջատագովէր Ատաթկէի բոլոր բնակիչներու քաղաքացիական հաւասարութիւնը, իւրաքանչիւր անհատին առջեւ բաց պահելու ամէն տեսակի պաշտոնի պատենհութիւնները:

Աւելի, շնորհիւ այս տնտեսական և քաղաքական ազգակներու, Պէրիկլէսի զարու յունական միաքը իր սկեզարն ստեղծեց մարդկութեան պատմութեան մէջ:

Այս երկու ազգակները, այսինքն, տնտեսականն և քաղաքականը՝ իրենց անդրադարձումն ունեցան յունական թէ՛ զրականութեան վրայ, թէ՛ արուեստներու, ինչպէս անոնց կրօնական հաւատալիքերու, բարոյական կեանքի, փիլիսոփայութեան՝ նմանապէս և այս շրջանի դաստիարակութեան ալ վրան:

Գրականութեան մէջ այլեւս հեքեաթն և գիւցաղ-ներգութիւնը չէին կրնար Պէրիկլէսի զարու Աթէնացուն գոհացում տալ: Նոյն իսկ արամեքագութիւնը կորսընցուցած էր իր արմէքը, քանի որ քաղաքացու պարտականութիւնները՝ պետութեան հանդէպ՝ շատ յաճախ չէին գոհացնել իր հետաքրքրութիւնը: Ան սկսած էր դանել հի՛ն բարոյական օրէնքներու (Սօդոնի) կաշկանդիչ ձևերէն ու սկսած էր իր ըմբոստութիւնը արտայայտել երգիծանքի, Սատիրական զրականութեան մէջ:

Կրօնական խնդիրներու և հաւատալիքներու մէջ, սկսեց իշխել թերահաւատութիւն: Անոնք սկսեցին թերահաւատել որ աստուածներ և երկինքը կապ ու ազդեցութիւն ունին մարդկային կեանքի հետ:

Կրօնին աեղ եկած էր բռնել փիլիսոփայութիւնը, որ այլեւս կարեւորութիւն չէր տար աստապելական աստուածներու հաւատալիքներու, այլ ա՛ն, յունական միտքը, կ'որոնէր պատճառներ մեր նիւթական տիեզերքի գոյութեան: անոր ծագումն, զայն կազմող տարրերը, զայն կարաժարող ոյժերը և անոնց յարաբերութիւնը մաքրուե՛հա, ա՛հա խնդիրները, որոնք նախկին փիլիսոփաներուն՝ ալսինքն, Անաքսիմանդրի, Հերակլիդի և Զենոնի աեղ կուգան բռնելու Սոկրատն ու Պլատոնը, որոնց թերահաւատութիւնը իր ծայրահեղութիւնը զբտաւ Կորկեասին մէջ՝ այն աստիճան որ սկսեց կասկածիլ թէ, շարդեօք իրերը այնպէ՛ս են, ինչպէ՛ս ա՛նոնք կ'երեւին մեզի, թէ՛ զգայարանքներու խարկանքի տակ ենք մենք:

Այս շրջանի փիլիսոփայութեան չափանիշն էր. ճմարդ ամէն բանի չափանիշ: Սօփիստներն էին որ ապրելով մտաւոր բարձր կեանքով մը ինքզինքնուն տուած էին գիտութեան, ինչպէս Սոկրատն ու Պլատոնն էին, թէև յետադային երեւան եկան կեղծ Սօփիստներ, որոնք ծուռ դատողութիւններով և սխալ եզրակացութիւններով մարդոց բանականութիւնը չփութութեան կը մատնէին, փոխանակ իսկական գիտութեան՝ առերեւոյթ գիտութիւն կը սորվեցնէին:

Այս բոլոր փոփոխութիւնները, անտարակոյս, իրենց զրոյժ պիտի դնէին և յունական դաստիարակութեան ալ վրան:

Կեանքը արդէն, Պերիկլէսի դարուն, իր ուրոյն պահանջներով կը ներկայանար դաստիարակութեան:

Առաջին պահանջն էր, աւելի լայն ազատութիւններ,

անհատներուն իրենց անհատական կեանքին մէջ :

Երկրորդ պահանջն էր՝ որ զաստիարակութիւնը այնպիսի զէնքերով պիտի օժտէր ազան որ կարող ըլլար ԴԱՏԵԼՈՒ եւ ՎԻՃԵԼՈՒ ամէն կարգի ընկերային, քաղաքական, տնտեսական, գիտական եւ վերացական խնդիրներու շուրջ :

Յունական շրջանին գոյութիւն չունէր մեր նիւթական մշակոյթը — մեր մեքենական ճարտարարուեստը, բայց գոյութիւն ունէր հոգեւոր մշակոյթի ոսկեդարը, որ իր դրոշմ գնելով իր ժամանակակից դարաշրջանի դրօշակներէն վրայ՝ կը պահանջէր ուսանողէն կարենալ ԼՍԵԼ, ԽՈՐՀԻԼ եւ ՏՐԱՄԱՐԱՆԵԼ :

Յունական կրթութեան կարգ մը փոփոխութիւններ

Յունական կրթութեան տեսարաններուն մէջ առաջին տեղ կը բռնէ Սոկրատ :

Աշխարհի խորհող մեծագոյն միտքերէն մէկն եղած է Սոկրատ, որ ինչպէս իրմէ առաջ Սոփիստները, կը ջատագովէր ԱՆՀԱՏԻՆ բարձր բարոյականութիւնն, որ խիստ վեր պէտք էր մնար առօրեայ կեանքէն :

Իրեն համար ռմարդն էր չափանիշը ամէն բանիս և առով ալ խօսեցաւ իր ամենէն նշանաւոր խօսքը — **ԵՄԱՆԻՐ ԶՔԵԶԷ** : Սոկրատէն առաջ, յունական հարցասէր և վիճաբանող միտքը եթէ իր խորհուրդներն և հաւատալիքները կը կապէր իր կրօնական ըմբռնումներուն և աստուածներու գործելակերպին հետ, Սոկրատին ժամանակ՝ փիլիսոփայութեան հետաքրքրութեան կեդրոն կը հանդիսանար անհատին առաքինութիւնները : Գերազանց գիտութիւնը առաքինութիւն է :

Սոփիստական դպրոցի մեծագոյն միտք հանդիսացող Սոկրատին համար, հետեւաբար, կրթութեան

նպատակը կը հանդիսանար ոչ թէ զեղեցիկ ոճով և կուռ տրամաբանող անհատը, այլ անհատը որ իր մէջ կը մշակէր «խորհող անձը» որ իր անձին վրայ կը մարմնացնէր առաքինութիւն մը, որ կրնար ճանչնալ և ըմբռնել ճշմարտութիւն, որ իր մէջ կը մարմնացնէր ուղղամտութեան, պարկեշտութեան, ճշմարտախօսութեան, պատւոյ, բարեկամութեան և իմաստութեան առաքինութիւնները:

Սոկրատին համար, զիտութիւնն և կամ կրթութիւնն պէտք էր նպաստէին որ անհատը կրնար շիտակն ապրիլ, «կեանքը ապրիլ գիտնալը», ընել այն բոլորը որ ուղիղ և արդար էին:

Սոկրատեան մեթոտ

Սոկրատ իր բարոյախօսութիւնը՝ ունկնդիրներուն կուտար յատուկ մեթոտով մը, որ իբր անունով կոչւած է՝ Սոկրատեան մեթոտ:

ՍՈԿՐԱՏԵԱՆ ՄԵԹՈՏԸ զուցադրական այն մեթոտն է որ հարց ու պատասխաններու միջոցով, աշակերտին միջոցով, կրնանք հասնիլ եզրակացութեան մը: Սոկրատեան այս մեթոտը, ուսուցման մէջ՝ կրնայ յարմարիլ ամէն զստակարգի և տարիքի մարդոց, ինչպէս կօչկակարի նմանապէս և ճարտարարապետի, ինչպէս կառապանի նմանապէս և իմաստասէրի, ինչպէս մանուկներու նմանապէս և չափահասներու:

Սոկրատի ուսման փուլերը — Դիալեկտիկա

Սոկրատին բարոյախօսութիւնը չսահմանափակուեցաւ միմիայն անհատին առաքինութիւններու շրջանակին մէջ, այլ անոր տրամաբանելու եղանակը զինքը մարդէն առաջնորդեց բնութեանը ու դէպի տիեզերական խնդիրներ: Սոկրատ, զիտական խընդիրներու մէջ ալ սկսեց զործադրել իր յատուկ մեթոտը—տրամախօսութիւն, զոր կը զործածէր զանազան գաղափարներէ մէկ նոր ճշմարտութիւն հիմնադրելու:

րելու համար, և կամ, իր ըմբռնած ճշմարտութիւնը՝ վիճարանական եղանակով՝ ուրիշի մը հասկցնելու համար: Թէև իրմէ յետոյ Սովետները, Սոկրատին տրամախօսութիւնը սկսեցին գործածել, նպատակ դնելով հակառակորդը համոզել, զինաթափ ընել, առանց իր ըսածները փորձի վրայ հաստատելու:

Սոկրատի ժամանակաշրջանի զպրօքը որ Պէրիկլէսի զարուն պահանջները իր մէջ կը մարմնացնէր, դաստիարակութեան նպատակն էր՝ խորհող և տրամաբանող քաղաքացիներ պատրաստել, որ կրնար վերահսկիչ (սանսոր) և առաջնորդ հանդիսանալ: Սոկրատեան այս երկու մեթոտները, հարց ու պատասխանի և տրամախօսութեան եղանակները՝ յաւաքոյն կերպով կը նպաստէին ուսանողին խորհելու և տրամաբանելու կարողութիւններու զարգացման:

Սոկրատեան այս մեթոտները — գրուցադրական դասաւանդութիւնը շատ մը առարկաներու ուսուցման մէջ ամենէն ընդունելի ձեւն է: Թէև Սոկրատի դիալեկտիկան, ժամանակի ընթացքին տարբեր փիլիսոփաներու մօտ տարբեր իմաստով գործածուած է, և մեր արդի շրջանին ալ ան՝ դիալեկտիկան կը գործածուի որպէս մտածողութեան յատուկ մէկ կերպ, յատուկ դրութիւն մը, որու համաձայն, զաղափարները ոչ թէ անշարժ են, յաւիտենական, այլ անոնք կը յառաջադիմեն շնորհիւ անոնց մէջ գտնուած հակասութիւններու: Իւրաքանչիւր զաղափար իր մէջն ունի իր հակասութիւնը, որ ծնունդ կուտայ մէկ նոր հակադիր զաղափարի: Այս դրութիւնը շնորհիւ իր մէջ ներքնական հակասութեանը կ'ստեղծուի անոր հակադրութիւնը: Կամ երբեմն ալ այս երկու, այսինքն, դրութեան և հակադրութեան միացումէ առաջ կուգայ մէկ նոր բարձրագոյն միութիւն՝ որ կը կոչուի համադրութիւն: Այսպէս օրինակ, հասարակագէտները — նախնական ժողո-

փոքրներու համայնատիրական ծելը համարելով դրու-
թիւն, սեփականատիրութիւնը, կը համարեն հակադրու-
թիւն և ընկերվարութիւնը կ'ըլլայ այս երկուքի հա-
մադրութիւն :

Պղատոն

Սոկրատի աշակերտ Պղատոն շատ խնդիրներու մէջ
գլեց իր ուսուցիչը և անցաւ :

Պղատոն որդէս դաստիարակութեան տեսաբաններէն
մէկը, իր տեսութիւններուն մէջ, առաջինն ըլլալով, կը
քննէ իր ժամանակակից շրջանի ամենահրատ խնդիրը,
այսինքն, անհատի և ընկերութեան փոխ-յարաբերու-
թիւնը : Երկրորդ, կրթութեան բարձրագոյն գաղափա-
րականը, որ ըլլալու է. անհատի ներքին ունակու-
թիւններու, առաքինութիւններու զարգացումը մին-
չեւ աստուածներու աստիճանին, այսինքն, կատարելու-
թեան :

Երրորդ, տնտեսք քննադատութիւն ոչ միայն հին
յունական կրթական սկզբունքներու և մեթոտներու,
այլ և իր ժամանակաշրջանի ալ կրթական սխալներ-
ու. դէմ—մարմնական մարզանքներ և դրական ձեւերը
որ խիստ քննադատելի կը գտնէր : Իր շրջանի, Պերիկ-
լէսին դարու ժողովրդական կարգերուն կը հակադրէր
Բիւրակրատական կարգերը որու համաձայն, ոչ թէ
ժողովուրդ և իր ներկայացուցիչներ, այլ որոշ պատ-
րաստուած պաշտօնեաներ, փիլիսոփաներ իրաւունք
ունին երկրի մը իշխանութիւն կազմել ու կառավարել :

Չորրորդ՝ փիլիսոփայական դրութիւնը, որու հա-
մաձայն, ճշիւթական աշխարհը և առանձին էակը
իրական գոյութիւն չունին, այլ անոնց ընդհանուր
ըմբռնողութիւնները, գաղափարները : Բարւոյն գաղա-
փարը ան կը համարէր բոլոր գաղափարներէն ամենա-
բարձրը, ան կ'ըսէր. մարդուն նպատակն է, ըլլալ

խմաստուն եւ նմանիլ Աստծուն:

Ինչ խնդիրներու մէջ Պղատունն ու Սոկրատը իրարու կը նմանէին եւ ինչի մէջ՝ կը տարբերէին:

ա) Սրկուքն ալ համաձայն էին որ Սօլոնի օրէնքները իրենց այժմէականութիւնն կորսնցուցած են եւ անհատին առաքինութեանց հիմք չեն կրնար կազմել հարստութիւնն եւ ազնուական ծագումը:

բ) Պղատուն իր ուսուցչին հետ համակարծիք էր որ ընկերային նոր կեանք պիտի ունենայ իր նոր ընկերային օրէնքները համապատասխան իր ժամանակաշրջանին:

գ) Սակայն Պղատուն իր վարպետին հետ համակարծիք չէր որ Պէրիկլէսի շրջանի կրթութիւնը, որովհետեւ իր ժամանակի պահանջներուն համաձայն է, պէտք է այն յաւազոյն համարել: Պղատուն իր վարպետէն աւելի առաջ անցնելով կը պահանջէր նոր խեղճական կարգեր, որ ատեն ընկերութիւնը իր հոգսը յաւազոյններուն, փոխադասներուն յանձնելով աւելի երջանիկ կեանք մը պիտի կրնար ապրիլ: Այսինքն, Պղատուն Ռամկավարական կարգերուն՝ կը հակադրէր սակաւապետական ձեւը:

դ) Պղատունի իտէալիզմը, որ ինչպէս քիչ վերջինք, նիւթը չէ որ իրական է, այլ գաղափարները:

ե) Մեթոտական խնդիրներու մէջ, Պղատուն կ'ընդունէր Սոկրատի գործադրած մեթոտները, զանոնք ալ աւելի կոկնելով ու մշակելով:

Պղատունի դիալեկտիկան կը տարբերէր Սոկրատի դիալեկտիկայէն իր կուռ տրամաբանութեամբ, դիալեկտիկա մը, որ պիտի ունենար այն բոլոր հարկ եղած տարրերը, որոնք պիտի կրնային ճշմարտութիւն մը՝ ճշմարտութիւն ընել: Սոկրատի դիալեկտիկան փողոցի հնակարկատն ու Պէրիկլէսը մէկ աստիճանի վրայ կրնար դնել, այն ինչ Պղատունին՝ մէկը անհատ էր

միայն համար: Հնակարկատը ոչ մէկ պարագայի տակ
պիտի կրնար հասնիլ Պէրիկլէսի դատողութեանն և
տրամաբանութեանը:

Արիստոտէլ

Արիստոտէլ աշակերտն էր Պլատոնի: Ինչ որ
ըսինք Պլատոնի համար, նոյնը կրնանք Արիստոտէլի
համար ըսել՝ որ ոչ միայն իր վարպետին կրցաւ հա-
ւասարիլ այլ և զայն կրցաւ անցնիլ իր նոր տեսու-
թիւններով, այլ մանաւանդ իր մեթոտներով:

Արիստոտէլ իր քրաղաքագիտութիւնն գրեին մէջ՝
Պլատոնի միտքերն է որ կ'ընդհանրացնէ, համակար-
ծիք գտնուելով իր վարպետին հետ, որ անհատին հա-
մար կարեւորագոյն գիտելիքը քաղաքացիական ուս-
մունքն է, քաղաքագիտութիւնն է որ կրնայ մարդուն
երջանկութիւն ապահովել:

Քաղաքացիական կրթութեան համար Արիստոտէլ
նոր տարր չ'աւելցուց Սոկրատի և Պլատոնի ըսածնե-
րուն վրայ, բայց ան էր որ կազմաւորեց և տրամա-
բանական կարգի տակ դրաւ ըարոյագիտութիւնը:

Արիստոտէլին կը պարտինք և տրամաբանական
գիտութիւնը, և մասամբ երկրաչափութիւնը:

Արիստոտէլ՝ նմանապէս իր վարպետէն տարբերե-
ցաւ փիլիսոփայութեան մէջ: Պլատոնի իտէալիզմը,
Արիստոտէլի մօտ աւելի մօտեցած է իրականութեան:
Իրեն համար բնութիւնն և մարդը իրականութիւններ
են և առանց անոնց չենք կրնար բացատրել զազա-
փարները, որոնք մեր միտքին մէջ ծնունդ կ'առնեն:
Արիստոտէլի համար տեսանելի մարդը աւելի իրական
է քան անոր հոգին և առաքինութիւնները, որոնք նոյն
մարդ անհատին երեւոյթներն են, հիմնուած տեսանելի
մարդուն գործառնութեանց վրայ:

Յունական դատախազական վեր-
ջին կամ Մակեդոնական օրքան

Յունական իշխանութեան Մակեդոնական շրջանին,
Մեծն Աղէքսանդրի աշխարհակալութեան շնորհիւ, յու-
նական միացն և արուեստը, յունական կրթութիւնն
և գրականութիւնը փոքրիկ յունաստանէն տարածուե-
ցաւ կայսրութեանը բոլոր մասերուն մէջ, տեղ տեղ
ստեղծելով զօրաւոր կրթական կեդրոններ, որոնք յու-
նաստանէն դուրս՝ բայց յունաստանի առաջնակարգ քա-
ղաքներու, Աթէնքի, Կորնթոսի և Թերէի զերն կա-
տարեցին ուրիշ ազգերու ալ կեանքին մէջ։ Այս շրջա-
նի նշանաւոր գաղութները կը հանդիսանան։

ա) Աթէնքի Ակադեմիան, որ յետոյ՝ Հռովմէական
շրջանին փոխուեցաւ կայսերական համալսարանի, որը
տեւեց մինչև 529-ին Ք. Յ.։

բ) Աղէքսանդրիոյ համալսարանն Եգիպտոսի մէջ՝
իբ ճոխ մասենադարանով։

գ) Անտիոքի Ակադեմիան, Սելուկեան իշխանու-
թեան շրջանին, և

դ) Հայկական Արտաշատի յունական թատրոնն և
դպրոցը, եւայլն։

ե) Յունական մշակոյթը Հռովմէական շրջանին որ
երբեք կաշկանդումի չենթարկուեցաւ այլ ընդհակա-
ռակն ալ աւելի քաջալերութիւն գտաւ Հռովմայեցի-
ներէ։

Հարցաւրամ.— 1) Յոյն Ժողովուրդին յատկանիչերը։

2) Ի՞նչ բան հիմք կը կազմէր յունական առմկալարու-
թեան։

3) Համերական շրջանի կրթութիւնը, տնտեսականի և Ողի-
սականի ազդեցութիւնը։

4) Ի՞նչ նպատակներ կը հետապնդէին Սպարտական և
Աթէնական կրթութիւնը։

5) Որո՞նք եղած են այս երկու քաղաքներու մեծ արէնա-
դիրները:

6) Ի՞նչ դպրոցական տիպի տակ կընանք գնել Պէրիկլէսի
շքանի յաճական դպրոցները:

7) Ի՞նչ կը սորվէին յաճական դպրոցներուն մէջ:

8) Որո՞նք էին Պէրիկլէսի շքանի յաճական դաստիարա-
կութեան տեսարանները:

9) Ի՞նչ կը նշանակէ Դիալէկտիկական դուրժիւն, Սոկրա-
տի մամանակ եւ մեր արեւուն:

10) Ի՞նչ քաղաքական պատճառները նպաստեցին յաճա-
կան քաղաքակրթութեան տարածման իրենցմէ դուրս եւ միւս
մոլորութիւններու մէջ:

Քաղաքական ամցիւն	Բանաստեղծներ, բանասիրացիներ, հրագրականներ
Առաջին պոետիկական 776 Ն. Ք. Սոպոթապոլի իշխանութիւն 750-600 Մեծնապական կոթիւները 743-668 Դրակաշի արեւելքները 629 Սոպոթի արեւելքները 594 Պաթարապոսի շրջան 540-510 Պարսկական պատերազմներ 500-479 Աթենքի գերիշխանութիւն 479-431	Համերոս 900-800 Սաֆա 600 Պենդար 520-448 Էսքիլէս 525-456
Պերիկլէսի շրջան 459-431 Պելեպոնէսեան պատերազմներ 431-404 Աթենական արշաւանք Սերակուսի վրայ 415-413 Սոպոթապոլի գերիշխանութիւն 404-371 Նահանջ Իււրուս 399 Թերէի գերիշխանութիւն 377-362 Փրիսպոս Մակեդոնացիի 359-336	Սոփոկլէս 493-405 Եւրիպիտէս 480-406 Փիթիաս 488-432 Հերոդոտոս 484-425 Թուկիտիտէս 471-400 Արիստոփան 450-385 Գսենիֆոն 434-359 Դեմոսթենէս 384-322
Մակեդոնիոյ գերակայութիւն 338 Մեծն Ալէքսանդր 336 Իսոսի հակառակմարտը 333-ին Արքեյապի հակառակմարտը 331-ին Ալէքսանդրիա կը հիմնուի 330-ին Դիոգենէսի շրջան 324-ին Ալէքսանդր կը մեռնի 323-ին Պաղամէոս Ա-ի շրջան 322-285 Էսքիլէս Աթենացու շրջան 314-ին Սոպոթիկեաններու շրջան 312-ին Ս. Գրքի յաւնարէնի թարգմ. 284-ին Թէակրիտէսի եւ Եւկլիտէսի շրջան 280 Նոյիկուրեաններու շրջան 260-ին Անիւրալ կ'անցնի Ալէքսիսեան լեռները 217-ին	Թէակրիտէս 324-ին Էսքիլէս 314-ին Փալլոքիոս 205-123 Սարաբո 63-24 Ն. Ք.
Արքիմեդէսի շրջան 212 Պարգեպոն կը պարտուի 202-ին Վոլոքսի կործանումը 146-ին Նոյիպոս հռոմ. Նահանք 30 Ն. Ք.	
	Պլուտարքոս 46-120 Ն. Ք. Լուքանոս 120-200 Ն. Ք.

ՆԱԿԱՆ ԵՐԶԱՆԻ ԴԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՀԵՑ

Փիլիսոփաներ Մանկավարժներ	Մանկավարժակ. գրառձգներ	Կրթակ. անցներ և հաստատու- թիւներ
Թադէւ 640-550 Անաքսիմանդը 611-547 Պլաթարա 582-500 Հերակլիդ 535-475 Անաքսաքորա 500-487 Ջենոն-Լիէական 460-440	Իլիական և Ոդիս- սական 850 Լիկուրգոսի որենք- ներ 850-800 Սաղմերի որենքներ 594	Ենոպաց պարտա- կանութիւն իրենց որդիներուն հան- դէպ Սաղմերի որենք- ներուն մէջ 594 Ողբերգութեան սկիզբը 556
Պրոդոքորա 480-411 ՍՈՒՐԱՏ 469-399 ՊԴԱՏՈՒ 420-348 Իսոկրատէս 436-338 ԱՐԻՍՏՈՏԷՒ 384-322	ՔՈՒԿԻՏԻՏԷՍԻՒ՝ Պե- րեկլէսի առեւտու- թիւնը 431 ԱՐԻՍՏՈՏԱՆԻ՝ Ամ- պերը 423 ՊԴԱՏՈՒ՝ 1) Պրոդոքորա 399 2) Հանքապետու- թիւն 399 3) Օրենքները 360 ԲՍԵՆՆԻՍԻՒ՝ 1) Տնտեսութիւն 380 2) Յուշագրութեան թիւն 380 ԻՍՈԿՐԱՏԷՍԻ՝ 1) Ընդդէմ Սո- փիստներու 354 2) Պետական ձեւ- երու փոփո- խութիւն 354	ՊՐՈԴՈՒՈՐԱՍԻ ու- սուցումը Աթէնքի մէջ 445 ՍՈՒՐԱՏԻ դատաւա- րութիւնը 399 ԻՍՈԿՐԱՏԷՍ կը հիմ- նէ դպրոց և ակա- դեմի 392 ՀԻՄԵՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ՝ Աթէնական ճեմա- բանի 335
Եպիկուր 341-270 Հենոն 350-260 Դէսքիւնէս 324	ԱՐԻՍՏՈՏԷՒ՝ Քաղաքագիտու- թիւն 330-4	ԱՂԷՔՍԱՆԴՐՈՑ Թանգարանի հիմ- նադրութիւն 280 ԵՒԳԼԻՏԷՍ կարգի կը դնէ երկրաչա- փութիւն:
	ՊԼՈՒՏԱՐԲՈՍԻ՝ Տղայաց դատաւա- րականութիւնը ԼՈՒԲԱՆՈՍԻ՝ Ուսուցիչներու հարստացումու- թիւնը	Աթէնքի կայսերա- կան համալսարան Թ. Ք. 69-79 Վերջ Աթէնքի հա- մալսարանին 529 Թ. Ք.

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՀՈՌՎՄԼԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ

Ընդհանուր տեսութիւն. — Հռովմէական դաստիարակութիւնը, իր 1200 տարուայ ժամանակաշրջանին, հակադրութիւն մը կը ներկայացնէ Յունական դաստիարակութեան:

Յունական դաստիարակութիւնը իր գաղափարապաշտական (Idealistic) ձեւին մէջ, կը դաւանէր՝ գեղարուեստական վայելք, բարձր մտաւորականութիւն, գերազանց բարոյականութիւն, քաղաքացիական անգիտութիւն եւ ընկերային մեծութիւն: Հռովմէական կեանքին մէջ՝ դաստիարակութիւնը իր վրայ կը կրէր հռովմէացու չոր և գործնական շեշտ, հռովմէացու օգտապաշտական ոգին: Հռովմէական քաղաքացին պիտի սորվէր զպրոցին մէջ, թէ ինչպէս պէտք էր պահել պետութեան հօգորութիւնը, ի՞նչ քաղաքականութեամբ պէտք էր կառավարել Նուաճուած ազգերը, ինչ օրէնքներով պէտք էր հսկել ստրուկներու վրայ որպէսզի անոնք հաւատարմօրէն ծառայէին հռովմէացի քաղաքացուն և ապա դաստիարակութեանը ո՞ր միջոցներ ազուն պիտի ապահովէին կեանքի մէջ լուսազոյն դիրք մը ձեռք բերելու համար: Հռովմէական կրթութեան նպատակն էր՝ «Մի՛ սորվեցնենք դպրոցին համար, այլ սորվեցուր կեանքին համար»:

Յոյնը կը դաւանէր՝ գեղարուեստ գեղարուեստին համար: Հռովմէացին կը պաշտպանէր՝ գեղարուեստը՝ կեանքին համար: Յոյնը՝ գեղարուեստ եւ փիլիսոփայութիւն կ'ընդունէր որպէս նպատակ, իսկ Հռովմէացին՝ որպէս միջոց:

Եւ շնորհիւ հռովմէացու այս զուտ օգտապաշտական ոգուն, եկաւ օր մը երբ յունական գաղափարապաշտական ոգին տեղի տուաւ հռովմէական օգտապաշտական ոգիին առջեւ և Աթէնքի, Ազեքսանդրիա-

յի համախարաններուն պէս բարձր կրթական հաստատութիւնները զազրեցուցին իրենց զաղափարական աւաջնորդութիւնը և մարդկութիւնը սկսեց ապրիլ իր խաւար դարերը :

Յունական անհատական ազատութիւնը ստեղծեց ազատ ռամկավարական կարգեր և տնոր զաղափարապաշտութիւնը մարդկութեան առաւ բարձր բարոյախօսներ, փիլիսոփաներ և գիտնականներ :

Հռովմէական օգտապաշտական ոգին ստեղծեց երկաթեայ կայսրութիւն մը, վարձկան գինուորներու անդութ նիզակներու վրայ կոթնած, սարուկներու և աղքատ ծառայողներու պետութիւն մը յօգուտ խիստ փոքրամասնութիւն կազմող կալուածատէրերու և մեծահարուստ վաճառականներու :

Հռովմէական շրջանի դաստիարակութեան մասին այս ընդհանուր խօսքերէն չպիտի ուղենք դուրս գալ նախ ժամանակի խնայողութեան համար և ապա որ ան նորութիւն մը չի մտցներ մանկավարժութեան գործնական գիտութեանը մէջ :

Ու որպէս եզրակացութիւն H. G. Wells-ի բառերով բսենք .

«Հռովմէական տիրապետութեամբ յունական բարձրը զաղափարականութիւնը տեղի առաւ հռովմէական կոպիտ գործնականութեան :

Եթէ բսենք որ հռովմէական դաստիարակութիւնը իր տաճարը չիւնած էր հռովմէացու տանը մէջ, բայց շատ քիչ էին այս ընտանիքներուն թիւը, որոնք կապրէին ժուժկալ կեանք մը և լրջօրէն կարեւորութիւն կուտային դաստիարակութեան : Դպրոցներու և գօլէճներու ալ թիւը խիստ շատ քիչ էր կայսրութեան մէջ : Կամքի և մտքի ազատութիւնը քիչ անդամ երեւան կուգար : Սարուկներու և աղքատ ծառայողներու ընդարձակ աշխարհ մըն էր հռովմէական կայսրութիւնը, որուն փոքրամասնութիւն կազմող կառավարողներն ալ շնորհիւ իրենց լարուած կեանքին, դժգոհ և ա-

պերջանիկ էին, և արուեստ, փիլիսոփայութիւն և գիտութիւն, որոնք ազատ մաքի արդիւնքներ են՝ խամբեցան հռովմէական օգտապաշտական ոգիին առջեւ։ Անոնց գործը եղաւ պարզ ընդօրինակութիւն մը Աթենական մտքի արտադրութեան առանց նոր բան մը աւելցնելու անոր վրայ և ընդհակառակն Աթէնքի և Աղէքսանդրիոյ միաքը խամբեցաւ հռովմէացու սուրին ներքոյ։

ԾԱՆՕԹ.— Որպէս ծանօթութիւն սա չափ միայն աւելցընենք որ հայրական իշխանութիւնը ոչ մէկ ժողովուրդի մէջ, Արեւմտեան թէ Սեմական, այնքան լայն իրաւունքներ ունենար իր կնոջը և գաւազներուն վրայ, որքան հռովմէացիներուն մէջ։

Մանուկը ծնած ատեն հօրը կը մնար դայն ընդունիլ որպէս իրեն գաւազ և կամ մեռցնել անի, կամ թէ դուրս հանել ու գնել հրապարակի մը վրայ մինչև որ կամ փոքրիկը մեռնէր և կամ թէ որդեկիր մը երեւան դար ու նորածինը որդեգրէր։ Հռովմէացի հօր մը իրաւունքները չէին վերջանար նոյնիսկ գաւազներու չափահասութիւն և կամ աղջիկ աղոց ամուսնութեան պարագային, եթէ փեսայի կողմէ յատուկ միջոցներ ձեռք չ'առնուէին դայն հօրը իշխանութենէն դուրս հանելու համար։

Հռովմէական հին օրէնքով կային իրաւունքներ և պարականութիւններ քիչ մը նման չինականին, որ կը սահմանէր.

Ա) Հօր մը իրաւունքները իր որդիներուն վրայ։

Բ) Ամուսնու մը իրաւունքները իր կնոջը վրայ։

Գ) Տիրոջ մը իրաւունքները իր ստրուկին վրայ։

Դ) Ազատ քաղաքացիներու իրաւունքները՝ եթէ անոնք ծառայութեան մէջ են ուրիշ ազատ քաղաքացիի մը մօտ։

Ե) Սեփականութեան իրաւունքները։

Հարցադրանք.— 1) Ի՞նչ հակադրութիւն կը տեսնէք Յունական և Հռովմէական գաղափարակութեան սկզբունքներու միջեւ։

2) Ի՞նչ էին պատճառները Հռովմի օգտապաշտական ուղղութեան։

3) Դատարարակութեան գործին մէջ ի՞նչ եղած է հռովմէացիներու բերած ծառայութիւնը։

ԴԱՍ Զ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՍԻՍՊԵՄՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՄԻՆՁԵՒ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆԸ

Ձ. Քրիստոնէութեան մուտքն եւ ամօր ազդեցութիւնը

Բազմաթիւ դարեր պէտք եղան մինչեւ որ քրիստոնէութիւնը կրցաւ ինքզինքը պարտադրել Նւրոպայի եւ Մերձասոր Արեւելքի ժողովուրդներուն:

Քրիստոնէութեան տիրակալութիւնը իր հետ բերաւ եւ իր գաղափարաբանութիւնը, որ շուտով կազմեց տեսակ մը հակադրութիւն հելլենական կրթութեան գաղափարաբանութեան:

Պայքարը զոր սկսուած էր Պողոս առաքելոյն քարոզութիւններով եւ ապա անոր յաջորդ առաքեալներուն միջոցաւ, եղաւ շատ արիւնոտ, որ պատմութեան մէջ կը յիշուի զհալածանքներն զերնադրին տակ:

Քրիստոնէութեան յաղթանակով երբայական կըրթութեան գաղափարաբանութիւնն էր որ իր յաղթանակը կը տանէր հելլենականութեան վրայ: Հելլենական գաղափարական անհատի անհատականութեան ազատ եւ ներդաշնակ կատարելագործութեան գաղափարը, մամնական, մատուր եւ բարոյական կարողութեանց ներդաշնակ զարգացումը, տեղի տուաւ քրիստոնէութեան անդրաշխարհային գաղափարաբանութեան առջեւ եւ հելլենական անհատական ազատութեան փոխարէն առաջ բերաւ անհատի անհատականութեան կրաւորականութիւնը, որ կը պահանջէր անհատէն միայն լսելու, լոնելու, հանդուրժելու, համբերելու եւ տառապելու յանուն անդրաշխարհային կեանքի մը համար:

Քրիստոնէութեան յաղթանակով հելլենական հեթանոսական գրականութիւնը մոռացման կը դատա-

պարտութիւն ու անոր տեղը կուգար բռնելու երրայտ կան զրականութիւնը իր կրօնական վերացականութեամբ:

Սակայն հելլենական փիլիսոփայութիւնը որ երկար դարեր իշխած էր մարդկութեան այդ ժամանակներու քաղաքակրթութեան վրայ, քրիստոնէական կրօնի սկզբունքները ընդունելով, իր մեթոտները և իր շատ մը գաղափարներ փոխ կուտար քրիստոնէութեան, մերձեցում մը կը կատարուէր հելլենական բնապաշտութեան և երրայական ճաստուածագիտութեան: միջև, որով հելլենական փիլիսոփայութիւնը կը դառնար քրիստոնէական փիլիսոփայութիւն և քրիստոնէութիւնն ալ կ'ըլլար հեթանոսական կրօն, ինչպէս որոշակի կերպով կը տեսնենք Քլէմանի, Օրիճինի և միւս քրիստոնէայ փիլիսոփաներուն մօտ, որոնց քրիստոնէական հաւատքին վրայ, ի վերջոյ հելլենական բանականութիւնն է որ յաղթանակը կը տօնէ:

Սակայն քրիստոնէական անդրաշխարհային գաղափարաբանութիւնը երբ ստեղծեց ճշաւատոյ հանգանակներ, սահման դրաւ ազատ և մասժող միտքին առջև ու մղեց զօրաւոր անհատականութիւնները ճշաւատութեան: մարդիկ, որոնք փոխանակ իրենց միտքին ազատ թռիչք աւելու պայքար կը մղէին իրենց անձին դէմ, իրենց ներքին ցանկութիւններուն և ձգտումներուն դէմ որպէսզի արժանի ըլլան «երկինքի արքայութեան»:

Անտարակոյս միջնագարեան խաւար շրջանը մի միայն քրիստոնէական կրօնի բնազանցութեամբ չէ որ իր խաւար դարերը ունեցաւ, այլ քաղաքական պատճառներն ալ իրենց զօրաւոր դերն ունեցեր են: Հռովմէական զօրաւոր պետութեան փոխարէն առաջ եկած էին բարբառոս ցեղերու իշխանութիւնը Նւրոպայի մէջ իսկ արեւելքի մէջ ալ իսլամութիւն, որոնք վերջ դրած

էին հեյլէնական անհատներու անհատական ազատութեանց, պարբիտի մէջ առնելով անհատին ներքին բոլոր ձգտումները :

Հաւատարի այս բռնասիրական շրջանը կը շարունակուի մինչև քարեկարգութեան շրջանը երբ անհատը մասամբ կ'ազատի եկեղեցու լուծէն ու կ'զգացուի անհատի անհատականութեան ազատ զարգացման անհրաժեշտութիւնը, առանց սակայն անհատի քաղաքական և ընկերային ազատութեան : Բարեկարգութեան շրջանի փիլիսոփաներ և մանկավարժներն էին, Agricola, Erasmus, Luther, Melancthon, որոնք խիստ կերպով քննադատելով Վանական Սբօլաստիկ զարոյցները՝ կ'ըմբոստանային անոր զաղափարական բռնակալութեան դէմ, անոր հակադրելով մանուկներու հետ որպէս ազատ էակներու՝ ազատ վարուելու զաղափարաբանութիւնը :

Անհատներու անհատական ազատական զաղափարաբանութիւնը ալ աւելի իր շեշտը կ'ընդունի վերածընդութեան շրջանէն, երբ դիանականներու անօթի միտքը իր սնունդը սկսած էր գտնել յանձինս յունական դրականութեան և փիլիսոփայութեան :

Սակայն վերածնութեան շրջանի մտքի և հոգու ազատ թռիչքները իրենց դէմ կը հանեն շխտագիմական զօրաւոր շարժում մը, յանձինս Յիսուսեան կազմակերպութեան, որու մանկավարժական ընդհանուր սկզբունքները կը կազմէին զօրաւոր հակադրութիւն անհատներու ազատ անհատականութեան : Դաստիարակութեան մէջ անոր սկզբունքներն էին. «Կոյր հընազանդութիւն, ցնջումն ամէն տեսակի ազատութեան և ինքնուրոյնութեան» :

Ու քանի կը մօտենանք նոր դարերուն այնքան կը տեսնենք որ ազան ամենատառաջին աղգակը կը դառնայ դաստիարակութեան թէ՛ տեսական և թէ՛

դործնական խնդիրներուն մէջ, մինչեւ որ մանկավարժութեան ինչպէս անհատապաշտական նմանապէս և ընկերային ուղղութիւնները համարժէք կը գտնան դաստիարակութեան մէջ, այնպէս ինչպէս հին դարերուն Աթենացիին կրցած էր անհատի անհատական ազատութիւնը հաշտեցնել տնոր ընկերային, քաղաքացիական պարտականութիւններուն հետ :

Յ. Մարգկային պատմութեան այս երկա՛ր ժամանակաշրջանը դաստիարակութեան տեսակետէ կը բնանք բաժնել հետեւեալ շրջաններու :

ա) Աղէքսանդրեան դպրոցի շրջան, որ քրիստոնէութիւնը կը հաշտեցնէ հելլենական փիլիսոփայութեան հետ :

բ) Վանականութեան շրջան, որ աւատապետական շրջանին, ստեղծած էր լուսաւորութեան տկար օճախներ, վանքերու և եկեղեցիներու կից հիմնելով դպրոցներ և տեղ տեղ համալսարաններ :

գ) Մահմետական գիւնականներու լուսաւորութեան շրջանը, որ ատեն հելլենական գրականութիւնն ու փիլիսոփայութիւնը իր տեղը կը գտնէ Պազտատի, Պուխարայի, Աղէքսանդրիոյ և Քորտովայի մէջ :

դ) Բարեկարգութեան շրջան, երբ անհատին միտքըն ու հաւատքը կ'ազատագրուի եկեղեցիի բռնատիրութենէ :

ե) Վերածնութեան շրջան, երբ հելլենական բնապաշտական և անհատի անհատական ազատութիւնը իր արժէքը կը գտնէ :

զ) Յիսուսեան ընկերութեան յետադիմական հակադրութիւնը, որ թէև կ'ընդիմանայ անհատներու ամէն տեսակի անհատական ազատութեանց գէժ, բայց ի վերջոյ տեղի կուտայ նոր դարերու ազատ միտքին տոջեւ, որ յանձինս Բօմէնիոսի կարողացաւ մանկա-

կազմութեան նպատակները դաստիարակութեան մէջ ձեւակերպել, որոշելով տղուն անհատական ընդունակութիւններու ազատ զարգացումը և անոր ընկերային պարտականութիւններու սահմանները:

Յօժնեմասի բանաձեւն է.

«Մարդը չի ծնիր մի՛ միայն իր համար, այլ նաև Աստուծոյ և իր ամերձաւորներու, այսինքն, մարդկային ընկերութեան ալ համար»: Ան ոչ միայն պիտի օգտակար ըլլայ իրեն այլ և ուրիշներու ալ:

Հոգեբանական տեսակէտէ. դաստիարակութիւնը պէտք է հիմնուած ըլլայ ժառանգական և ստացական ունակութեանց վրայ, բայց անոր ուղղութիւնը պէտք է որ ըլլայ՝ ընկերային:

Յ. Նոր օրջանի զաղափարաբանութիւններ մամկանավարժութեամ մէջ:

Նոր շրջանի մանկավարժ փիլիսոփաները, դաստիարակութեան մէջ՝ զարգացուցին երեք ուղղութիւններ: Կամ թէ, անոնք տղուն դաստիարակութիւնը սկսեցին դիտել երեք տարբեր տեսանկիւններէ.

ա) Անհատապաշտական տեսակէտէ.

բ) Ընկերաբանական տեսակէտէ.

գ) Արտադրողական աշխատանքի տեսակէտէ:

ա) Անհատապաշտական տեսակէտը տղուն անհատականութիւնը կ'ընդունի միակ գործօնը դաստիարակութեան մէջ առանց նկատի ունենալու միջավայրի ընկերաբանական պայմանները որու մէջ կ'ապրի աղան:

Այս տեսակի ամենաջերմ պաշտպաններ հանդիսացած են Herbert և Ziller, զերման մանկավարժները, որոնք իրենց տեսակէտը ձեւակերպած են հետեւեալ կերպով: Անոնք կը դաւանէին, որ Շդաստիարակութեան սկիզբը, ընթացքը և վախճանը անհատն է:

Դաստիարակութեան նպատակը անհատին զարգացումն է։

Անհատապաշտական ուղղութիւն պաշտպանող մանկավարժները ազան կ'ընդունէին որպէս բանական էակ ու կը փափաքէին որ անոր դաստիարակութիւնը հիմնուի անհատական ինքնուրոյնութեան և աշատութեան վրայ։ Անոնք կը վիճէին որ աշատիարակութիւնը չ'պէտք է սահմանափակուի դասակարգային, քաղաքական, կրօնական և այլ նպատակներով, այլ անոր միակ ելակէտը պէտք է ըլլայ մի՛ միայն տեղանք։

բ) Ընկերաբանական տեսակէտը պաշտպանող մանկավարժները կը փաստարկէին թէ «ինչպէ՞ս կրնայ անհատական կրթութիւն դոյութիւն ունենալ, երբ անհատի կրթութիւնը մէկ օղակն է միայն այն մեծ շղթային որ իրար կը միացնէ մարդկային բոլոր հոգեկան աշխարհները։ Դաւանելով, որ աշատիարակութեան բոլոր ազդակները ընկերութեան մէջ կը գտնուին և այս ազդակ - պայմաններն են որ պէտք է ուղղութիւն տան դաստիարակութեան, կ'եզրակացնէին, որ աշատիարակութեան հիմնական նպատակն է տեղանք դաստիարակել մեծերու կեանքին, այսինքն, իր ապրած ընկերութեանը համար։

գ) Արտադրողական աշխատանքի տեսակէտ։ Արտադրողական աշխատանքի տեսակէտի փիլիսոփայ մանկավարժը կը հանդիսանայ ժան ժազ Ռուսսոն, որ նախ, չի ընդունիր առանձին առանձին անհատապաշտական և ընկերաբանական տեսակէտներ, այլ այս երկուքի միացումը, անհատը ընկերութեան համար և ընկերութիւնը անհատին համար՝ զազափարաբանութիւնը, և ապա այն հիմնական տեսակէտը, թէ ինչպէ՞ս դաստիարակութեան մէջ մտաւոր աշխատանքին պէտք է միացնել մկանունքի աշխատանք։

Այս դասին մէջ, պէտք չունինք այս վերջին տեսակէտը տեսիլ ընդլայնելու քանի որ մեր հետադայրոյր դասերը, ասկիտ պիտի ունենան իրենց գլխաւոր մեկնակէտը և Ռուսոսն՝ որպէս հայր մեր արդի մանկավարժութեան որ առաջինն եղաւ, որ ջատագովեց արտադրողական աշխատանքին մէջ միացնել միտքն և մկանունքը:

Հարցաւրան.— 1) Ի՞նչ էին քրիստոնէութեան դաստիարակութեան սկզբունքները որոնք չէին հակասեր հեղինական կրթութեան:

2) Ի՞նչ էին այն հակադրութիւնները որոնք պայքարի դուռ բաց ըրին քրիստոնէութեան և հեղինականութեան միջեւ:

3) Ո՞ր դպրացն էր որ այս երկու զորաւոր ուղղութիւնները միացուց և անոնցմէ կազմեց նոր համադրութիւն մը և որոնք էին այս նոր համադրութեան հիմնական սկզբունքները:

4) Ի՞նչ բան կը կազմէր միջնադարեան կրթութեան դաստիարարանութիւնը:

5) Մտաւոր վերածնութեան և կրօնական բարեկարգութեան շրջանները ի՞նչ ներդրածն ազգեցութիւն ըրին դաստիարակութեան մէջ:

6) Որպէս հակադրութիւն վերածնութեան և բարեկարգութեան շրջաններուն ի՞նչ յետադիմական շարժում առաջ եկաւ և գերը կատարեց մանկավարժութեան մէջ:

7) Նոր շրջանի փիլիսոփայ մանկավարժներու տեսակէտները տղան դաստիարակութեան մէջ:

ա) Ի՞նչ միտքեր կը պաշտպանէին անհատապաշտական ուղղութեան հետեւողները:

բ) Ի՞նչը ընկերարանական տեսակէտի հետեւողները:

գ) Ի՞նչը արտադրողական աշխատանքի պաշտպանողները:

8) Կազմեցէք ցուցակը՝ նշանաւոր համալսարաններու իրենց թուականներով:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՆՑՔԵՐ ԵՒ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	ԲԱՆԱՍՏԵՂՄՆԵՐ ՔԱՍԵՐԱԳԻՐՆԵՐ ՊԱՄՍԱՐԱՆՆԵՐ
Հասցիների առանձնա. հիմնադրութ. 753 Թաղապետներու շրջան 768-509 Տասնապետներու " 451 Հիւպատոսներու " 444 Իսապ. շրջանի պատեհադմ. 343-272	
Փրանիկեան կոնիներ 264-146 Մահը Գաթի 148 Յուշատառների նաւահումը 146 Գրական եզրայրներու բարեկարգութ. թիւը 132-121 Բազաքական կոնիներ 91-89 Կոն. Մարիութի եւ Սիւլայի 89-79 Առաջին եռապետութիւն 59 Կեսարի յաղթանակը 58-52	Անգրոնիքոս 284-204 Ենիաս 239-169 Կասո 234-148 Վարդ 116-27 Գիկեր 106-53 Ներոն 99-54
Ն. Բ. 55 Կոն. Կեսարի եւ Պոպլեոսի միջեւ 49-48 Կեսարի մահը 44 Երկրորդ եռապետութիւն 43 Օգոստոս կայսր Ն. Բ. 31-14 թ.թ. Տիրերիս 14-37 Ներոն 54-68 Վեսպասիանոս 69-71 Անտոնինոս 138-180 Ջին. անիշիանութիւն 193-212 Դիակլեափանոս 285-305 Կոստանդին 306-337	Կեսար 100-44 Վերգիլիոս 70-19 Հորաշիս 68-8 Ալեքսան 43-18 թ.թ. Լէվիոս (պատմ.) 59-18 թ.թ. Պլինիոս (բնգա.) 23-79 Կուինտիլիան(էրո) 42-118 Տակիտոս (պատմ.) 55-117 Պլուտարքոս 49-125 Ճեւրկերէլ 55-140 Սուէտոնիոս 75-160
315 թ. Բ. Բալլաւթիւն քրիստոնէութեան 315 Նիկիոյ ժողով 325 Յուլիանոս Ռաւցոյ 361-362 Վրթական արշաւանքներ 376-410 Ետյանի նահապետաւոր 451 Արեւմտ. կայսրութ. անկումը 476:	ՅՈՎՍԷՓԻՈՍ 265-340 ՕՍՈՆԻՈՍ 319-393 Սեմաքոս 345-405 Մարթիանոս Գաւ. ԲԷՄ 500

ՓԻՆԻՍՈՓԱՆԵՐ ԲԱՐՈՑԱԿՈՍՆԵՐ ԵԿԵՆԵՑԱԿԱՆՈՒԹ.	ԳՐՈՒԱԾՔՆԵՐ ՈՅՈՒՆՔ ԱՌՆՋՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ	ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՆՑՔԵՐ ԵՒ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
		12 ԵՐԵՆՋՆԵՐ 451 «ԼԱՍՏԱՆ»-ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ ՆԵՐ Կ'ԵՐԵՎԱՆԻ ՀԱՌՄ. ԵՆՏԵՐ ՆԻՋՆԵՐԱՆ. ԺԵՂ 449
	ՈՐԻՍՅԵՒՄ՝ ԼՊԱՐԻՆԵ- ՐԵՆԻ 250 ՊՂԱՏՈՒՄ՝ ԲԱՐՈՑԱ- ԿԱՆԸ 189 ԿԱՏՈՒՄ՝ ԵՐԿՐԱՊԱՐ- ՃԱՐԺԻԱՆԸ 175-180 ՎԱՐՐՈՒՄ՝ ԿԱՐԳԱ- ՊԱՆԱՐԺԻԱՆԸ 43 ԿՈՎԵՐՈՒՄ՝ ԿՐԱՊԱ- ՐԱԿԱԽԱՏԱՐԺԻԱՆԸ 55	ԱՆՏԵՐՆԵՐԻ ԶԱՌՄԻ ԺԵՂ: ԲԱՐՎԻՄԻՍՈՒՄ՝ Ա. ԳՐԱՊՐԵ- ՀԱՌՄԻՆ ԺԵՂ 260 Ա. ԽԱՊԱՐԿԱՐԺԻԱՆ ԼՊԱՐԻՆ ԺԵՂ 240 ՓՈԼՈՍ ԵՄԻՆՈՍ ԿԸ ԿՐԻՄԵՆԷ Ա. ԳՐԱՊԱՐԱՆԸ Ի ՀԱՌՄ 167 ՑԱՆԱՆԱՆԵՐԻՆԵՐԸ՝ ԼԻ- ՎԻՏԱ, ՆՆԻՒՄ ԵՒ ՔՐԵՂԵ Ի ՀԱՌՄ 167
ՍԵՆԵԿԱ 54-39 Ց.Բ. ՍՊԵԿԻԱՆՈՍ 59 Ց.Բ. ՄԱՐԿԱՆ ԱՎՐԵՂԻԱՆ 121-180 ՏԵՐԿՈՎԻԱՆՈՍ 150-230 ԿՂԵՄԵԱ ԱՂԵՋԱՆԻՆ ԲԱՐՈՑԻՆ 150-215 ԿԵՊՐԻԱՆ՝ 200-255 ՕՐԻՆԵՆ 185-254 ՊԵՐԱՊՈՍ 204-270	ՀՈՐԱԵՒՈՒՄ՝ ԽԱՊԱՐԻՆ ԵՒ ԵՐԿՐԱՊԱՐՑ 35 ՏԱՊԻՏՈՒՄ՝ ԿՐԵՎԱ- ԽԱՏԱՐԺԻԱՆ 79 ԿՈՒՆԻՏԻՆԻՍՈՒՄ՝ ԲԱ- ՆԱԽԱՏԱՐԺԻԱՆԸ 96 ՊԼՆԻՆՈՒՄ՝ ՆԱՄԱԿ- ՆԵՐ 97-108 ՃԵՆՈՒՎԵՆԷԼԻ՝ ԽԱ- ՊԱՐԻՆԵՐ 100-126 ՍՈՒՆՏԱՆԻՍՈՒՄ՝ ԼԵ- ՎԻՏԱԻ ՀԱՌՄԵՐ 121 ՄԱՐԿԱՆ ԱՎՐԵՂԻԱՆ ԽԱՊԱՐԿԱՆԱՐԺԻԱՆԸ 161 ՏԵՐՏՈՒՂՆԱՆՈՒՄ՝ ԿՐԱՊԱՐԱՆԸ ԵՐԿՐԱՊԱՐԻՆ ԿՐԵՎԱՐԿԱՆԱՐԺԻԱՆ ԿՂԵՄԷՍԻ՝ ԿՐԱՊԱՐԻ- ՐԱԿԱՆ, ԱՂԻ ԵՒ ԱՂԻՆ ԵՒ ԱՂԻՆ	ԱՌԱՋԻՆ ԺԱՊԱՐԿԱՆ. ԳՐԱ- ԶԱՐԱՆ 39 Ա. ԿԱՊԱՐԿԱՆ. ԳՐԱՐՈՅՆԵՐ 75 ԱՆՏՈՒՆՈՍ ՊԻՆՈՒՄ՝ ԳՐԱՊԱՐ- ՆԵՐ ԿԸ ԿՐԻՄԵՆԷ ՆԱՄԱԿԱՆ ԿՐԵՎԱՐԱՆԸ ԵՒ ԱՂԻՆ 138-161 ԲԱՐԱԿՈՒՆԱՆ ԿԸ ԿՐԱՊԱՐԱՆԷ ԱՂԵՋԱՆԻՆԵՐԻՆ ԿԱՊԱՐԻՆ ԽԱՊԱՐԱՆԸ 217 ՍԵՎԵՐԻԱՆ. ԺԱՐԺԻԱՆԻՐԻ- ՋԱՅԻ ԽԱՊԱՐԻՆ Ի ՀԱՌՄ 218 ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՄ՝ Կ'ԵՐԿՐԱՐԺԱ- ԿԸ ԽԱՊԱՐԻՆԵՐԻՆ ԽԱ- ՊԱՐԱՆԸ 321, 326, 383
ՊԱՐԻՆ՝ 331-324 ԱՄԿՐԱՊ 340-397 ԴՐԻՎՈՐ ՆԵՐԱՅԻՆ 848-394 ՃԵՐԱՄ՝ 331-420 ԴՐԻՎԱՆՈՍ՝ 344-404 Ս. ՕԳՈՍՏԻՆՈՍ՝ 354-430	ՃԵՐՈՄ՝ ՆԱՄԱԿ- ՆԵՐ ՏՈՒՆԱՐԻՆՈՒՄ՝ ՋԵՐԱ- ԿԱՆԱՐԺԻԱՆ 400 Ս. ՕԳՈՍՏԻՆՈՒՄ՝ ԽԱՊԱՐԻՆԱՐԺԻԱՆ	ՑՈՒՆԻՆՈՒՄ՝ ՎԿԱՅԻԱՆ ԽԱ- ՊԱՐԻՆԵՐ ԵՒ ԱՐԿԵՂԸ ՋԵՐԻԱՆԻՆԵՐԻՆ ԽԱՊԱՐԻՆ ՆԵՐԱՆ. ԱՂԻՆ ԿՐԱՐԻՆ ԿՐԱՊԱՐԱՆԵՐ ԽԱ- ՊԱՐԻՆԵՐ ԺԱՐԺԱՐԿԱՆ ԿՐԱՐԻՆ. ՆԱԽԱՐԱՐԻՆԸ 376 ԽԱՊԱՐԱՆԱՐԻՆԵՐ ԿՐԱՐԻՆ ԵՒ ԱՂԻՆ ՎԿԱՅԻԱՆ 425 ՍՈՒՆԻՆԵՐԻՆ ԿՐԱՐԻՆ ԱՐԻԱՆԱՆԵՐԻՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԵՊՅԵՐ	ԳՐՈՂՆԵՐ, ԴՊՐՈՑԱ- ԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ԳԻՏՈՒՆՆԵՐ
Վերջ Արեւմտ. կայսրութեան 476 Գլովիս կը շահի Սուսսանի պատե- րադմբ 486 Օսթրոգոթներ կը գրաւեն Իտալիա 488 Ռաբիգ մայրաքաղաք Գլովիսի — 510 Յուստինիանոսի իշխանութիւն 527 Լէք կը հաստատւի Լեհաստան 550 Լամպարտացիք կը տիրեն Իտալիոյ 568 Սարակենները կարշտան Սպանիա 714 Սարակենները կը պարտուին Թուրի մէջ 732 Արքանեան խալիֆայութիւն 750 Եարլըմանիը 772	Boethius 480-524 Cassiodorus 490-585 Գրիգոր Թուր 538-594 Իգիտոր 570-636 Գիս Անգլ. 678-735 Ալքուին 735-804
800 Յ. Տ. Եարլըմանի թագ. հռոմի մէջ 800 Վերսուսի գաղութացում 843 Ռուբիկ կը հիմնէ Ռուս կայսր. 862 Մեծն Ալֆրէտ Անգլիոյ թագ. 871 Օթթա մեծն կայսր Դերմանիոյ 936 Հռոմի Սերապան կայսրութ. 962 Գորանովալի խալիֆայութ. 929-1002 Կապետեան արքայատուն Ֆրան. 987 Գաղտառի գրաւումը Թուրքերէն 1055 Երուսաղէմի » 1065 Նորմաններ կը տիրեն Անգլիոյ 1066 Կանտա 1077	Բապանոս Մատթոս 776-856 Ճոն Սքոտ 810-875 Ռալ Սթրապո 809-840 Անսելմ 1033-1109 Բոսելին 1050-1121 Վելիամադամպո 1121
1100 Յ. Տ. Միութիւն իտալական քաղաքներու 1100 Ճընտէրիք Գարպարոս 1152-1190 Հէնրիկոս Բ. կը գրաւէ Իրլանտա 1154 Սալատին կը գրաւէ Երուսաղէմ 1187 Կ. Գոլիս կը գրաւուի խաչակիրներէն 1204 Magna Charta 1215 Ճէնկիդ Խան կը տապալէ Սաբկինեան կայսրութ. 1227 Ռուսիա հաբկատու Մանգուլներուն 1237 Յայները կը վերագրաւեն Կ. Գոլիս 1261 Սկիզբ Հապագուրկեան տան 1273 Նգիպոս Մամլուքներու մեռ.ք 1270 Մատել Խորհրդարան 1295	Պերնարտ 770-840 Ապելարտ 1079-1143 Ս. Վիգոր Զիւլի 1097-1142 Ճոն Սալապրի 1110-1180 Պետրոս Մեծայարդ 1135-1204 Ալպերթոս Մակնոս 1193-1280 Ռալթրը Մափ Ալեքս. Հէյլ 1245 Պանալէն Թուրա 1221-1274 Թամաս Աքսինա 1225-1274 Ռալթրը Փանտեր ձեղէլ Վայսե 1230 Բ. Պէքոն 1214-1264 Բէյմոն Լըլ 1235-1315

ԵԿԵՂԵՑԱԿ. ՉԱՅՐԵՐ
ԵՒ ԵԿԵՂԵԱԿԱՆ
ԱՆՑՔԵՐ

Ս. Գէնէտօք 480-543
Յրանքներու գար-
ձը 496
Մուհամմէտի ձնեց. 572
Հէնթի 622
Օրդ Եկեղեցի. ժո-
ղով 680
Դերմաններու գար-
ձը 721-764
Դրդ Եկեղեցի. ժո-
ղով ի նիկէ 787
Լեւոն Յրդ Պապ 795-817

Սաքսաններու գար-
ձը 804
Ռաժանուսէրեւմտե-
աւ Արեւել. Եկեղե-
ցիներու 822
Առաջին խաչակ-
րութ. 1095
Կեստերիկեան
միաբանութ. 1098
Ս. ձանի ապկերա-
կան կապժակեր-
պութիւն 1099

Տաւարական Առ-
պկաներ 1119
Ռ. Խաչակր. 1147
Պէճէթի Սպանու-
թիւն 1170
Իննասէնց Յրդ Պապ 1198-1216
Պերսոս Մեծալորդ 1156
Խաչակրթ. բնագէտ
Ալպէկեաններու 1208
Խաչակրութիւն
Մանկանց 1212
Յրանչիակեան բն-
կերութ 1210
Տամնիկեաններ 1215
Ը. Խաչակրութիւն 1270
Բրիտանեաններ կը
քշուին Պապեան-
նէն 1261
Պանիֆիոս 1294-1303

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ԳՐՈՒԱՄՔՆԵՐ ԵՒ
ԴԱՍՏԻճՐԱԿՆԵՐ

ՊէնէՏիՔիճի արեւք-
նէր եւ անոր խոր-
հրդածութիւնք եւ
Թարգմանութիւն
Արիստոտելի գոր-
ծերու մասին ԲԱՍՍԻՍՏՈՐՈՍԻ
Սըրազան Դրակա-
նութիւն
ԴՐԻՒՈՐ ՔՈՒՐԻ
Փամանակագրթ-
ի ՋիՒՐՈՐԻ Սառա-
րանութիւն
ՊԵՏԻ Փամանակա-
գրութիւն
ԱԼՔՈՒՆԻ եւ թը ա-
ղաս արուեստներ
ԹԱՊԱՆՈՍԻ Կղերա-
կաններու կրթու-
թիւն
ՍԹՐԱՊՈԻ Կենսա-
գրութիւն
ԱՆՍԷԼՄԻ եւ ԲՕՄԷ-
Լիոն
ՍԴՕԼԱՍԻՔ Վեհա-
րանութիւններ

ԱՊԷԼԵԱՄԻԻ այս.
թէ՛ ոչ
Ս. ՎԻՔՔՐՈՐ Հիփոփ
Էրանդները
ՃՈՆ ՍԱԼՎԱԴՐԻ
արամաղանցութ.
ՈՒԱԹԸՐ ՄԱՓԻ լա-
տին գրողներու եր-
գերը
ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՈՐ աը
ՎԷԼՏՈԻ քերական-
ութիւն

ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՆՑՔԵՐ

Մանթէ Դադինան կը
հիմնուի 529
Դաստապարգ հիմքը
կը զնէ վանականու-
թեան 540
Բրիտանեական
Թաւականի սկիզբը 526
Ս. Կոլի հաստատու-
թիւնը 614
Ռայթընուսի հաստա-
տութիւնը
Յուլիանի վանակա-
նութիւն 744
Ալեքսի կը կանչուի
Փրանսիա 781
Ալեքսի թուրքի վա-
նակար 794-804

Վանական գաղղոցնե-
րու թաժանում ար-
տաքին եւ ներքին
մասերու 817
Եթրապուրի երգում
Կերմանֆրանք լե-
ղաներու ձեռի նմոյշը
841
Անակիւս — վանական
Դէնգրպրի 1063-1169

Յոյն գաղականներ Ա-
րարեւելնէ կը թարգ-
մանուին լատիներէնի
1180-1150
Ռարիդի համալը. 1160
Արիստոտելի բնագի-
տութ.ը Ռարիդի հա-
մալարանէն բանա-
գրութ 1215
Յրէտէրիք Ռ. Արիստո-
տելի գործերը կը նը-
սիրէ Ռարիդի եւ Պո-
լեմաչի համալարան-
ներու
Նեպելուսկներ 1220
Սկիզբ Դերմ. եւ Յրմա-
րանաւանդական գր-
ականութ. 1209-1250
Տամնիկեաներ Ռարիդի
մէջ 1217
Յրանչիակեաններ ի
Ռարիդ 1230
Յաստալի հմլան. 1222
Նաբուլի » 1224

ՔԱՆԱԳԱՆ ԴԵՊՅԵՐ

1300 թ. Տ.

Ջուլիանիայի յեղափոխութիւն 1907

Հարիւրամեայ պատերազմ 1339-1450

Մուրադ Ա. Ասեղանի Նախագահ կանցնի
1361-1389

Ժանտախտ Նախագահի 1347

Դաւիթի գալիս 1397

Հանսեան գալիս 1350

ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ, ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ
ԿԱՆԱԳԱՆԻ ԵՒ
ԳԻՏԱԿԱՆԻ

Մարգարէ Գալ

1234-1824

Տանդէ 1265-1821

Փեթրարք 1304-1324

Պաքաւի 1312-1375

Եսայի 1328-1400

1400 թ. Տ.

Ժանտախտ 1431

Կ. Պաքաւի անկում 1453

Վարդիգ Պատերազմ 1455-85

Ֆեդախանտ եւ Նախագահի Սպանեան

Դաւիթի գալիս կը գալիս Ամերիկա 1492

Կարաւա Դ. 1494

Իտալական պատերազմներ եւ Լեւոն

ԺԱ. Պաքաւ 1498-1515

Իվան Անեղ 1462-1505

Լեւոնի Կալա

1407-57

Լեւոնի Գրաւի

1369-1444

Pico da Mirandola

եւ Պատերազմ

Անգլիական

1463-1494

Լեւոնի Կալա

Վեռի 1452-1510

Ռաֆայել 1483-1520

1500 թ. Տ.

Մակեդոն աշխարհի լըշան կընէ 1520

Դիւղայիներու ապստամբութիւն 1524

Հենրիկոս Ը. 1509-1547

Նախագահի լըշան 1538-1603

Սպանական Արմատան կը լըշան

1588

Նախագահ 1457 1536

Միքայել Անեղ

1475-1564

Ariosto 1474-1558

Կապերիկոս

1473-1543

Tycho-Brahé

1546-1601

Շեքսպիր 1564 1616

Քեպլեր 1571-1630

ԵԿԵՂԵՑԱԿ. ՀԱՅՐԵՐ
ԵՒ ԵԿԵՂԵԱԿԱՆ
ԱՆՔԵՐ

Յիլլիֆի Գրանտայու-
յապթանակը Գանի-
ֆիտի զբալ 1302
Տահարականները
յապթանակը 1312
Հան Քուլլը 1290-
1361
Ուրլիֆ 1324-1384
Պապի Ռարելանին
զերուք. 1305-1377
Մեծ հերմուած
1387-1417

Գանտանցեայի
Ժողով 1414
Պապէի ժողով 1418
Հան Հիւս կայրուի
1415
Thomas à Kempis
1380-1472
Սալմանարաւ
1452-1498

Լուզեր 1483-1546
Լուզերին Թէզերը
1517
Լուզեր կայրէ Պա-
պին Կանգակը 1520
ժէզուիթ Միարա-
նուիթին կը հիւս-
նուի 1540
Յուինք 1484-1581
Նաք 1505-1572
Կալիին 1509-1564
Հաւատաքննութ.
ի Պրանտայ 1558
Ս. Բարթոլոմէոս-
եան շարքը 1572

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ԳՐՈՒԱԾՔՆԵՐ ԵՒ
ԴԱՍՏԻՐԱԿՆԵՐ

Ուրլիֆ Օքամ 1270-
1347
Հանկերան 1303-
1429
Պալա Վերենբրիտ
1349-1420
Համալսարան Ռա-
բիդի 1347
Համալսարան Փը-
րակայի 1347
Համալսարան Պր-
բենցայի 1349
Համալսարան Վի-
ենայի 1363
Տալէնթըրի զըդ-
րացներ 1384
Համալսարան Հալ-
արպէրի 1386
Ուրլիֆ Քրիստիան
տառութիւն 1387
Համալսարան Էր-
ֆուրդի 1392
Քրեալարաւ ու-
սուցիչ յաւարենի
ի Ֆլորենցիա 1397
Vittorino 1378-1446
Վէնսէ 1420-1489
Ալբրիքս 1448-1485
Բոչիին 1455-1522
Ուրլիֆին 1450-
1528
Պիոս 2րդ Պապ 1452
Սրաամա 1467-1536
Քամա Մուր 1478-
Բապիլեոս 1483-
1553
Մեկանքին 1497-
1560

Թրոցէնտորֆ 1490-
1556
Vives 1490-1556
Sturm 1507-1589
Ascham 1515-1568
Montaigne 1533-
1592
Միքայէլ Նինդէր
1525-1595
Մուլքասթըր 1531-
1611

ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՆՔԵՐ

Սալամանք. Հմր. 1243
Օքսֆորտի " 1249
Քէմպրիժի " 1284
Արիստոտէլի պատուի
Ռարիդի համալսարա-
նի մէջ 1255
Վիւրթէմպուրի հա-
մալսարան 1502
Սրաամաի Քէմպրիժ
1510-1523
Ս. Պապի համալսար-
ան 1510
Էրֆուրտ եւ Լայպցիկ
1519
Առաջին Բողոքական
Դպրոցներ քաղաքնե-
րուն մէջ 1524
Լուզերի կալ Գերման
ժողովուրդին 1524
Նուսէնպուրի Մե-
լանկթանի Գիմնազիոն
1526
Սաքսոնական դպրոց-
ներու ծրագիր 1528
Երուրտի դպրոցը 1537
ժէզուիթ կարգի 1540
Վիւրթէմպուրի դպ-
րոցական ծրագիր 1595
Vittorino դպրոցը
ի Mantua 1428
Այսին Հմրն. 1440
Առաջին տղաքրուած
գիրքը 1455
Յուսարենի ուսուցու-
մը Ռարիդի համալսար-
անի մէջ 1458
Ուսուցումը Լայպցի-
պերի մէջ 1460
Էրֆուրտի համալսար-
ան ուսուցիչ բնիկը
հաստատէ բանաւ
տեղծութեան 1494
Նուսէնպուրի քաղա-
քային դպրոցներ 1496

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԴՊՐՈՑ ԵՒ ԱՆՈՐ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Մեր ժամանակակից շրջանը իր աշխատանքի և արտադրութեան եղանակներու տեսակէտէ, արմատապէս կը տարբերի նախկին արհեստաւորական շրջանէն՝ իր մեծամեծ գործարաններու և մեքենաներու շրջանովը։ Բնական էր որ տնտեսական այս փոփոխութիւնը իր ազդեցութիւնը պիտի առաջացնէր և մարդկութեան բովանդակ կեանքին մէջ նոյնպէս։

Ներդաշտի համար այս դարաշրջանը կը սկսի տասնեւութներորդ դարաշրջանէն վերջ, երբ կը սկսի ֆերանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը և ապա անոր յաջորդող խոշոր արդիւնաբերութիւնը որ հակամարտ գիրք կը բռնէ արհեստաւորական (էսնաֆիական) կարգերու, սովորութիւններու և օրէնսդրութեան դէմ։ Այս շրջանին է որ գրամական տնտեսութիւնը արմատապէս կը փոխէ աւատական շրջանի ընկերային փոխյարաբերութիւնները և գիւղացու կեանքը կ'սկսի դառնալ ալիւս տանկի։ Գիւղացու կիանքի բարւոքման հետ, այս ու այն կողմէն կ'սկսի լուսիլ ժողովուրդի ցաւերու մասին խօսողները, որոնք կը պահանջէին ժողովրդական զանգուածները լուսաւորելու անհրաժեշտութիւնը։

Ու որպէս հետեւութիւն առաջին անգամ ըլլալով կը լուսէր ժողովրթական կրթութեան մասին խօսքերը։

Մինչ այս գպրոցները գոյութիւն ունէին բարձրագոյն և միջին դասակարգի մարդոց համար, հասարակ դասակարգի համար գպրոցները շատ հազուադիւս էին

և այն ալ բացուած յատուկ նպատակներու համար։ Անտարակոյս, երբ ժողովրդական կրթութեան մասին խօսք կ'ըլլար, անաես չէր անընդամ և ժողովուրդի բարորութեան և պետական օրէնսդրութեան հետ կապուած խնդիրներն ալ։ Ընդհակառակն ժողովրդական կրթութեան մասին խօսք կ'ըլլար, որովհետեւ բարեկարգիչները ամենակրճատ կերպով իրենց պահանջները կը ներկայացնէին ի խնդիր ժողովուրդի բարորութեան և պետական ձեւերու փոփոխութեան համար։

Այս շրջաններուն է նաեւ որ առաջ եկաւ այն միտքը որ ուսումը պէտք է միացնել աշխատանքի հետ, հարց մը որ թէև շատ առաջ անոր պահանջ զգացուած էր բայց չէր վերածուած պաշտօնական խօսքի։

Ու պէտք է խոստովանիլ որ 18 և 19-րդ դարերու կարգ մը մանկավարժներու համար գլխաւոր խնդիրը եղած է, ինչպէս ընել որ կրթութեան մէջ ուսումը միանայ մկանային աշխատանքի հետ։

Այս շրջանի գլխաւոր հեղինակները, որոնք մեր ժամանակակից դպրոցի կարապետներ եղած են, մեծապէս կարեւոր է ծանօթանալ անոնց կեանքին և զազափարներուն հետ, որոնք թէև իրենց ժամանակներուն մէջ քիչ գործնական յաջողութիւն ունեցան բայց և հիմք դրին մեր ժամանակակից բազմարուեստեան դպրոցին։

Այս հեղինակներուն մէջ առաջին տեղ կը զբաւէ Ժան Ժազ Ռուսօ։

ԺԱՆ ԺԱԳ ՌՈՒՍՍՕ

Ֆրանսացի այս մեծանուն մանկավարժը ծնած է 1712-ին Ժընէվի մէջ, Ռուսսօի շրջանը կը զուգադիպի Աւրոպայի այն շրջանին երբ Կալուինականութիւն տիրական բողոքական կրօն դարձած էր Զուիցերիոյ

մէջ և ժնէվը մեծ դեր կը խաղար այս շարժման մէջ որպէս անոր գլխաւոր կեդրոնը:

Ռուսսօի մանկավարժական միաքերը գլխաւորաբար շեշտուած են անոր հոշակաւոր էմիլ Գրքին մէջ: Այս գիրքը որ լոյս տեսաւ 1761-ին շատ մեծ ազդեցութիւն թողուց մանկավարժական միաքի ամբողջ ուղղութեան վրայ: Ռուսսօն նախ խիստ և անխնայ քննադատութեան կ'ենթարկէ իր ժամանակակից կրթութեան եղանակները, անոր աղքատութիւնը, անբեռնականութիւնը: Ռուսսօի գաղափարները հասարակութեան միաքը արթնցուցին, առաջ որ Ռուսսօի արծարծած խնդիրները ոչ ոքի ուշադրութիւն գրաւած էր այժմ բոլորին շատ բնական կուգար անոր քարոզութիւնները:

Անտարակոյս Ռուսսօի ժամանակակիցները, տարբեր կը հասկնային զինք և անոր ազդեցութիւնը տարբեր եղաւ տարբեր երկիրներուն մէջ, նայած թէ այդ երկիրը տնտեսական ու քաղաքական ինչ պայմաններու մէջ կ'ապրէր: Օրինակ, Գերմանիոյ մէջ, որ ատեն ժողովուրդը կ'ապրէր տնտեսապէս աղքատ կեանք մը, հոն անոր ազդեցութիւնը առաջ բերաւ «մարդասիրականներու» շարժումը, որոնք իրենց զըլխաւոր ուշադրութիւնը կը դարձնէին բնութեան վրայ և բնական պայմաններու վրայ, որ Ռուսսօն այնքան կը շեշտէ իր «էմիլ»ին մէջ: Եւ որպէս հետեւութիւն այս շարժման գերման մարդասիրականները իրենց դպրոցները կը շինէին քաղաքներէ զուրս բնութեան ծոցին մէջ, որոնց ուշադրութեան գլխաւոր առարկաներն էին, աղոց մարմնական առողջութիւնը, անոնց զիմացկունութիւնը, ճանապարհորդելու վարժութիւնը, աչքի սուր տեսողութիւնն և թարմ օդին մէջ խաղալը:

Մարդասիրականներու աշակերտները կը հագնէին պարզ հագուստներ և կուտէին պարզ կերակուրներ ու

կը զգուշանային որոշ սովորութիւններ հաստատել տը-
ղոց մէջ և այս պատճառաւ ալ զպրոցին մէջ սահմա-
նած էին «պատահմունք»ի օրեր, երբ ազաք իրենց
սովորական կեանքէն դուրս կ'ելլէին ու ամբողջ օրը,
դիշերն ալ անօթի կը թափառէին անքուն:

Անտարակոյս Գերման մանկավարժները շատ քիչ
ըմբռնած էին Ռուսոյի ուսմունքը, անոր ճիշդիւք:

“ԵՄԻՆ”

Ռուսոյի գրքին անունն է ճիշդիւք որ կոչուած է
իր աշակերտ Էմիլի անունով: Ռուսոյն իր ճիշդիւք վէ-
պին մէջ ցոյց տուած է թէ ինչպէս աղան պէտք է
կրթել ու դաստիարակել: Ռուսոյի Էմիլը աղքատ դա-
սակարգի տունէն չէ առնուած: Էմիլ հարուստ դասա-
կարգի զաւակ է, որովհետեւ, ըստ Ռուսոյի դաստիարա-
կութիւն կը պահանջէ յատուկ պայմաններ և այս
նպաստաւոր պայմանները մի միայն հարուստ մարդ
կրնայ ստեղծել իր աղուն համար: Աղքատը ի վիճա-
կի չէ և չի ալ կրնար նպաստաւոր պայմաններ ստեղ-
ծել իր աղուն կրթութեան համար:

Շատեր Ռուսոյի այս ընտրութեանը սխալ մեկ-
նութիւն տուին, կարծելով որ ան բացառաբար իր ու-
շագրութիւնը կը դարձնէ մի' միայն հարուստներու
տղոց դաստիարակութեան վրայ: Օրինակի համար,
Գերման նշանաւոր մանկավարժներէն Բադիդովը ըմ-
բռնողարկութիւններն ու մանկավարժական աշխատու-
թիւնները՝ զրքին մէջ, շեկատի ունին միայն հա-
րուստ դասակարգերը, թագաւորներէն սկսեալ վաճա-
ռականներ ու վերջացած գեղարուեստագէտներու որ-
դինքրով: Հասարակ ժողովուրդի մասին խօսելով կ'ը-
սէ. — «Այդ հիւանդ և ամենաարժեքաւոր մասին համար
կրթութեան պէտք կայ, բայց կրթութիւնը պէտք է

ըլլայ գործնական և շատ փոքր չափով և այն ալ մի միայն ընտրեալներուն համարն:

Դժբախտաբար Բաղեղովը շատ քիչ էր հասկցեր Ռուսոսն: Ռուսոսն կը խօսէր ընդհանրապէս Վարդուղաստեանի մասին այլ ոչ յատկապէս արածեալ և հարուստ դասակարգի մասին, ինչպէս Բաղեղով կը հասկնար: Օրինակ, Բաղեղով, իր գպրոցին մէջ, Ֆամուլաներու գրութիւն մացուց, աշակերտ ծառաներ, որոնք արածեալ դասակարգի աշակերտներուն կը սպասուորէին: Ֆամուլանները անոնց կոշիկները կը արբէին, մահճակալներ կադգի կը դնէին և անոնց համար գործեր կը կատարէին: Իրիւ պատիժ, արածեալ աշակերտներ Ֆամուլաններու անտիճանին կ'իջեցուէին ասեւ աշխատանքն կատարելու համար: Արովհէտեւ նման գործեր, յատկապէս ձեռային աշխատանք և ծառայութիւն կը համարուէին աստորինն ու միայն հասարակ դասակարգին յատուկ:

Այս շրջանի Վերման գպրոցներուն մէջ եթէ երբեմն ֆիզիքական աշխատանք է գործ կը գրուէր այն ալ որպէս ֆիզիքական ուժ զարգացնող միջոց, իրիւ հրճուանք և ոչ որպէս արտագրոգական աշխատանք: Ռուսոսն այլ կերպ կը նայէր գործին վրայ:

Ռուսոսն կը գրէր. Վէստարակութիւնէ դուրս մարդը առանձին ոչ ոքի պարտական ըլլալով կրնայ իր կամքին պէս ապրիլ, ըսոյց հասարակութեան մէջ, ան իրաւունք չունի ուրիշի մը հաշւոյն ապրիլ, այլ պէտք է որ ինքն ալ իր աշխատանքով իր ապրուստին արժէքը զնարէ առանց ըսցառութեան: Աշխատանքը ամէն մարդու համար անխուսափելի պարտականութիւն մըն է, ըլլայ ան հարուստ կամ աղքատ և ով որ չի աշխատիր ան հասարակութեան մէջ գող մըն է:

Ապա կ'աւելցնէ. Վարդը կերակրող ամէն կարգի

աշխատանքներուն մէջ ձեռային աշխատանքն է ամենէն բնականը և որ քարձր պէտք է գնահատել ամէն տեսակի մասնագիտութենէ և հարստութիւնէ: Արհեստաւորը մի միայն իր արհեստէ կախալ է, անիկա ազատ է, որքան երկրագործը ստրուկ՝ կապուած հողին հետ: Երկրագործը ստրուկ է այն պատճառով, որ հողին բերքը ուրիշին արամագրութեան տակ է: Թշնամին, իշխանը, ուժեղ գրացին, հարկապահանջը կրնան զինքը զրկել հողէն ու հազարաւոր ահաճութիւններ պատճառել անոր: Սակայն արհեստաւորը ազատ է, եթէ ուրիշներ ուղեն անոր նեղութիւն տալ, ան իր բեռը կը կապէ ու կը հեռանայ հեռը տանելով իր ձեռքերը: Ի հարկէ աշխատանքներուն մէջ ամենէն արդար, ամենէն օգտակարը երկրագործութիւնն է ու այս պատճառով ալ ես երբեք չեմ արդիւր որ էմելը երկրագործութիւն չի սորվի: Ընդհակառակն ես միշտ կ'ըսեմ էմիլին, երկրագործութիւն սորվիր և հետեւէ անոր: Էմիլ ծանօթ է շինական բոլոր գործերուն հետ, քանի որ ան իր ուսումը սկսած է անոնցմով և յաճախ ան կը վերադառնայ անոնց: Այս պատճառաւ ես կ'ըսեմ. մշակի՛ր քու հայրենի ժողանգութիւնը եղող հողը, իսկ եթէ կորսնցնես զայն, ի՞նչ ընես, արհեստ սորվիր:

Ռուսոսի այս միտքերը կը յարմարի՞ն մեր ներկայ դարու պահանջներուն: Մեր ժամանակի արհեստաւորները ունի՞ն այս ազատութիւնը:

Ռուսոսի մանկավարժութեան հիմնական սկզբունքը կը կայանայ այն բանին մէջ որ կրթութիւնը պէտք էր սորվեցնեն աշակերտին աշխատիլ, ինչպէս էմիլ սորված էր երկրագործութիւն և կարգ մը արհեստներ:

Ձեռքի աշխատանքը սակայն, Ռուսոսի մանկավարժութեան մէջ, կը հանդիսանար որպէս միջոց միայն ազուն մատաւոր ոյժերու զարգացման համար: Ասոր համար ալ կը գրէր. «Ընթերցող, ձեռքի աշխատանքի

մէջ՝ չ'պէտք է մի միայն աղուն ֆիզիքական վարժութիւն և մկանունքի ճարտիկութիւն տեսնես, պէտք է ուշ դարձնել թէ ո՞ր կողմին վրայ պէտք է աղուն ուշադրութիւնը դարձնել ու ի՞նչպէս անոնց մէջ զարգացնել հակումներ, համակերպելու, գիւտ բնելու ոգի, նախատեսութիւն և թէ ինչպէս պէտք է ձեւաւորել անոր միտքը: Այն բոլորը ինչ որ աղան կ'ընէ, կը տեսնէ, նա կը կամենայ տեսնել բոլորը մինչև վերջը: Ան կ'ուզէ իմանալ ամէն բանի պատճառը, մէկ գործէ միւս գործին անցնելով նա կ'ուզէ իմանալ թէ այս նոր բանը ի՞նչ բանէ շինուած է: Նա իր տեսութունները ենթադրութեանց վրայ չի հիմներ, այլ ամէն բան կ'ուսումնասիրէ, կը նախապատրաստուի ամէն բանի, եթէ նա տեսնէ թէ ինչպէս կը շինուի զսպանակը, ան կը փափաքի իմանալ թէ այն պողպատը որմէ շինուած է զսպանակը ինչպէ՞ս ստացուած է գետնէ: Կամ, երբ արկղին մասերը իրար կը միացնէ կը փափաքի իմանալ թէ ծառը ինչպէս կտրուած է ու սղոցուեր: Ու երբ ձեռք կ'առնէ գործիքներ աշխատանքի համար՝ աղան ինքն իրեն հարց կուտայ, եթէ այս գործիքը չունենամ ի՞նչ միջոցի կրնամ գիմել նման գործիք մը պատրաստելու համար և կամ թէ առանց այս գործիքներու ի՞նչպէս պիտի կրնայի իմ գործերը առաջ տանել:

Ռուսսօի համար մանկական աշխատանքներուն նըպատակը արդիւնք չէ. այլ անոնց դաստիարակիչ նըշանակութիւնը աղուն համար: Մեքենական աշխատանք չէ որ Ռուսսօի մանկավարժութեան մէջ կարեւոր տեղ կը բռնէ ու պէտք է որ բռնէ, այլ որ այդ աշխատանքը ուղղուած ըլլայ որոշ նպատակի, զրգելու միտքը գործելու համար:

Ռուսսօն ոչ թէ կը ձգտէր որ իր սանիկը որոշ մասնագիտութիւն մը սորվէր, այլ որ ինքզինքը պատրաստեր

ընդհանրապէս աշխատանք կատարելու համար: Ռուս-սոն իր միտքը այս կէտին վրայ աւելի պարզաբանելու համար կը գրէ.

«Թերեւս, գիտուի, որ մենք խիստ մեծնշանակու-թիւն կուտանք արհեստի ընտրութեան հարցը աշխուշտ ձեռքի աշխատանքի մասին է, և այս՝ առանձին նշա-նակութիւն չունի էմիլի համար, քանի որ նա ար-դէն կէսով չափ պատրաստուած է ամէն մի արհեստի համար, շնորհիւ այն զբաղումներուն որ նա առաջուց ունեցեր է: Ինչ կուզէք որ նա ընէ: Ան ամէն բանի համար պատրաստուած է, ան գիտէ թիւ քլունդ դոր-ժածել, ան կը գործածէ ծակիչը, մուրճը, քերիչը, խարտոցը, ու գրեթէ գիտէ վարուիլ ամէն տեսակի գործիքներուն հետ: Անոր համար կարեւոր սեպուած է, որ նա ընդհանուր վարժութիւններ ձեռք բերէ, շուտ շուտ սորվի և ճարպկութեամբ տարբեր գործիքներով կրնայ աշխատանք կատարել: Որովհետեւ, որպէսզի ան հաւասարուի մի որեւէ արհեստաւորի, այդ նա շուտ կրնայ ձեռք բերել քանի որ ան ունի ճկուն և ճար-պիկ մարմին և անդամներ, որոնք հնարաւորութիւն կուտան անոր ուղած գիրքն ընդունելու, առանց մաս-նաւոր ճիգի ուղած շարժում գործելու այդ արհեստը մասնագիտօրէն սորվելու համար:

Ասոր վրայ աւելցնենք նաեւ, որ ան ունի լաւ զարգացած զգայարանքներ և ծանօթ է բոլոր արհեստ-ներու մեքենական կառուցուածքի հետ: Մասնագէտի համար անոր կը պակսի մի միայն քիչ մը աւելի վար-ժութիւնք:

Սակայն, ամենէն կարեւորը, Ռուսսօի համար, Բաղմարուեստեան կրթութիւնը միջոց է որ սանիկը արհեստներու միջոցով ծանօթանայ և մարդկային, հասարակական փոխ յարաբերութիւններու հետ, ա-սոնց մասին ուղիղ զազափար կազմելու համար: Այս

մասին կը գրէ։

«Պէտք է աշխատէք ամէն կերպ հեռացնել հասարակաց յարաբերութիւններու մասին այլև այլ ցուցմունքներու ազդեցութիւնը, որովհետեւ տղայք տակաւին տհաս են զանոնք ըստ այնմ գնահատելու համար։ Բայց եթէ միւս հասարակագիտական առարկաներու լծորդութիւնը ձեզ կը ստիպէ մարդոց այս յարաբերութիւններու բարոյական կողմի մասին խօսելու, անոնց ուշադրութիւնը դարձուցէք արդիւնաբերութեան և արհեստներու վրայ, որոնք մարդոց՝ օգտակար կը դարձնեն մէկը միւսին։ Տղայք մէկ արհեստանոցէ միւս արհեստանոց ղնելով թոյլ չ'տաք որ ան միւս աշխատանքը դիտէ առանց նոյնը կատարելու, այդ արհեստը կատարելապէս հասկնալու, այն բոլոր աշխատանքներու նշանակութիւնը ըմբռնելու, որոնք կը կատարուին այդ արհեստանոցին մէջ։

Գաստիարակի վարպետութիւնը կը կայանայ այն բանին մէջ, որ աշակերտի ուշադրութիւնը ոչ թէ զբաւուի մանր մունր բաներու վրայ, այլ այն փաստերուն վրայ որոնք աշակերտը կը հրահանգեն ճիշդ կերպով ըմբռնելու հասարակական յարաբերութիւններ, հասարակական երեւոյթներ ու կրնայ ուղիղ դատողութեամբ որոշել անոնց լաւ և վատ կողմերը։

Այսպէս, ըստ Ռուսսօի, բազմաբուսական կրթութիւնը հնարաւորութիւն կուտայ ոչ միայն դատելու հասարակական յարաբերութիւնները, որոշել անոնց իսկական արժէքը, այլ և կ'օգնէ որ տղան իր արդար վճիռը կարգայի տես աշխատանքի յատկացուած մարդոց հասարակական յարաբերութիւններու մասին ալ։ Աւելին։ Ռուսսօն կը պաշտանջէ, որպէսզի աշխատանքի այս յարաբերութիւնները արժանաւայել կերպով գնահատել կրնայ աշակերտը, պէտք է որ ան ոչ թէ մնայ կրաւորական հանդիսատեսի դիրքին մէջ, այլ պէտք

է դառնայ անոր զօրծնական մասնակիցը: Անհատը մի՛ միան զործ կատարելու ատեն կրնայ զգալ այդ զործին բոլոր գծուարութիւններն ու բարդութիւններն ու որոշել անոր հասարակական նշանակութիւնը: Ասոր համար է որ Ռուսոսն կը պնդէ, որ ամէն արհեստ, ամէն արտադրութիւն պէտք է ուսումնասիրուի ոչ միայն իբրեւ արհեստ, այլ իբրեւ հասարակական յարաբերութիւն: Ու այս մասին կը գրէ.

«Դժբախտաբար, մենք մեր բոլոր ժամանակները չենք կրնար անցնել զործասեղանի առաջ: Որովհետեւ մենք մի միայն արհեստ չէ որ կ'ուզենք սորվիլ, այլ մենք կը սորվինք մարդավայել ապրելու միջոցները, իսկ այս վերջինը աւելի գծուար և երկարատեւ է քան որեւէ արհեստը: Ուրեմն, ինչպէ՞ս վարուինք, յատուկ ժամեր ունենանք ուր ինչպէ՞ս պարի ուսուցիչն է, այնպէս ալ ատաղձագործի վարպետը կանչենք մի քանի պահ մեզ հետ պարապելու: Ո՛չ: Ես եկած եմ այն կարծիքին որ շարաթ մէկ կամ երկու անգամ անհրաժեշտ է որ մէկ ամբողջ օր արհեստանոցը երթալ ու մնալ վարպետին հետ, անոր հրամաններ լսել ու կատարել, անոր հետ նստիլ ու կանգնիլ, անոր հետ ճաշել, անոր հետ քնանալ ու արթննալ և ծանօթանալ անոր ընտանիքի ու ապրելակերպի հետ: Այս կերպ վարուիլը մեզ ննարաւորութիւն կուտայ շատ արհեստներու մասին ծանօթութիւն ձեռք բերելու:

Այս սահմանափակ ծանօթութեանց առաւելութիւնը այն է որ աշակերտը տեսնելով զանազան արհեստ — աշխատանքներ աւելի դիւրութեամբ կրնայ որոշել անոնց յարաբերական արժէքը ու գնահատել զանոնք հասարակական տեսակէտէ, ու չենթարկուիլ այն նեղմիտ նախապաշարումին, որ մարդոց մեծամասնութիւնը հակուած է գնահատելու մի միայն տաղանդներն ու ստորագնահատել մնացեալ արհեստաւորներու աշխատանքը:

Ռուսսօն կը խրատէ. «Ամբողջականութիւնը լաւ տեսնելու համար, պէտք է լաւ տեսնել անոր մասերը: Ով որ հիմնապէս գիտէ ամէն մէկ գործաւորին իսկական տեղը ան է ամենէն գիտակ մարդը և որ ընդունակ է առողջ դատողութիւն ունենալ հասարակական երեւոյթներու մասին և արդէն իսկ մեր գլխաւոր նըպատակն է ո՛չ այնքան գիտութիւնը՝ որքան դատողութիւնը»:

Ռուսսօի բազմարուեստեան կրթութեան մասին ունեցած եզրակացութիւնները կրնանք ամփոփել հետեւեալ կէտերու մէջ.

1). Բազմարուեստեան կրթութիւնը նախապատրաստութիւն կուտայ ամէն մէկ մասնագիտութեան համար:

2). Ան կը լայնացնէ աշակերտին մտաւոր շրջահայեացքը, հնարաւորութիւն տալով աշակերտին ամբողջն ընդգրկելու եւ մասերը ուղիղ գնահատելու:

3). Որ նա կուտայ ուղիղ լափանիշ, աշխատութեան վրայ հիմնուած հասարակական յարաբերութիւնները լաւ կերպով գնահատելու համար:

4). Որ նա հնարաւորութիւն կուտայ տղոց ճիշդ գաղափար կազմելու գոյութիւն ունեցող հասարակական կարգերու մասին:

Ռուսսօի նպատակն էր որ իր սանիկը աշխատէր ինչպէս շինական եւ խորհէր ինչպէս փիլիսոփայ:

Թէև մեր ժամանակները Ռուսսօի ժամանակէն խիստ կերպով կը տարբերին, բայց այն ուղիղ սկզբունքները որ Ռուսսօն կրցաւ մտցնել մանկավարժութեան մէջ, աշխատանք որպէս հասարակական պարտականութիւն. իրրեւ ազատ, անկախ մարդ դառնալու միջոց, որ հնարաւորութիւն կուտայ լայն մըտաւոր շրջահայեացք եւ հասարակական յարաբերութիւններու մասին ուղիղ հասկացողութիւն ստանալու՝ եղան այն առողջ հիմնաքարը որու վրայ կառուցուած է մեր օրերու մանկավարժութիւնը:

Հարցարար.— 1) Կենսագրութիւն ժան ժառ Ռուսոսի.

2) Ռնորաշեցէք Ռուսոսի ժամանակաշրջանը:

3) Ռուսոսի մանկավարժութիւնը ի՞նչ բանի կը ձգտէր:

4) Ռուսոսէ առաջ տիրող մանկավարժական երկու ուղ-
ղութիւններ եւ անոնց թերութիւններ:

5) Ռուսոսի համագրութիւնն եւ ընդհանրացումը Նախկին
մանկավարժական ուղղութիւններու:

6) Ի՞նչ էին այն Նոր տարրերը որ Ռուսոսն աւելցուց
մանկավարժական գիտութիւնով:

7) Ի՞նչպիսի կրթութեան տէր անձը պէտք է ըլլայ ու-
սուցիչ:

8) Ի՞նչ պայմաններու մէջ ապրող աշակերտ միայն կըր-
նայ Ռուսոսի մանկավարժական պահանջներ լրացնել:

9) Դէ՞մ էր Ռուսոսն ժողովրդական կրթութեան: Ի՞նչ կը
պահանջէր Ռուսոսն:

10) Ի՞նչ էր իմաստը Ռուսոսի — «գէղի բնութիւն» կոչը:

11) Ռուսոսի տեսակէտը քաղմարդութեան կրթութեան
մասին: Անոր եղբակացութիւնները:

12) Ո՞ր կէտերու մէջ Ռուսոսի մանկավարժութիւնը քըն-
նադատելի կը գտնէք:

ԴԱՍ Ը.

ՊԵՍՏԱԼՈՑԿԻ

1. ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Heinrich Pestalozzi, Ջը-
ւիցերիացի այս անուանի մանկավարժը ծնած է 1746ին
ու մեռած՝ 1827ին: Պեստալոցցի իր կեանքի վաղ հա-
սակէն հայր չէ տեսած: Մայրը եղած է անոր գլխա-
ւոր դաստիարակը ու մօրը ազգեցութեան դրոշմը երե-
ւան եկած է անոր նկարագրի եւ բնաւորութեանը մէջ:
Սակայն Պեստալոցցու մայրը ըլլալով միջակ՝

կալուածատիրոջ մը աղջիկ՝ հնարաւորութիւն կուենայ իր աղուն տալ ժամանակակից կրթութիւն։

Տասնըութերորդ դարու Զուիցերիան, ինչպէս ֆրանսիայի և Եւրոպայի, անոր ալ երիտասարդութիւնը տարւած Վոլթէրի, Ռուսսօի և բողոքական քարոզիչներու քարոզութիւններով, ինքզինքը լծած էր ժողովուրդին մօտենալու, անոր ցաւերը հասկնալու, անոր կեանքի պայմաններու մէջ մտնելու ու զայն բարձրացնելու համար։

1765 թ. փրօֆէսօր Պոտմէր իր գրութեանց մէջ նկարագրելով Զուիցերիոյ երիտասարդութիւնը կը գրէ. «զարմանալի բան է, թէ լաւագոյն ուսանողներէն շատերը ո՛ր աստիճան յափշտակուած էին գիւղացիներուն օգնելու տենչով։ Անոնք գիւղացիներու հետ կերթային դաշտեր ցորեն հնձելու ու կը փորձէին թէ ո՛րքան կարող են գիմանալ շոգի, յօգնածութեան և անձրեւի»։ Պետաւլոցցին մէկն էր այս երիտասարդներէն, չոր ամբողջ օրը գիւղացիներուն հետ միասին ցորեն և հաճար կը հնձեր և խեղճը իր ձախ ձեռքի գրեթէ բոլոր մասերը կտրած էր։

Պետաւլոցցին, հետեւելով Ռուսսօի քարոզութիւններուն, ժողովուրդի կեանքը և հասարակութեան փոխ-յարաբերութիւնները լաւ հասկնալու համար ժողովուրդին հետ կը նստէր գեանախշախ։

Ահա թէ ինք, Պետաւլոցցին ինչպէս կը նկարագրէ իր կեանքը ժողովուրդին հետ. «ինքս կարեքի մէջ ապրելով՝ ես սորվեցայ աւելի և աւելի խոր հասկընալու ժողովուրդի կարիքն և անոնց ծնունդ անող պատճառները։ Ես կը տանջուէի ժողովուրդի տանջանքով ու կը տեսնէի անոր խկտկան դէմքը իր բոլոր կարիքներուն մէջ, ինչ որ ոչ ոք չէր տեսած ինձմէ առաջ։ Երկա՛ր տարիներ ես նստեցայ անոնց մէջ ինչ

պէս մէկ Բու թռչուններու մէջ: Զնայելով մարդոց
ծաղրանքին, անոնց բարձրաձայն կոչին՝ «գժբազդ,
գու ինքդ քեզ աւելի պակաս օգնել գիտես քան ամե-
նափերջին օրավարձի բանւորը և գու կ'երեւակայես
թէ ո՞յժ ունիս ժողովուրդին օգնելու»: Զնայելով սա-
կայն այս բառերուն որ ես կը կարգայի ինձ հանդի-
պող ամէն մէկ անհատի շրթունքներուն վրայ, այն
հզօր յորձանքը որ իմ սիրտը լեցուցած էր ինձ առաջ
կը մղէր նպատակին հասնելու համար, այսինքն, ա-
ռաջն ասնելու — ժողովուրդի թշուառութիւններն,
որոնք մէջ թէ՛ ժողովուրդ, և թէ՛ ես ինքս կ'ապրէինք:

«Ո՞վ սիրելի ժողովուրդ» կը բացազանչէր Պեստա-
լոցցին, ես կը տեսնեմ թէ որքան ցածր, զարհուրե-
լիօրէն ցածր ինկած ես, և ես կ'օգնեմ քեզ բարձրա-
նալու: Ու, որպէս պատասխան զինքը քննադատող-
ներուն կը պատասխանէր. «Ինչիրը չի՞ վերաբերեր,
թէ արդեօք հեշտ է թէ՛ դժուար ժողովուրդին օգնելը,
այլ խնդիր կը վերաբերի անոր, թէ արդեօք կարո՞ղ
եմ ես, մնալով մարդ, թոյլ տալ որ իրերու այժմեան
գրութիւնը շարունակուի»:

Պեստալոցցու գրուածքներու մեծամասնութիւնը,
այսպէս նուիրուած է այն հարցին թէ ի՞նչպէս խա-
փանել ժողովուրդի թշուառութեան պատճառները:

2. ՊԵՍՏԱԼՈՑՑՈՒ ՕՐԵՐՈՒ ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՑ ՏՆՏԵ-
ՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ. — 18րդ դարու փոխանցիկ ժամա-
նակաշրջանին, գրամատիրական արտադրութիւնը
մուտք գտած էր Զուիցերիական գիւղ և առաջ-րեւած
էր կազմալուծում նահապետական շրջանի կեանքին
մէջ: Առաջ եկած էր շերտաւորում, և գիւղացիական
անտեսութիւնը բաժնուած էր երեք մասի.

1. Խոշոր, զօրաւոր անահնութիւններ, որոնք շատ
անասուն և ընդարձակ արօտատեղիներ ունին և ուր

կը բացակայի պարտք և ինքնաբաւ տնտեսութիւններ են Զուիցերիական միջավայրի համար :

2. Միջակ, պարտքի ենթակայ տնտեսութիւններ, որոնք ամէն կերպ կ'աշխատին հողը ձեռքէ չհանել ու ամէն միջոցի կը գիմեն մէկ այլ հասոյթի աղբիւր ապահովել և ասոր համար գործարաններու կը գիմեն որպէսզի այս հասոյթի միջոցով իրենց վրայ ծանրացած պարտքերէ ազատեն ու հողը ձեռքէ չհանեն : Ընտանիքը թողուցած գիւղը ու ինքը քաղաք՝ ստեղծւած է նիարդային վիճակ մը որ աղղած է ընտանեկան նահապետական բարքերու վրայ ու փոխած ընտանեկան սովորութիւններու բնաւորութիւնը :

3. Վերջապէս աւերուած տնտեսութիւններ, որոնք գիւղէն փախած՝ գործարաններ լիցուած են իրենց օրապահիկը ձեռք բերելու համար : Այսպիսիները՝ ոչ միայն իրենք այլև իրենց կանայք և սկսեալ 5-6 տարեկան երախտներն ալ գործի ծլուած են քանի մը կրօշներ շահելու համար, որոնց բարքերու մէջ երեւան եկած է ապականեալ կեանք մը՝ ապրելով կեղտի ու թշուառութեան մէջ, ինքզինքնուն տալով արեւցութեան :

Ժողովուրդի ահա այս աղքատութիւնն էր, անաշէնութիւնը՝ անօգնականութիւնն էր որ երիտասարդութիւնը կը մղէր նկատի առնել կեանքի իրականութիւնը ու մտածել զայն բարեփոխելու ձեւերու մասին :

Պիտալոցցին իր օրերու հարազատ զաւակն էր, որ ինքզինքը տուաւ, ինչպէս տեսանք, ժողովուրդի կանքն ու տնտեսութիւնը սովմասիրելու և միջոցներ ձեռք առնելու ժողովուրդի բարձրացման համար : Պեստալոցցու կարծիքով՝ այն գլխաւոր միջոցը, որու օգնութեամբ ժողովուրդը կարող է բարձրանալ և ան-

կախ դառնալ, այդ դաստիարակութիւնն է.

3. ՊԵՏԱՆՈՑՑՈՒ ԲԱՐՈՋԱՄ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ. — Պետաւրոցցու քարոզած դաստիարակութիւնը խիստ կերպով կապուած է աշխատաւոր զանգրւածներու կարիքներուն հետ: Այս պահանջին համար, ան կը դիմէ Ռուսոսի քարոզած դաստիարակութեանը, դաստիարակութեանը՝ աշխատանքային ունակութիւններու բազմակողմանի զարգացումը, սերտ կերպով կապուած կեանքի հետ:

Պետաւրոցցին Ռուսոսի քարոզութիւնը յարմարցնելով Զուիցերիական գիւղացու կեանքին հետ՝ այն բոլոր միջոցները, որոնք պիտի նպաստէին աղոց ֆիզիքական, մտաւոր, բարոյական և աշխատանքային կարողութիւններու զարգացման հետ՝ պէտք էր վերցնէին գիւղացու կեանքէն, անոր կեանքի իրականութենէն: Այսպէս կը մտածէր ան, որ ժողովրդական դաստիարակութիւնը առանձին ծախքեր չպէտք է պահանջէ. սուղ շինութիւններ, յատկապէս պատրաստուած ուսուցիչներ, եւայլն, այս բոլորին մէջ ժողովուրդն ինք պէտք է որ իրեն օգնէ, անոր մէջի լաւագոյնները պէտք է օգնեն մնացածներուն զայն բարձրացնելու համար:

Ի վերջոյ, Պետաւրոցցին իր մանկավարժական աշխատանքներու առաջին շրջանին իր մտքերը տեսականօրէն վէպի կը վերածէ ու վէպին մէջ իր երեւակայած փորձերը, աշխատանքի օրինակները որպէս միջոց հասարակութեանը կը հրամցնէ:

Պետաւրոցցին իր մանկավարժական միտքերը տարածած է իր Վերնարդա և Վերդուդա վէպին մէջ, ուր, օրինակ՝ բնութեցողը կ'առաջնորդէ մէկ բարեգործ կալուածատիրոջը մօտ, որ շնորհիւ անոր խելացի օրէնադրութեան, կառավարութեան և երիտասարդ ու

խելացի դատախարակի մը, բաղդաւորուած է ուղղական ազգաբնակչութիւնը:

Անշուշտ Պետաւլոցցին իր օրերու պարզամտութեամբ, փորձած է ժողովրդական կեանքի գիտութիւնը յանձնել, վստահիլ կալուածատիրոջը, պատարին և ուսուցչին, որոնք գլուխ գլխի տուած կը մտածեն թէ որոնք են ժողովուրդի թշուառութեան ազդիւրները: Ապա, Պետաւլոցցին, իր վէպին մէջ մեզ կ'առաջնորդէ գիւղական ուսուցչի, Գլխիլֆինի մօտ, հարուստ և լաւ անտեսութիւն ունեցող գիւղացու մօտ, օրավարձ բանուորի կնոջ մօտ և աղքատներու մէջէն դուրս եկած մարդկանց մօտ և ինչպէս նաև աշխարհի շարքն անցած գործարանատիրոջ մօտ՝ անոնցմէ կեանքի գործնական դասեր սորվելու համար:

Գլխիլֆին, այս ուշիմ երիտասարդ ուսուցիչը իր դպրոցական ծրագիրը քննութեան կ'ենթարկէ հարուստ գիւղացու հետ, որ, քննադատելով Գլխիլֆինի բաղձարւեստեան կրթութիւնը, խորհուրդ կուտայ և կը գտնէ որ գիւղացու աղոց համար իսկական դպրոցը կրնան ըլլալ միմիայն ցանքսը, արօտները, գոմերը, դաշտերը: Գրքերու գիտութիւնը, գիւղացու աղան խելօհան կ'ընեն ու իր գլուխը կը լեցնեն այնպիսի բաներով, որ իրեն բնաւ պէտք չեն:

Գործարանատէրը և ձեռնարկու Մէյերը, որ գիւղացիներուն բամպակ կը բաժնէր մանելու համար, կը գտնէր, որ ժողովուրդի փրկութիւնը մի միայն գրեկկարդալու մէջ է, քանի որ բոլոր մարդիկ մի' միայն գիւղատնտեսութեամբ չէ որ պիտի կրնան ապրիլ, այլ աշխատանքներու պէտք է գիմել և որպէսզի աշխատանքը իսկական ապահովութիւնը տայ ապրուստի, անհրաժեշտ է ունենալ աւելի մեծ իմացողութիւն, յարմարուելու շնորհք եւ ճկունութիւն քան երկրա-

գործներն են: Մէյերը կը գտնէր, որ ռայմենան պայմաններուն ժողովուրդը անհամեմատ աւելի պէտք է իմանայ որպէսզի կարող ըլլայ այն չափով կերակրուիլ, հաղնուիլ և ապրիլ, ինչպէս այն ժամանակը, երբ մարդիկ երկու անգամ աւելի սակաւաթիւ էին և հոգն ու հացը երկու անգամ աւելի ածան էին:

Անշուշտ խնդիրը կը կայանար, թէ արդեօք զիւղացին պիտի ուզէ՞ իր տղան ամբողջ օրով և բոլոր եղանակներուն զպրօցը թողուլ: Գլխիւֆին և Մէյերը գիտէին որ ոչ, հետեւաբար, անոնք, ի վերջոյ իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցին ընտանեկան դաստիարակութեան վրայ, որու փորձը իրենք կը տեսնեն օրավարձով աշխատող բանւոր Լինհարդաի կնոջ՝ Գերտուդի տանը մէջ:

Գերտուդի երախաները ապրուստ ունենալու համար ստիպուած էին մանել: Մայրը կը սորվեցնէր թէ ինչպէս պէտք է գործը խնամքով կատարել: Ան կը սորվեցնէր անոնց գործի բոլոր ձեւերը, բայց առանց հետ միասին ան, մայրը, ջանք կը թափէր, երբ ձեռքերը կ'աշխատին անոնց զլուխն ալ աշխատէր: Այսպէս ան աշխատանքի միջոցին անոնց կը սորվեցնէր և և կարդալ ու համբել: Քրիստոսի կեանքի մասին պատմութիւններ կը պատմէր, եւայն: Այսպէս, այս ընտանիքը, թէև օրավարձով կ'աշխատէր, բայց անոնց հոգին ստրուկ չէր օրավարձի աշխատանքին:

Ի վերջոյ, Գլխիւֆին, զիւղի կեանքը ուսումնասիրելով այն եզրակացութեան կուգայ, որ գոյութիւն ունեցող այս երեք տարբեր աստիճանի վրայ կեցող զիւղացիներու տղոց դաստիարակութիւնն ալ պէտք է որ դանազանուի մէկը միւսէն ու այնպէս ալ ըրաւ, աշակերտութիւնը բաժնեց երեք մասերու և ինքը, Գլխիւֆին, ինքզինքը նուիրեց այս վերջին դասի տղոց

կրթութեանը :

4. ԳԼԻՒԼՖԻՆԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱՄ ԴՊՐՈՅԸ. —

Պետաւորացու՝ արտագրողական կրթութեան սկզբունքները — թէ «տղայք պէտք է շատ վաղ տարիքէն իրենց ապրուստը վաստկին», հիմք կազմեց Գլիւլֆինի դպրոցին :

Գլիւլֆին իր դպրոցին մէջ կը տեղաւորէ ճախարակներ, օւռհակութեան գործիքներ, որոնք տղոց առաջին զատագրքերն էին, որոնց վրայ կը հսկէր Մարգարիտը, Գերդուդի կողմէ յանձնարարուած կին մը, որ ամբողջ օրը նստած տղոց հետ անոնց կը սորվեցնէր աշխատանքի ձևերը իրենց ապրուստը ձեռք բերելու համար: Այս տղայքը, սակայն, այն առաւելութիւն ունէին, որ ամէն ժամ ազատ էին ուրիշ գործեր ալ դիտելու, անոնց յատկութիւնն ու ընութիւնը ուսումնասիրելու, անոնց հետ կապուած դժուարութիւն և արդիւնաւետութիւն տեսնելու: Այս դպրոցի տղայք սահմանուած գործը կատարելէ վերջ իրաւունք ունէին ուրիշ գործեր ալ ընելու, պարագայի երկրագործութեամբ և այլ կարգի անայնագործութեամբ ալ: Գլիւլֆին իր դպրոցին կից ունենալով հող՝ իւրաքանչիւր աշակերտին յատկացուցած էր երեք ամուի չափ տեղ, ուր կարող էին ցանել ու անկել ինչ որ կը ցանկանային, և ան, ով ամենաշուտ և ամենաշատ բանջարեղէն կ'աճեցնէր կ'արժանանար մրցանակի:

Նպրոցը ունէր չաւ անտեսութիւն ունեցողի մը բոլոր յարմարութիւնները, խողեր, թռչուններ, ճագարներ, կովեր, այծեր և ոչխարներ, որոնք գիւղի հօտին ու նախիրին հետ արօտ կ'ելլէին: Անոնք, աշակերտները կը սորվէին նաև վուշէ և կանեփէ մանած և քաթան գործել և դերձակութիւն ընել, բուրդէ գործըւածքներ գործել եւայլն:

Այս մասին տեսնել տւելի ընդարձակ, Ն. Յ. Ի դաստիարակութեան՝ էջ 29-30-ի մի քանի հատուածները:

... Այսպէս Գլխւիթինի (Պետաւլոցցու) նպատակն էր, բազմակողմանի կրթութեան միջոցով՝ ազքատ ազոց հնարաւորութիւն տալ, որ հարուստ գիւղացիներէ անկախ՝ իրենց ձեռքով զոհացնեն կեանքի պահանջները: Տես նաեւ էջ՝ 30 և 31:

Պետաւլոցցու դպրոցը պէտք էր որ բաւականութիւն տար ազգաբնակութեան պահանջներուն, ինչպէս Գլխւիթինի դպրոցն էր: Դպրոցը մեռած հաստատութիւն մը չէ, նա պէտք է հեռու մնայ համաձեւութենէ ու յարմարի ժողովրդական կեանքի բազմատեսակ պահանջներուն:

Պետաւլոցցին՝ Գլխւիթինի դպրոցի օրինակով կը քարոզէ, որ՝

Դպրոցը պէտք է սերտ կերպով կապուած ըլլայ կեանքի հետ, դպրոցը պէտք է դաստիարակէ կեանքի համար, պէտք է ապրի այդ կեանքի շահերով, լուսաւորէ անոր կեանքի բոլոր կողմերը և հանդիսանայ ամենահզօր միջոցը՝ կեանքը բարեփոխելուն մէջ:

Դաստիարակութիւնը իր միջոցները պէտք է վերցընէ նոյն ինքն կեանքի մէջէն: Կեանքն է որ կը դաստիարակէ ու պէտք է սորվիլ կեանքովը դաստիարակել կեանքին համար:

Մարդը պէտք է իր աշխարհահայացքի հիմնաւորումը որոնէ սովորաբար այն աշխատանքին մէջ ուր ան կ'աշխատի:

Պէտք է ձգտի ինքնուրոյն կերպով գիտելիքներ ձեռք բերել՝ իր աշխատանքի ընթացքին: Աշխատանքն է որ կը ձեւաւորէ մարդու միտքն ու բնաւորութիւնը:

Պետաւլոցցու կրթութեան մէջ գլխաւոր տեղ պէտք է բռնեն երկրագործութիւն, անարարութիւն և

մշակող արդիւնաբերութիւն: Ասոնց ուսումնասիրութիւնը դպրոցներու մէջ պէտք է ըլլայ գործնական ու կապուի աղոց արտադրողական աշխատանքին հետ:

5. ՏԵՍԱԿԱՆԷՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆԸ.—

Դիւլֆինի դպրոցը Պետալոցցու տեսականն էր, գրուած թուղթի վրայ: Պետալոցցին այս տեսականէն կ'անցնի գործնականի, փորձառականի:

Այսպէս, Պետալոցցին, 1769 թ.ին Նիւհոֆի իր կալուածին վրայ կը հիմնէ իր երազած դպրոցը: Հոն կը հաւաքէ ամենաչքաւոր աղայք, անթեւան և բարձէ թողուած երախաներ, առանց ապրուստի, առանց ընտանեկան դաստիարակութեան, որեւէ գործ չ'իմացող և չցանկացող, վայրենի, գաղազած, կիսահիւանդ գաղանիկներ:

Պետալոցցին սիրով և փաղաքշանքով սկսեց գործադրել իր դաստիարակութեան մեթոտները: Պետալոցցու արտադրողական աշխատանքը կապուած էր ագարակի աշխատանքին հետ: Ագարակին կից հաստատած էր պանրագործարան և ջուլհականոց մը: Ձմրան, աղայք կը մանէին և կը գործէին, որոնց կը հետեւէին իրենց գործը կատարելապէս իմացող բանուորներ: Ուսուցումը առաջ կը տարուէր այնպէս՝ որ արտադրողական աշխատանքը միացուէր մտաւոր աշխատանքին, գրել, կարդալու, համրանքին եւ ընդհանուր զարգացման հետ:

Պետալոցցու դպրոցը, դաստիարակչական տեսակեալէ հիանալի արդիւնք տուեց: Տղայք սկսեցին սիրալոժար կերպով աշխատիլ, գործել, սորվիլ, ինքնուրոյն կերպով մտածել եւ շատ գիտելիքներ ձեռք բերել:

Սակայն, եթէ Պետալոցցին լաւ դաստիարակ էր,

բայց ոչ լաւ հաշուադէտ և անաւստութիւն կառավարող, որ պատճառ դարձաւ, որ եկամուտը ծախքերը չզոցեն ու պէտք տեսաւ նախ հասարակական օգնութեան դիմել և ապա՝ կամաց կամաց դործը կրճատել մինչև վերջնական աղքատացումը: Այս կերպով անոր փորձը վերջացաւ անկումով:

Պետաւլոցցին սակայն, յետոյ, շատ լաւ ըմբռնեց իր փորձին թերի կողմերը երբ, կը գրէր իր «Շաբաթական թերթ»ի մէջ, թէ «Մանկավարժական ձեռնարկութեան յարողութիւնը լպէտք է կապել շուկայի պայմաններուն հետ»: Սակայն, Պետաւլոցցու այն հիմնական գազափարը թէ՛ արտադրողական աշխատանքը պէտք է դաստիարակութեան առանցքը կազմէ՝ բոլորովին ուղեղէ, և կրնայ համապատասխանել բոլոր ժամանակներու կեանքի պահանջներուն:

6. ՊԵՏԱՎՈՅՑՈՒ ՍԿՋՐՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ԽՏԱՑՈՒՄԸ

ա) Դիտողականութիւնը — զննութիւն, հիմք կը կազմէ յստակ ըմբռնողականութեան ու հետեւաբար դաստիարակութեանը:

բ) Լեզուի ուսուցումը պէտք է կապուի առարկայի հետ և ըլլայ առարկայական:

գ) Սորվելու պահը պէտք է ծառայէ մի միայն սորվելուն այլ ոչ քննադատութեան և դատաստանի:

դ) Ամէն առարկայ, սորվեցուցած ատեն, պէտք է սկսիլ պարզէն, տարրականէն և ապա աստիճանաբար զարգացնել համաձայն աղոց ֆիզիքական կարողութեան և ըմբռնումի աստիճանին:

ե) Պէտք է ապահովել բաւարար ժամանակ իւրաքանչիւր խնդիր լաւ մը ըմբռնելու և իւրացնելու համար:

զ) Կրթութեան նպատակը ըլլալու է կարողութիւն-

ներու զարգացումը՝ այլ ոչ պատրաստի ձևերու ուսուցումը :

է) Ուսուցիչը պէտք է յարգէ աշակերտներու անհատականութիւնը, ուշադրութիւն զարձնելով անոնց առանձին տրամադրութիւններու և կարողութիւններու վրայ :

ը) Տարրական դպրոցներու կըթութեան նպատակը ըլլալու չէ շատ, ծանօթութիւններու կուտակումը, որքան անոնց ունակութիւններու զարգացումը, երեւան հանելով տղոց ներքին ծածկուած կարողութիւնները և անոնց դատողականութիւնը :

թ) Ֆիզիքականը պէտք է միասնայ գիտութեանը հետ և ճարտարութիւնը ուսման հետ :

ժ) Ուսուցչի և աշակերտի փոխ-յարարերութիւնը կարգապահական տեսակէտէ, պէտք է հիմնուած ըլլայ փոխազարձ սիրոյ վրայ :

ժա) Կրթութիւնը պէտք է յաջորդէ դաստիարակութեան: Նախ դաստիարակութիւն և ապա կրթութիւն :

ժբ) Տղան նման է բոյսի մը, եթէ այն տնկուած է լաւ հողի մէջ և առուի մը եզերքին՝ ան կ'աճի լաւագոյնս և կուտայ իր առատ պտուղները: Տղան ալ զբոսէ լաւ պայմաններու մէջ ան ալ լաւագոյնս կը մեծնայ ու կ'ըլլայ այն ինչ որ դաստիարակութեան բարձրագոյն պահանջն է, այսինքն, Աստուծոյ պատկերին և նմանութեան պէս մարդը :

Հարցաւորում.— 1) Կենսագրութիւն Պետաւրցցու :

2) Պետաւրցցի որպէս մանկավարժ :

3) Պետաւրցցու ժամանակաշրջանը :

4) Պետաւրցցու ջանքը ժողովուրդի բարձրացման գործի մէջ, ինչ միջոցի գիմնը :

5) Պետաւրցցու մանկավարժութեան տեսականը ո՞ր դրբի մէջ եւ ո՞ր երեւակայական դպրոցի աշխատանքներուն մէջ կը գտնենք :

6) Ինչպէ՞ս վերջացաւ Պետաւրացցու փորձը:

7) Ի՞նչ էին Պետաւրացցու փորձի թերի կողմերը:

8) Պետաւրացցին, ժողովրդական դաստիարակութիւնը ի՞նչ սկզբունքներու վրայ կը հիմնէր:

9) Պետաւրացցու միտքերու մէջ, ո՞ր կէտեր համապատասխան կը դռնէք արդի մանկավարժութեան պահանջներուն եւ սրտնք ոչ:

Գ. Ա. Ս. Թ.

ՖՐԷՕՊԷԼ

Friedrich Wilhelm August Frobel Գերման — հրէա-
այս մանկավարժը ծնած է 1782 թին, շրջանի մը մէջ
երբ Ֆրանսիական մեծ յեղափոխութիւնը ջանք կ'ընէր
մարդը ազատագրելու իր մտայնութիւններէն (կրօնա-
կան, բնկերային, սեփականատիրական, ժառանգական
եւ այլն) բաժնելով եւրոպան կոռուող խմբակցութիւն-
ներու:

Ֆրէօպէլի ուսանողական շրջանը կը բնորոշուի իր
ժամանակի յեղափոխական դադափարներով, ոչ միայն
տարուած Վօլթէռի, Ռուսսօի միտքերով այլ նաեւ
Կարլ Մարքսի վարդապետութիւնով, որ շատ ծանր
կերակուր մըն էր այս շրջանի մանաւանդ հին մտայ-
նութիւն ունեցող Գերման տիրող շրջանակներուն հա-
մար:

Ֆրէօպէլին վիճակուած չէր իր աղջկանի, Կարլ
Մարքսի, ճանապարհով ընթանալու, այլ, թերեւս,
նիւթական կարիքը զինքը նետեց մանկավարժական
ասպարէզը:

Ֆրէօպէլի մանկավարժական առաջին փորձառու-
թիւնը կը կազմակերպուի Պետաւրացեան դպրոցի մը
մէջ, որ յետոյ կը դառնայ մէկնակէտ իր մանկա-
վարժական գործունէութեանը:

Յրէօպէլ որ Նախագէտ վարած էր տնային գաստիարակի պաշտօն, ապա Պետաւլոցցեան ձեւի որբանոցի մը մէջ ուսուցչական պաշտօն, մանկավարժ մարզը գրուած էր իր իսկական միջավայրին, իր իսկական պաշտօնին վրայ:

Յրէօպէլէն առաջ եղած մանկավարժները շատ գործեր բրած էին, Ռուսսոն գծած էր մանկավարժութեան սկզբունքները, Պետաւլոցցին այս սկզբունքները փորձի ենթարկած էր և Հերպարդը, մէկ այլ Գերման մանկավարժը մարդկային հոգեբանութիւնը հիմք ընդունելով՝ մշակած էր այն ընդհանուր մեթոտական սկզբունքները, որոնց գործադրութեամբ, գասաւանդութեան մէջ, կարելի էր ձեռք բերել լաւագոյն արդիւնքները:

Յրէօպէլին կը մնար խոշոր լրացում մը ընել, իր ուշադրութեան առարկան ընելով մի միայն մանկութեան առաջին տարիները, երբ տղուն գաստիարակութեան շէնքի կառուցուածքին հիմերը կը գրուին ու այդ հիմերը պէտք է ըլլան առողջ, մտածուած, բընական և համապատասխան ժամանակի ոգուն:

Յրէօպէլէն առաջ անշուշտ եղած են մանկավարժներ որոնք քարոզած են թէ անհրաժեշտ է ւաղոց հասակին ու կարողութեանց համապատասխան գործունէութիւն մը, ապա թէ ոչ կը ձանձրանան, փեսասկար ու կորստաբեր թերութեանց նշտակ կ'ըլլան, կը ծուլանան, կը բթանան բարոյագէտ ու մտաւորապէս:

Պղատն ու Արիստոտէլ, իրենց ժամանակին ֆատագով հանդիսացած են փոքր տղոց զուարթ խաղերուն և առաջարկած որ տղոց համար յատուկ խաղաբաններ հաստատուին:

Եռհան Կոմենսքին, Լօք, Պետաւլոցցին ժամանակին ֆատագով հանդիսացած են ու քարոզած որ փոքր տղոց գաստիարակութիւնը պէտք է սկսի անոնց գիտակցու-

թիւնը արթնցած օրէն և այդ զաստիարակութեան մղիչ ոյժը պիտի ըլլան խաղերն ու խաղալիքները որոնք զուարթ գործունէութիւն մը կ'ստեղծեն ազոց համար :

Մանկավարժներէն աւելի, բոլոր դարերու մայրերը մեծագոյն ստեղծիչներ եղած են երգերու, խաղերու, խօսակցութեան, զրոյցներու, խաղալիքներու և այլ միջոցներու՝ իրենց փոքրիկները մեծցնելու, կրթելու ու կեանքին վարժեցնելու համար :

Ֆրէօպէլը եղաւ մեծագոյնը բոլոր մանկավարժներուն մէջ, որ նախադպրոցական կրթութեանը մէջ դրաւ իմաստ եւ նպատակ, ըովանդակութիւն ու սխռեմ :

Մեծ իրաւամբ զայն կոչած են մանուկներու մեծ բարեկամը, որովհետեւ ոչ ոք աւելի լաւ քան Ֆրէօպէլ չէ կրցած ճանչնալ մանկան հոգին, անոր սպրտմանն ու յակամբողութիւնները, անոր մանկական աշխարհը որուն մէջ ազան պէտք է սպրի և գործէ որպէս մանուկ :

ՖՐԷՕՊԷԼԻ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ

Ֆրէօպէլի մանկական աշխարհի մասին ունեցած տեսութիւնները ամփոփուած է իր «Մարդու դաստիարակութիւնը» գրքին մէջ՝ ուր բազմաթիւ օրինակներով, մէկ կողմէն կը խօսի մանուկներու մասնակցութիւնը չափահասներու աշխատանքին մէջ և միւս կողմէ ալ կը մշակէ այն հիմնական սկզբունքները, որոնք հիմք կը կազմեն անոր մանկավարժութեանը : Տես այս մասին Պ. Պ. Բ. ի «Մանկավարժէզը» էջ 4-9 :

Ֆրէօպէլի այս գործին մէջ անոր մանկավարժական սկզբունքները կարելի է ամփոփել հետեւեալ կերպով .

1. Աշխատանքը սուրբ է և ասիկա Արարչութենէն տրուած պաշտօն մըն է մարդուն :

2. Մարդս բնականէն հնարող և գործունեայ կը

ծնի, Գործունէութեան տենջը տղոց մէջ երեւան կուգայ առաջին օրերուն իսկ: Դաստիարակներուն պարտականութիւնն է տղոց այս տենջը նկատի առնել ու համապատասխան նիւթ մատակարարել անոնց մասուոր ու բարոյական կարողութիւնները զարգացնելու համար:

3. Դաստիարակութիւնը, ուսուցումը, զործի միջոցով: Հաճելի և դիւրատար աշխատանքներուն միջոցով, յատուկ աստիճանաւորումով մը, դիւրինէն՝ դժուարը, պարզէն՝ բաղադրեալը, ծանօթէն՝ անծանօթը, վարժեցնել տղուն համբերութեան և ապագայ լուրջ ու ստեղծագործ գործունէութեան մը:

4. Դաստիարակութեան ձգտումն ըլլալու է, մաքուր և հաւատարիմ անհատականութիւն մը:

5. Կրթութեանը նպատակն ըլլալու է տղուն ներքին կարողութիւններու յայտնարերումը այլ ոչ անոր հետաքրքրութեան շրջանակէն դուրս ծանօթութիւններով անոր միայն խճողելը:

6. Տղոց ստեղծագործական, հնարագիտական կարողութիւնները ամենէն աւելի ի յայտ կուգան խաղերու ընթացքին: Խաղն է դաստիարակութեան, նախակրթութեանը մէջ՝ ամենագլխաւոր տարրը. որ տղոց կեանքին մէջ մուտ գործել կուտայ ուրախութիւն, երջանկութիւն, լոյս ու կը զօրացնէ անոր ֆիզիքականն ու բարոյականը:

7. Մանուկներու խաղերն և զբաղմունքները պէտք է յատուկ, բարի և օգտակար նպատակներ ունենան:

8. Այս զբաղմունքներն և խաղերը պէտք է կատարուին ազատ բնութեան պարտէզին մէջ, ուր ազգայն կրնան ամբարիւռ տպաւորութիւններու առատ պաշար և զօրանալ մարմնապէս:

9. Տղոց տրուելիք խաղալիքները, աշխատանք-

ները պէտք է համապատասխան ըլլան անոնց տարի-
քին, բնաւորութեանը, ֆիզիքական աճման՝ որպէսզի,
անոնք որպէս միջոց կրնան օգնել անոնց ֆիզիքական
զօրացման, մաքի արթնամտութեան և տեսողութեանը
ընդլայնման :

10. Տղոց գործունէութիւնը կը յայանուի երկու
ձեւի տակ :

ա) Նստական աշխատանքներուն մէջ :

բ) Ծարժուն խաղերուն մէջ :

11. Նստական խաղերու աշխատանքի ընթացքին
անոնց ձեռքին պէտք է արուին այնպիսի խաղալիքներ,
որոնք նպաստեն և զոհացում տան անոնց հնարագոր-
ծութեան անելին, վարժեցնեն աշխատանքի և համբե-
րութեան, զարգացնեն միտքը, զեղեցկազիտական ճա-
շակը և պատրաստեն ապագայ լուրջ ուսման և կըր-
թութեան համար :

ՅՐԷՕՊԵԼԻ ՓՈՐՁ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷՁԸ

Յրէօպելի իր առաջին մանկապարտէզը կը բանայ
1837-ին Keilhön քաղաքին Bløkenburg գիւղին մէջ,
որու փորձը նիւթ կուտայ իր քարոզչութեան և որ
շուտով աշխարհի ուշադրութիւնը իր հաստատութեան
վրայ կը դարձնէ ու զայն կ'որդեգրեն եւրոպական բո-
լոր առաջնակարգ երկիրները, Յրանսիա, Անգլիա,
Ամերիկա, Աւստրիա և ամենէն ուշ Բրիտանիա, Գերմա-
նիա : Բրուսական Գերմանիա՝ տարուած կասկածա-
մատութեամբ մը Յրէօպելի անձին հանդէպ՝ իր երկրին
մէջ ծնունդ առած այս հաստատութիւնը իր ժողովրդ-
դականութիւնը կը զանէ Յրէօպելի մահէն վերջ միայն,
որ տեղի կ'ունենայ 1852 ին :

Յրէօպելի իր մանկապարտէզի ծրագիրը բաժնած
էր երկու մասի :

ա) Նստական կամ մեքենական զբաղումներու

բ) Շարժումն կամ մարզական խաղերու:

Մեքենական զբաղումներու տեսակներն էին.

ա) Անոր առաջին վեց նուէրները — ծաւալ ունեցող երկրաչափական խաղալիքները:

Անոր առաջին նուէրը՝ բրգեայ գունաւոր զընդակներ են: Իսկ երկրորդ նուէրը՝ փայտէ գունաւոր, գլան մը և խորանարդ մըն է: Այս երկու նուէր խաղալիքները տակաւին մանկապարտէզ չմտած 2-3 տարեկան տղոց համար են: Այս նուէրները թէև տղոց կարողութիւնները մարզելու համար շատ երկար նիւթ չի տար և ատոր համար ալ մեծ մանկավարժք ուրիշ խաղալիքներու գործածութիւնը չի արգիլեր, եթէ անոնք ֆեասակար չեն գործին համար:

Պարզագոյն այս երկու խաղալիքներով ֆրէսպէլ կ'ուզէ զգացնել տալ մեզ թէ այս տարիքին մէջ տղոց կարողութիւնները սահմանափակ են ու պէտք չէ սնանկ նիւթեր տալ անոնց ձեռք որով կրնան բան մը չինել՝ քանի զեռ անոնց ստեղծագործական ոյժը քունի մէջ է: Այս տարիքին մէջ տղան ինչ կրնայ ընել. բացի բռնելէն, հրելէն, դիտելէն, քաշելէն, գլորելէն, սեղմելէն: Տղուն առաջին երեք տարիներու զընթացումը պահանջներն են, շարժում եւ արտաքին ըզգայարանքներու մարզանք: Այսպէս, բուրգէ զնդակները կը մարզեն տղուն տեսանելիքն ու յօշափելիքը: Փայտէ գունտն ու գլանը և խորանարդը, իրենց հանած ձայներով, կը կըթեն անոր լսելիքն ու երեւան կը հանեն անոնց ձեւն ու ծաւալը, կը ծանօթացնեն շարժման տեսակներուն հետ ու կը համաչափեն ձեռքին շարժումը՝ կապուած տեսողութեանը հետ:

Երրորդ նուէրը՝ խոշոր, չորս մատնաչափ մեծութեամբ փայտեայ խորանարդ մըն է, ամէն ուղղու-

թեամբ կիսուած՝ բաժնեկող դայն ութը խորանարդի։
 Չորրորդ նուէրը՝ նոյսէս մեծ խորանարդ մըն է որ կարուած է մէկ անգամ ուղղահայեաց և երեք անգամ հօրիզոնական ուղղութեամբ՝ կազմելով երկարուածն ութը աղիւսներու, որոնց իւրաքանչիւրը ունի ութը սանթիմէթր երկարութիւն, չորս սանթիմէթր լայնութիւն և երկու սանթիմէթր հաստութիւն։

Հինգերորդ նուէրը՝ խոշոր խորանարդ մըն է, երկայնութեամբ և լայնութեամբ երկու անգամ կարուած և 27 խորանարդի բաժնուած է։ Հաստուածները երեք են, ամէն մէկ հաստուածին մէջ $3 \times 3 = 9$ խորանարդ կայ և ընդամեն՝ $3 \times 9 = 27$ խորանարդ։ Սակայն, խորանարդներէն 3ը՝ անկիւնագիծերով բաժնուած են երկերկու եռանկիւն պրիսմակներու և 3ը՝ անկիւնագիծերով չորս չորս եռանկիւններու, որով սուփի ամբողջ պարունակութիւնն է 39 կտոր, հետեւեալ կերպով.

21 հատ՝ ամբողջ խորանարդներ,

6 հատ մեծ պրիսմակ եռանկիւններու, կէս խորանարդ

12 » փոքր » » քառորդ »

39 հատ՝ ամբողջութիւնը։

Վեցերորդ նուէրը՝ նոյնպէս խոշոր խորանարդ մէն է՝ բաժնուած 27 աղիւսներու, հետեւեալ կերպով.

21 ամբողջական աղիւսներ 21 հատ

3 աղիւս լայնքէն կիսուած, երկերկու քառակուսիներու 6 հատ

3 աղիւս երկայնքէն կիսուած երկերկու սիւններու 6 հատ

27 ամբողջական աղիւս իր մասերով 33 հատ

բ) Մակերևոյթներու խաղեր

Ֆրէօպէլի եօթերորդ նուէրը կը կազմէ մակերե-

ւոյթներու խաղերը, որոնք պատահութիւն կուտան ազոց թանձրացեալ, ծաւալ ունեցող մարմիններէն անցնելու մակերեւոյթներու ծանօթութեան, մօտենալու վերացականին :

Մակերեւոյթի խաղերը պատրաստուած էին խաւաքարտով կամ աթաթակով և զուեաւոր :

Յրէօպէլ մակերեսներու հետեւեալ ձեւեր պատրաստած էր .

1. Քառակուսի,
2. Ուղղանկիւն հաւասարակողմ եռանկիւն,
3. Ուղղանկիւն անհաւասարակողմ եռանկիւն,
4. Հաւասարակողմ եռանկիւն,
5. Բթանկիւն եռանկիւն և տրապէզ,
6. Երկթեւանի սուրանկիւն եռանկիւն :

Մեթոտի տեսակէտէ, Յրէօպէլ իր խօսակցութիւնները կը շարունակէ ըստ առաջնոյն, այսինքն, այնպէս ինչպէս խորանարդները կ'անցնէր :

գ) Գաւազանիկներու խաղեր

Գաւազանիկներու գործածութեամբ Յրէօպէլ ազոց ձեռքին կուտար հաստատուն ուղիղ գիծեր : Մակերեւոյթի խաղերէ յետոյ պէտք է որ ազայք կրնային նոյնը շինել ալ : Դեռեւս գծել չ'իմացող ազոց համար բազմակողմանի շիւթ կը մատակարարեն գաւազանիկները : Գաւազանիկները պատրաստի գիծեր են ազոց համար : Գաւազանիկներով ազայք կը սորվին նաև թւարանական գիտելիքները, ինչպէս միաւորները, տասնաւորները :

Յրէօպէլ գաւազանիկներու իր վարժութիւններով կը հետապնդէր .

1. Կեանքի պատկերներ շինել տալով,

Ծանօթ.— Յրէօպէլի նուէր-խաղերու գործադրութեան կերպերու մասին կարգաւ Ն. Յովհաննէսեանի « Մանկապարտէզ » աշխատութիւնը :

2. Երկրաչափական և գեղեցկագիտական ձեւեր երեւան բերելու ,

3. Թւարանական վարժութիւններ կառարելու :

Դաւաղանիկներու վարժութիւնը կ'սկսէր 5 տարեկանէ սկսեալ :

Դաւաղանիկները ունին տարբեր չափ , 5-20 սանթիմետր երկարութեամբ :

Տեսնել գծագրութիւնները :

դ) Օղակներու վարժութիւն :

Պատրաստ գիծերով պատկերներու շինութեան ընթացքին պէտք կ'ըլլար կոր գիծերու և շրջանակներու : Յրէօպէլը ահա տղոց այս պահանջին դոհացում տալու համար անոնց ձեռքին կուտայ և Օղակներու խաղը : Օղակները շինուած են կակուշ մետաղեայ թելերէ և կ'ըլլան , ամբողջ , կէս և քառորդ շրջանակէ :

Դիտիր՝ գծագրութեան վարժութիւնները :

ե) Դերձան ու թելի վարժութիւններ :

Դերձան ու թելի վարժութիւններ բաւականին դժուար դրաղում մըն է , բայց Յրէօպէլ զիտած ըլլալով թէ ինչպէս տղայք շատ յաճախ թելիկներ իրենց մատներու վրայ անցուցած կը խաղան , այս խաղն ալ մըտցուց իր ցուցակին մէջ՝ աւելի մեծ՝ 6-8 տարեկան տղոց համար :

Թելի երկու ծայրերը միացուցած մատներուն կ'անցունեն ու կը խաղան : Թել վաթթել , գունդ շինել , կարժառ ընել , եւայլն :

Կառարել ձեռքի վարժութիւնները :

զ) Կար-խաւարարտի վրայ :

Տղոց ամենահաճելի դրաղումներէն մէկն ալ խաւարարտի վրայ կարելն է :

Օրինակները պատրաստելու համար ուսուցչուհիէն կը պահանջուի լաւ գծել իմանալ :

Այս մասին գիտել՝ «Տաարեան Մանկապարտէզ»-ի
խաւաքարտի վրայ կարի աշխատանքները :

է) Դժագրութիւն: Յրէօպէլի գծագրութեան
տեսարակները քառակուսի ցանցերով ծածկուած են,
որոնց մէջ ազան կը գծէ զանազան առարկաններու
գեղեցիկ ձևերը :

Դիտողութիւն: Դժագրութեան համար շիտակ
կերպն է սկսիլ կոր և շրջանակաձև գիծերով: Այս մա-
սին զննութեան ենթարկել, Ն. Յովհաննէսեանի պատ-
րաստած ձևերը :

ը) Կիտանկարի վարժութիւն:

Այսպէս Յրէօպէլ, ծաւալներէն, մակերեսութներէն
և գիծերէն վերջ կ'անցնի կէտերու վարժութեան:
Յրէօպէլ, խաւաքարտ ծակոտելը մանկապարտէզին մէջ
մացնելով դոհացում կուտայ ազոց ծակելու բաղձանքին:
Կիտանկարի վարժութիւններով ազայք կը կիտանկա-
րեն կենդանիներու, ծաղիկներու, զանազան առարկա-
ներու և տեսարաններու պատկերները ուսուցիկ կէտե-
րով:

Այս խաղի աշխատութեան նիւթերն են.

1. Քառակուսի խաւաքարտեր,
2. Օրինակի պատկերներ և
3. Ոսկորէ և կամ փայտէ կտրուած ասեղներ:

թ) Ներկով գծագրութիւն:

Ներկերու վարժութիւնը Յրէօպէլ կը կատարէր
շրջանակներու վրայ, զործածելով երեք հիմնական
գոյները. դեղին, կապոյտ և կարմիր: Մնացեալ գոյները
կը կազմէր ասոնց միացումով: Դեղին կապոյտին հետ
խառնելով կ'ստանար՝ կանաչը: Կապոյտը կարմիրին
խառնելով կ'ստանար՝ մանիշակագոյնը: Կարմիր դեղի-
նին հետ խառնելով կ'ստանար՝ նարնջագոյնը, և բո-

լոր գոյներու խառնուրդով կը ներկէր սեւը: Ասով,
ձորէօպէլ, փորձնական եղանակով աղայք կը ճանչցնէր
թէ գոյներու և թէ անոնց խառնուրդին հետ:

Այս մասին գիտել Ն. Յ. ի կազմած գոյներու վար-
ժութեանց տախտակները:

ժ) Ուլունքի եւ ցողնաշարի վարժութիւն:

Ուլունքի և ցողնաշարի վարժութեանց համար
գործածել աւելի շուտ մետաղեայ թելեր շարուածքին
ձև տալու համար: Տես դժագրութիւնները:

ժա) Թուղթ պլորելու եւ երիզի վարժութիւն:

Այս մասին գիտել վարժութեանց տախտակները և
պլորելու փորձեր կատարել:

Երիզ թղթերէն կազմել ուղանկիւնաձև քանակ,
սուրանկիւն և բութանկիւն քանակներ, կազմել ե-
ռանկիւն և քառակուսի շրջանակներ և այլ ձևեր ըստ
օրինակներու ցուցակին:

ժբ) Մկրատի վարժութիւն, կտրել ու փակցնել:

Տեսնել օրինակներ և կատարել նման վարժու-
թիւնները:

ժգ) Կտրելու վարժութիւն, երկրաչափական ծեւերու:

Տեսնել օրինակներ և կատարել վարժութիւնները,
նախապէս դժել:

1. Հակուղիղէն զուգահեռական գիծ մը,

2. Փոքր էջէն » » »

3. Մեծ զուգահեռական գիծ մը,

4. Երկու էջերուն զուգահեռական գիծեր, վերի
մասը միացած:

5. Մեծ էջին ու հակուղիղէն զուգահեռական գիծեր,

6. Փոքր » » » » »

7. Հակուղիղին և մեծ էջին վերի քառորդները
միացնել փոքր էջին միջաժայրին հետ, եւ այն:

ժդ) Հիւսուածքի վարժութիւն։

Թղթի հիւսուածքը, ուստայնանկութեան տարրականը, մանկապարտէզի հաճելի զբաղմունքներէն մէկն է։

Հիւսուածքի նիւթերն են. առէջը, թեղանը և փայտէ կամ փութ ծայր ունեցող տափակ ասեղները։ Դիտել և վարժութիւն կատարել ցուցակ հիւսածքներու համաձայն։

ժե) Սիսեռի գործը։ Տեսնել «Տաարեան Մանկապարտէզ»-ի սիսեռի աշխատանքները։

ժզ) Մալքի աշխատանք։ Տեսնել վարժութեանց օրինակներն և ցուցակները ու փորձել նոյնը ընելու։

ժէ) Թուղթով կաղապարումը

Դիտել օրինակները և փորձել, կատարել ու ներկայացնել մէկական օրինակները։

ժը) Խաւարարտով կաղապարումը։

Երեսելու վարժութիւններ կատարել արուած օրինակներու վրայ։

ժթ) Բալթիի աշխատանքի վարժութիւն։

Երեսելու վարժութիւններ կատարել և նմոյշները ներկայացնել։

ի) Վարժութիւն զամբիւղագործութեան։

Մզօտներէ, ուռի ճիւղերէ և եղէգի ճեղքուած կտորներէ պատրաստել նմոյշները։

իա) Կաւի աշխատանք։

ա) Ինչպէս ստանանք կաւը,

բ) Անոր մշակելու կերպերը,

գ) Կաղապարման աշխատանքները,

Դիտել օրինակ պատկերները ու փորձը կատարել։

1. Երջանակաձեւ առարկաններու

2. Գլանաձեւ

3. Բրդաձև առարկաներու

4. Խորանարդ »

5. Բարդ ձևի առարկանները: Ուսումնասիրել կաւի աշխատանքի ձեւերու զծագրութիւնները:

Իր) Աւազի աշխատանք:

Մէկ այլ սիրելի դրագում տղոց համար, աւազի աշխատանքն է, կապուած աշխարհագրական գիտելիքներու և պատմութեան հետ:

Վարժութիւն՝ աւազի սեղանին վրայ:

Կազմել՝ 1) Պէյրութի նաւահանգիստը՝ մինչև Պէյթ-Մէրիի համայնապատկերը: 2) Հայաստանի համայնապատկերը, Հայաստանի հինգ գլխաւոր լեռները, Արաքսի հովիտը: Լիճները — Վան և Սեւան, Քաղաքները՝ Երեւան, Նախիջևան, Վան, Արմաւիր, Եւայն: Վտակները՝ Հրազդան, Ախուրեան:

ՅԲԷՕՊԷԼԻ ՇԱՐԺՈՒՆ ՆԻ ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԶԲԱՂՈՒՄՆԵՐ

ա) Մարմնամարզական խաղեր:

Մինչև Յրէօպէլի օրերը, խաղերը իրենց արժանի յարգը չէին ստացած կրթական գործին մէջ, թէև անոնք գոյութիւն ունէին և կը գործածուէին դպրոցէն դուրս:

Խաղը երկասարդութեան և ծերութեան օրերուն տարբեր նշանակութիւն ունի: Խաղը՝ սփոր է չափահասներուն համար: Փոքրիկներուն համար սակայն, խաղը՝ ոչ միայն գիտութիւն և դրագում է, աշխատանք և դուարճութիւն, այլ և անոնց իմացական և ֆիզիքական կարողութիւններու զարգացման միջոց:

«Խաղը մանկական կեանքին հայելին է: Խաղը տղոց կեանքի մէկ անհրաժեշտ պայմանն է: Խաղին միջոցով է որ կրնանք ճանչնալ տղոց ՆՍԸ, անոնց ներժնական շէնքը, անոնց կարողութիւնները, ծիրքը-

րը, հակումները, իղծն ու փափաքը: Յաղով է որ տը-
ղան յարաբերութեան կը մտնէ արտաքին աշխարհին
հետ, կը ծանօթանայ անոր եւ իր ծիրքերն ու կարո-
ղութիւնները զօրացնելու միջոցներ կը գտնէ: Յաղին
մէջ է որ կը ծանօթանայ իր նմաններուն՝ խաղակից-
ներուն հետ, կ'ստիպուի միանալ անոնց, ապրիլ նոյն
կեանքը, անոնց ցաւերուն ցաւակից եւ ուրախութիւն-
ներուն ուրախակից ըլլալու:»

Յրէօպէյի մարդական խաղերը կը բաժնուէին.

1. Բազկի, ձեռքերու եւ մատներու խաղերու,
2. Քալելու, ցատկելու խաղերու,
3. Շրջանի խաղերու,
4. Նմանողական խաղերու:

ՏՂՈՑ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Տղոց աշխատանքները, Յրէօպէյ գասաւորած է
«Շարժուն խաղեր»ու մասին մէջ եւ այս վերնագրին
տակ, տղոց աշխատանքները անուանած է.

1. Տնարարական կամ տնտեսավարական,
2. Պարտիզային աշխատանք կամ բոյսերու խը-
նամք,
3. Տնային կենդանիներու խնամք,
4. Աշկերտութիւն կամ մեծերու աշխատանքի
մասնակցութիւնը:

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Դաստիարակութեան այլ միջոցներու տակ Յրէօ-
պէյ կը հասկնար.

1. Պատմութիւններ եւ խօսակցութիւններ—պատ-
մութիւններ՝ կրօնէ, պատմուածքներէ, հեքեաթներէ,
աշխարհագրութիւնէ, եւայլն,

ԾԱՆՕԹ.— Խաղերու մասին աւելի ընդարձակ կարգալ
Ն. Յ. ի «Մանկավարժէզ»:

2. Մանկական բանաստեղծութիւններէ, տաարկաներէ և հանելուկներէ,

3. Մայրենի լեզուէ,

4. Երգերէ և երգեցողութիւնէ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր օրերու մանկապարտէզը, թէ՛ իր աշխատանքի ձեւերով, թէ՛ մօտեցման կերպով և թէ՛ մեթոդներով որքա՛ն ալ տարբերին, այսուամենայնիւ, մանկական պարտէզը, որպէս կրթական հաստատութիւն՝ կը պահէ Թբէօպէլի կառուցուածքին նկարագիրը:

Մարդկութիւնը շնորհակալութեան շատ մեծ խօսքըն ունի ըսելու Թբէօպէլին, որ մանուկ մարդկութեանը համար ստեղծեց մանկական աշխարհ մը, ուր մանուկը իր կարողութիւններու զարգացման հետ միասին՝ կ'ապրի որպէս մանուկ. մանուկ՝ իր ուրախութիւններով և զուարճութեամբ, իր հետաքրքրութեամբ և իրեն յատուկ զբաղումներով:

Թբէօպէլ եթէ՛ մանուկներու այս կրթական հաստատութիւնը կոչեց «Մանկական պարտէզ», որովհետեւ, իրապէս ա՛ն հաստատուած էր մէկ ընդարձակ պարտէզին մէջ, խոտերով և կանաչով ծածկուած, ծաղկանոցներով և անուշերով զարդարուն, ծառերով և տունկերով հովանի, խաղարան՝ բացօդեայ և ազատ, աղոց երգերն ու շաղակրատութիւններ խառնուած թռչուններու երգին հետ. ճիւղերէն կախուած կանարեան թռչուններ, աղաւնիներ, դուխս նստած հաւեր ու բադեր, ճագարներ, ձեռնասուն մկներ, աւազաններ՝ իրենց լողացող սաղերով և բադերով, ահա այն բնական միջավայրը ուր Թբէօպէլը հաստատած էր իր մանկական հաստատութիւնը:

ԵԱՆՕԹ. — Աւելի ընդարձակ բացադրութիւն կարգաւ Ն. Յ. ի «Մանկապարտէզը»:

Հարցարան.— 1) Ո՞վ էր Յրէօպէլը:

2) Ի՞նչ առիթներով Յրէօպէլ մանկավարժը յայտնուեցաւ:

3) Անոր մանկավարժութեան տեղը ընդհանուր մանկավարժութեան մէջ:

4) Յրէօպէլի մանկական կրթական հաստատութիւնը եւ ծրագրի հիմնական բաժանմունքները:

5) Յրէօպէլի նստական խաղերուն տեսակները:

6) Շարժուն խաղերու տեսակները:

7) Դաստիարակութեան այլ միջոցները՝ որոնք կ'օգնէին տղան մտաւոր կարողութիւններու զարգացման:

8) Նկարագրեցէք Յրէօպէլի մանկապարտեզ միջավայրը:

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0327216

